

TARTU ÜLIKOOLI VILJANDI KULTUURIAKADEEMIA

Rahvusliku käsitöö osakond

Rahvusliku tekstiili õppekava

Marit Külv

**VILJANDI- JA TARTUMAA VÕRKVÕÖD 19. SAJANDIL.
VÕÖDE TEHNIKAD JA ROLL TRADITSIOONILISES PULMAKOMBESTIKUS
NING VÕIMALUSED KAASAJASTAMISEKS.**

Lõputöö

Juhendaja: Christi Kütt, MA

Kaitsmisele lubatud

Kaasjuhendaja: Liis Burk, MA

Kaitsmisele lubatud

Viljandi 2019

SISUKORD

SISSEJUHATUS	4
1. VÕRKVÖÖDE UURIMINE, LIIGID JA TERMINOLOOGIA EESTIS	7
1.1. Võrkvööde kogumine ja uurimine Eestis	7
1.2. Võrkpõime liikide levik Eestis	8
1.3. Võrkvööde põimimise kirjeldused esemelegendides	8
1.4. Võrkpõime terminoloogia kaasajastamine	9
2. VILJANDI- JA TARTUMAA VÕRKVÖÖD	14
2.1. Võrkvööde valimi ajaline asetus	14
2.2. Viljandimaa võrkvööde iseloomulikud tunnused	15
2.2.1. Vööde mustrid ja värvikasutus	16
2.2.2. Vööde tehnilised nüansid	17
2.3. Tartumaa võrkvööde iseloomulikud tunnused	19
2.3.1. Vööde mustrid ja värvikasutus	19
2.3.2. Vööde tehnilised nüansid	20
3. VÖÖDE ROLL EESTI PULMAKOMBESTIKUS LÕUNA-EESTI NÄITEL ..	23
3.1. Traditsioonilisest pulmakombestikust üldiselt	23
3.2. Veimed ja annid	24
3.3. Veimevaka valmistamine ja ettevalmistused pulmadeks	25
3.4. Veimed ja annid erinevates pulmapeo etappides	26
3.5. Veimevaka lunastamine ja veimede jagamine	27

3.5.1. Veimede hulk	28
3.5.2. Vööd ja paelad pärimuses	30
3.5.3. Veimede saajad ja esemeline jaotus	31
4. VÕRKVÖÖDE VALMISTAMINE TÄNAPÄEVAL	32
4.1. Materjali valik	32
4.2. Skeemide välja töötamine etnograafiliste võrkvööde põhjal	33
4.3. Tähelepanekud praktiliste tööproovide valmistamisest	36
5. VÖÖDE JA TEISTE TEKSTIILIDEGA SEOTUD PULMAKOMBESTIKU KAASAJASTAMINE	39
5.1. Pulmakommete kaasajastamise võimalused	39
5.2. Veimede olulisus tänapäeval küsitluse põhjal	40
5.3. Koolituse koostamise põhimõtted ja võimalused	42
KOKKUVÕTE	44
KASUTATUD ALLIKAD	46
LISAD	52
Lisa 1. Tartu- ja Viljandimaa võrkvööde tehnilised kirjeldused ja legendid	52
Lisa 2. Valik Tartu- ja Viljandimaa võrkvööde mustriskeeme ja tööproove	76
Lisa 3. Tartu- ja Viljandimaa pulmasõnastik ja veimepärimus	102
Lisa 4. Veimede küsimustik	107
SUMMARY	109

SISSEJUHATUS

Traditsiooniliselt on vööd, sealhulgas meeste võrkvööd, kuulunud pulmades veimede hulka. Seni avaldatud pulmapärimuse ja veimede käsitlused on koostatud valdavalt etnograafide poolt ning tekstiilesemad on asetatud põgusa vahepalana paljude pulmarituaalide vahele. Tänapäeval on huvilisi, kes soovivad korraldada pulmi pärimusest lähtuvalt, hõlmates suuremal või vähemal määral ka veimede valmistamise tava. Oma paikkonna tavandist tervikliku ülevaate saamiseks tuleb teha põhjalik uurimistöö (Veersalu 2016, lk 21), mida raskendab pulmatekstiilide ja paikkondliku kombestiku alase teabe killustatus.

Veimede põhiosa moodustasid Eesti pulmapärimuses kindad ja vööd. Kui kindaid tehakse tänapäeval rohkem etnograafiast inspireerituna kaasaegses võtmes, siis vööde puhul piirduakse pigem koopiatega. Läbivillaste meestevööde valmistajaid on eriti vähe, rohkem leidub kiri- ja kõlavööde valmistajaid. Käsitöökoolituste korraldajate (Saarkoppel-Kruuser 2018) ning isiklike koolituste korraldamise kogemuste põhjal on huvi võrkvööde põimimist õppida olemas.

Käesolev lõputöö on välja kasvanud praktilisest vajadusest läheneda võrkvööde uurimisele ja valmistamisele tehniliselt uuel tasemel, läbi praktiku pilgu. Seni pole Vana-Tartu- ja Viljandimaa võrkvööd võrdlevalt kaardistatud. Võrkvööde näitel on võimalik pakkuda pulmapärimuse huvilistele soovitusi veimevaka koostamise osas, tuginedes 19. sajandi kombestikule. Uurimuse **eesmärk** on 1) kaardistada Eesti muuseumikogudes säilinud Tartu- ja Viljandimaa võrkvööde tehnilised aspektid, 2) tutvustada vööde rolli 19. sajandi pulmakombestikus ning 3) leida aja- ja asjakohaseid võimalusi veimedega seotud pulmakombestiku taaselustamiseks võrkvööde näitel.

Eesmärgi täitmisele aitavad kaasa järgmised **uurimisküsimused**:

1) Milliseid tehnilisi ja paikkondlikke eripärasid kajastavad muuseumikogudes säilinud valimisse kuuluvad võrkvööd?

- 2) Milliste pulmarituaalide juures ja mismoodi on tekstiilesemeid, eelkõige võid, andidena kasutatud?
- 3) Kuidas saavutada tänapäevaste materjalidega võimalikult originaalilähedane võrkvöö?
- 4) Kas ja kuidas rakendada veimedega seotud 19. sajandi pulmakombestikku tänapäeval, võrkvööde näitel?

Esmalt täpsustan töös uuritavat perioodi ning olulisemaid mõisteid. Perioodi määratlus, 19. sajand, tuleneb pulmapärimuse kogumise ning võrkvööde leviku ajast. Arhiivmaterjalid annavad tervikliku ülevaate pulmakombestikust alates 19. sajandi esimesest poolest. Muuseumikogudes säilinud võrkvööd on valmistatud 19. sajandi algusest kuni 1880-ndateni (Kurrik 1937, lk 121). Erinevad autorid on tollast pulmakombestikku nimetanud mitmeti – näiteks *vanemad*, *traditsioonilised*, *Eesti* või *pärimuslikud pulmakombed* (Veersalu 2016). Käesolevas uurimuses kasutan mõisteid traditsioonilised ja Eesti pulmakombed.

Veimed ehk annid on 19. sajandile iseloomulikud pruudi kingitused pulmalistele (SYS 2007, *sub* veimed). Need sõnad on teisenditena levinud erinevates Viljandi- ja Tartumaa kihelkondade murrakutes. Seetõttu kasutan edaspidi mõlemaid mõisteid võrdväärselt.

Lõputöö **allikmaterjalideks** on etnograafilised võrkvööd, pulmapärimuse teemalised arhiivmaterjalid Eesti Kirjandusmuuseumi Eesti Rahvaluule Arhiivist, kirjandusallikad ning uurimuse raames läbi viidud küsitlus. Töös on ühildatud kvalitatiivne ja kvantitatiivne uurimismeetod. Koostasın küsitluse veebipõhiselt lõputöö eesmäärke ja veimeteemalise koolituse koostamiseks vajalikke aspekte silmas pidades. Võrkvööde uurimisel ja analüüsimisel toetun lisaks teoreetilisele ja esemelisele materjalile ka oma eksperimentidele, mille põhjal valmis koolituste ning vöötellimuste jaoks edaspidi kasutatav näidiste kogu. Näidiste põimimise taotluseks oli eelkõige saadavate praktiliste kogemuste rakendamine skeemide ja erialase terminoloogia täiendamisel. Seega on tegemist teoreetilis-rakendusliku iseloomuga uurimusega.

Töös kasutatav **esemeline materjal** pärineb Eesti Rahva Muuseumist (edaspidi ERM) ja Viljandi Muuseumist (edaspidi VM). 83 vööst ja vöökatkest koosnevat valimit uurisin Muuseumide Infosüsteemi (edaspidi MUIS) kaudu ning kohapeal muuseumides. Laiemalt Eesti kontekstis moodustavad Viljandi- ja Tartumaa võrkvööd tehniliste ja

värvinüansside mõttes üsnagi tervikliku piirkonna, mida võib lugeda Mandri-Eestis tehnika tuumikalaks (Kurrik 1937, lk 134). Näidiste põimimiseks valisin välja neli kihelkonda – Kolga-Jaani, Tarvastu, Äksi ja Rõngu. Valiku tegemisel võtsin arvesse asukohta, kihelkonnast säilinud vööde ning pulmapärimuse teadete arvu, et tulevikus oleks võimalik panna kokku kihelkondlik vööde ja veimepärimuse koolitus.

Võrkvööde käsitlemine eestikeelses kirjanduses on seni olnud kesine. Teema on kajastamist leidnud Helmi Kurriku raamatus „Eesti rahvarõivad” (1938), tema artiklis „Villased meestevööd” ERMi aastaraamatus number XI (1937), ning Eevi Astel’i ülevaatlikus teoses „Eesti vööd” (1998, kordustrükk 2017). Viimasel kümnendil on võrkvööd taasavastanud Anneli Arro oma seminari- ja lõputöös TÜ Viljandi Kultuuriakadeemia rahvusliku tekstiili erialal (vastavalt 2011 ja 2012), lisades omapoolse praktiku vaatenurga. Tuntumad välismaa autorid võrkpõime alal on J. Collingwood (1999) ja C. James (2011).

Käesoleva töö lähenemine allikmaterjalile on teadlikult mõnevõrra ambitsioonikas, sidudes terviklikuks uurimuseks võrkvööd ja veimepärimuse 19. sajandist ning tuues need omakorda tänapäevasesse konteksti. Esimeses peatükis annan ülevaate võrkvööde senisest uurimisseisust ja terminoloogiast. Teises peatükis vaatlen Viljandi- ja Tartumaa etnograafilisi võrkvööid tehnoloogia aspektist. Kolmas peatükk hõlmab ülevaadet vööde rollist 19. sajandi Lõuna-Eesti pulmakombestikus. Neljas peatükk avab võrkvööde valmistamise aspekte ja probleemistikku tänapäeval. Viiendas peatükis vaatlen võimalusi vööde ning teiste tekstiilidega seotud pulmakombestiku kaasajastamiseks. Lisades on leitavad põhjalikumad andmed Tartu- ja Viljandimaa võrkvööde tehniliste kirjelduste, legendide ja kitsama valimi mustriskeemide osas. Lisaks paikkondlik pulmasõnastik ning uurimuse raames läbi viidud küsitluse ankeet.

Täna uurimuse valmimisele kaasa aitamise eest juhendajaid Christi Kütti ja Liis Burki. Erialase terminoloogia kaasajastamisse panustanud RKO käsitööteaduse terminite komisjoni eesotsas Marja-Leena Jaanusega. Allikmaterjali kättesaadavuse ja abivalmiduse eest kohapeal materjali uurimisel tänan Eesti Rahva Muuseumi, Viljandi Muuseumi ning Eesti Kirjandusmuuseumi Eesti Rahvaluule Arhiivi. Täna lähedasi ja tuttavaid kaasamõtlemise ning abi eest näidiste valmimise käigus. Tänuõnad kuuluvad kõigile minu võrkpõime koolitusel osalenutele ning veimeküsimumustiku levitajatele ja vastanutele.

1. VÕRKVÖÖDE UURIMINE, LIIGID JA TERMINOLOOGIA EESTIS

Võrkvööd on võrkpõimes meeste vööd, mida kanti 19. sajandil rahvarõivaste aktiivsel kasutusperioodil ülerõivastel (Kurrik 1937). Paikkondlike võrkvööde tehnikatele ja värvidele keskendumise eel pean oluliseks anda ülevaade võrkpõime tehnika ja terminoloogia uurimisseisust Eestis. Lisaks pakun omalt poolt välja erialaste terminite uuendusi.

1.1. Võrkvööde kogumine ja uurimine Eestis

Vanimad kindlad kirjalikud andmed võrkvööde kandmisest Eesti alal pärinevad 18. sajandi lõpust, 1870. – 80. aastatel kadusid need vööd seoses pikkade üleriie teadumise taandumisega kasutuselt (Astel 2017, lk 149; Kurrik 1937, lk 121). Muuseumide, eeskätt ERMi kogumistegevus on üldiselt toimunud 20. sajandi esimesel veerandil. Selleks ajaks oli vööde valmistamine kohati juba unustatud (samal, lk 121) või mäletati fragmente terviklikust põimimisest. Võib arvata, et mõnedel juhtudel on läinud osa infot kaduma ka eseme üleandja või koguja kaudu, kes polnud tuttav tehniliste nüanssidega. Seetõttu on esemelegendid sageli valmistamise kirjelduse osas puudulikud, tehnika taasloomise ja tutvustamise au laiemale üldsusele Eestis on Helmi Kurrikul.

Eesti võrkvööd on seni põhjalikumalt käsitlenud H. Kurrik (1937, 1938), E. Astel (2017) ja A. Arro (2011, 2012). Kurrik on selles valdkonnas teerajaja, tema artiklid väärivad ära märkimist erialase eestikeelse terminoloogia ja uurimismeetodite välja töötamise osas. Kurriku kirjutised ning joonised on jäänud tsiteeritavateks tänaseni. Eevi Astel'i „Eesti vööde” koondteoses (2017) on tehtud valik hästi säilinud museaalidest, kuid puuduvad tehnilised sisulised kirjeldused, mis aitaksid rahvarõivaste valmistajaid praktilisest seisukohast autentset tulemust saavutada.

Tänapäevase rahvusvahelise kirjanduse kättesaadavust on oma uurimustes kasutanud A. Arro (2011 ja 2012), kes on keskendunud põhjalikult vööde põimimise

tehnikatele ning Saaremaa vöödele, suhtudes ühtlasi kriitiliselt Kurriku kirjutatusse. Arro (2012) on pannud kirja väga detailselt labase, toimse ja diagonaalse võrkpõime õpetused, mistõttu siinkohal neil ei peatu.

1.2. Võrkpõime liikide levik Eestis

Võrkpõime on levinud suuremas osas Eestist, v.a. Lõuna-Eesti piirialad (Vana-Võromaa ja Setomaa), väikesaared, Harjumaa lääneosa ja Virumaa idaosa. Tartu- ja Viljandimaad, eelkõige Võrtsjärve äärseid kihelkondi võib lugeda Mandri-Eestis võrkvööde leviku tuumikalaks; rohkem näiteid on säilinud ka Hiiumaalt ja Kuusalu-Kadrina kandist. Eestis levinud kolmas põime liik, toimne põime, on levinud Saaremaal ja üksiknäidetena Lääne-Eestis. (Astel 2017; Kurrik 1937) Ainukeseks erandiks vööde valimis on kaks Tarvastu vööd, mis moodustavad toimse põime alaliigina erandjuhtumi, eristudes Saaremaa toimsetest vöödest.

1.3. Võrkvööde põimimise kirjeldused esemelegendides

Paljud võrkpõimega seotud mõisted on käibel alates Kurriku esimeste teemakohaste artiklite ilmunisest 1930-ndatel. Enne seda kajastuvad võrkvöödega seotud mõisted esemete tulmelegendides. Kogumise ajaks 20. sajandi esimeses pooles oli tehnika üldjuhul juba unustatud ning sai kirja pandud läbi vahendajate. Esemelegendides on säilinud järgnevad põgusad tehnika kirjeldused Viljandi- ja Tartumaalt: *ilma millegi riistata näppude vahel kootud* (ERM 2066 Suure-Jaani), *sõrmedega põimitud* (ERM 11079 Suure-Jaani), *ühe pulgaga kootud teisest äärest vedades* (ERM 13753 Sangaste), *risti pletitud* (Torma). Kõik kirjeldused viitavad lihtsatele töövõtetele, mis ei nõua erilisi töövahendeid. Kitsamate vööde puhul piisab tõepoolest ainult kätest, laiemate vööde puhul on ühtlase võrgupinna saavutamiseks vajalik kokku löömine pulga või vöömõõgaga (Kurrik 1937, lk 127).

Kuigi on mõistetav, et kogujad või eseme muuseumile üle andjad ei pruukinud tehnikast teadlikud olla, pean ekslikuks Kurriku (1937, lk 123) kommentaari Rõngu ERM 7632 vöö legendi kohta. Legend ütleb, et vöö on *vöölauaga koetud (korjatud)*, olles omane pigem kirivöö kudumisele. Teisalt on laiemate võrkvööde puhul ridade kokku löömiseks

võõmõõk asendamatu. Põhimõtteliselt on võimalik ka vahelikust lõimelõngu noppida võõmõõga otsaga, sarnaselt kirivõõle. Seega pean õigeks ka seda Rõngu vöö kohta käivat kirjeldust.

1.4. Võrkpõime terminoloogia kaasajastamine

Alates Kurriku võrkvööteemaliste artiklite ilmumisest 1930-ndatel on muutunud mõningal määral keelekasutus, ilmunud võõrkeelseid publikatsioone ning erinevate käsitööliste katsetuste tulemusel on nii mõneski tehnilises nüansis jõutud uute tõdemusteni. Sellega seoses algatasin võrkpõime terminite kaasajastamise, et esemete kirjeldamiseks oleks võimalik kasutada ühtlustatud mõisteid. Alates 2017. aastast on TÜ Viljandi Kultuuriakadeemia rahvusliku käsitöö osakonnas tegutsenud käsitööteaduse terminite komisjon (edaspidi KTK). Kevadel 2019 kohtusin ning vahetasin meile komisjoni eestvedaja Marja-Leena Jaanusega, et arutada võrkpõime terminoloogia probleemistikku. Komisjoni koosolek võrkpõime terminite arutamiseks, millele käesolevas alapeatükis viitan, toimus 1. aprillil 2019. Uurimuse fookusest lähtuvalt annan ülevaate mõistete põhiolemusest, keskendumata pikemale komisjonis toimunud arutelule.

Mõttevahetuse tulemusena sain kinnitust mitmetele enda välja pakutud terminitele ning ühiselt leidsime lahendused mõnede probleematailistele mõistetele. Detailne ülevaade oskussõnadest ning koosolekul arutatust on leitav 2019 mais TÜ VKAs kaitstavast Marja-Leena Jaanuse magistritööst "Käsitöökeele korrastamine ja arendamine käsitööteaduse terminite komisjoni töö näidete varal". Loodan, et järgnevalt välja pakutud mõisted leiavad vastukaja ning kasutamist käsitöö ringkondades, asendades iganenud või ebatäpseid oskussõnu.

Kõige olulisem põhimõtteline muudatus, mille komisjon otsustas kinnitada, on *võrkvöö tehnika* nimetuse muutmine võrkpõimeks, mida käesolevas töös läbivalt kasutan. **Võrkpõime** on põikisuunaliselt veniva, võrgulise tekstiili tegemine ainult lõimelõngu ristates, koelõng puudub (KTK 2019) ning ese valmib kahest otsast korraga. Võrkpõime iseloomustab täpsemalt tehnika laiahaardelisust erinevate esemete valmistamisel, *võrkvöö tehnika* on kitsalt ühe esemetüübi põhine. Isegi Eesti etnograafilises materjalis leidub lisaks vöödele võrkpõimes säärepaelu, rääkimata mujal levinud juuksevärkudest, pluusidest ja muudest esemetest (Collingwood 1999).

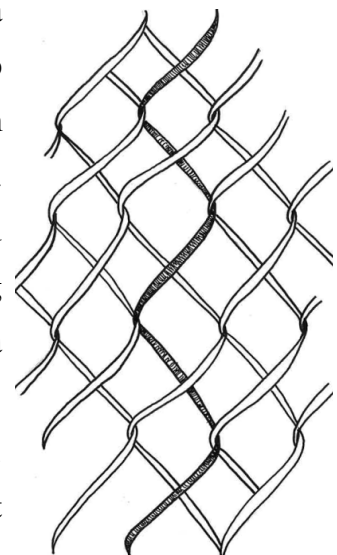
Võrkpõimes tekkiva pinna iseloomustamiseks kasutan sõna **põime**, mida saab kirjeldada lõimede asetsemise tiheduse kaudu. Eestis levinud võrkpõime tehnikatest lähtuvalt on põime suuremateks alaliikideks **labane**, **toimne** ja **diagonaalne põime**. Järgnevalt peatun pikemalt vastavate pindade kirjeldamisel.

Labase pinnana mõistetakse kangakudumises kangast, kus lõngad ristlevad üle ühe ehk iga koelõng katab iga teist lõimelõnga ja vastupidi (EKSS 2009, *sub* labane). Kurrik (1937, lk 129) iseloomustab labast võrku järgnevalt: „iga lõim põimub kord üle vasaku, kord üle parema lõime”. Vastandades labast ja toimset, näib, et ta on lähtunud kangakudumise analoogiast, kus lihtsam sidus on labane ning pisut keerulisem toimne. Siinkohal on Kurrik selgituseta lakooniliselt nentinud: „Nimetame esimest võrku labaseks, teist aga toimseks” (samas, lk 129). Labases põimes lõimelõngade ristlemist on rõhutanud Arro (2011, lk 16) - „labases pinnas põimuvad lõngad üle ühe, tekib lihtne sõlmedeta võrk”.

Joonis 1. Ühe (tumeda) lõimelõnga põimumine labases põimes (Allikas: Külv 2019)

Viimane määratlus ei iseloomusta võrkpõime puhul täielikult lõpptulemust. Kui jälgida ühe lõimelõnga põimumist teistega, siis teeb see igal real pool pööret ümber kahe lõnga, jõudes kahe rea pärast tagasi algseesse positsiooni (joonis 1). Põimimine toimub üle ühe lõnga, valmis pinnas ristlevad lõngad üle kahe. Seega on **labane põime** võrkpõime, milles lõngad ristlevad üle ühe. Selgitusena on lisatud, et põimimine toimub küll üle ühe, kuid tehnika iseärasuse tõttu põimub eseme pinnal üks lõimelõng ümber kahe (KTK 2019). See definitsioon koos selgitusega hõlmab nii üldlevinud labase pinna kui võrkpõime omapära.

Joonis 2. Ühe (tumeda) lõimelõnga põimumine toimses põimes (Allikas: Külv 2019)

Sarnasel põhimõttel defineerisime ka toimse võrkpõime. Võrdluseks, toimses kangas katab üks koelõng järjest mitut lõimelõnga või lõimelõng mitut koelõnga ehk ristlemine toimub üle suurema arvu lõngade (EKSS 2009, *sub* toimne). Kurrik (1937, lk 129) kirjeldab toimset võrku järgnevalt: „silmi moodustavate lõngade vahele jääb veel üks puudutamata lõim”

(joonis 2). **Toimne võrkpõime** on põime, mille lõngad ristlevad üle mitme. Toimse

võrkpõime puhul toimub põimimine üle kahe lõnga, aga tehnika iseärasuse tõttu põimub eseme pinnal üks lõimelõng ümber kolme (KTK 2019). Definitsiooni lähtekohaks on ühe lõimelõnga ristlemise teekond valmis pinna puhul.

Toimne põime on Eesti kontekstis levinud eelkõige Saaremaal, vähesel määral Lääne-Eestis. Kaks erandjuhtu Tarvastust (ERM 722 ja 737) esindavad teiselaadilist põimimise võtet, ka lõpptulemus erineb Saaremaale iseloomulikust toimsest põimest. Eraldi põime liigi loomiseks pole kahe näite põhjal alust, need moodustavad toimse põime alaliigi – **kahepoolse toimse põime**. Laiend „kahepoolne” iseloomustab vöö pikisuunal tekkivat võrgusilma kalde muutust (KTK 2019). Nii põimimise võte kui ka nimetus on Soome laenud – tehnika õpetas mulle Riina Salm Tarvastu Käsitöökojast, olles selle ise õppinud soomlannast koolitajalt 1990-ndatel. Soomlastel on säärase põimimise tehnika kohta säilinud enam näiteid muuseumides (Kantapuu 2019). Tehnika nimetuseks on *kaksipuolinen viitelöinti* (Terho 2019), mis andis ajendi mõiste *kahepoolne* kasutamiseks antud põime alaliigi kirjeldamisel.

Kolmas Eestis kasutatud võrkpõime liik on **diagonaalpõime**, mille puhul lõimelõngad ristlevad üle kahe lõnga, iga lõng kogu töö laiuses, moodustades rombiline mustri (KTK 2019). Juba Kurrik (1937) on käsitlenud diagonaalseid võrkvõid tehnika erandjuhuna. Üks põhjus võib olla, et lõngade ristlemine ei sarnane labase ja toimse põimega. Nii Astel (2017, lk 161) kui Kurrik (1937, lk 140) kirjeldavad diagonaalpõimet toimse pinnana, kus lõngad jooksevad ühest vöö äärest teise. See loogika vastab toimselt põimitud paelte ja kanga pinna nimetamisele, kus lõngad ristlevad üle kahe. Teisalt tekib vastuolu labase ja toimse võrkpõimega, kus lõngad ristlevad valmis pinnas vastavalt üle kahe ja üle kolme. Vastuolulisust põime liikide defineerimisel oleks võimalik kaotada, võttes kasutusele täiesti uute mõistetena erinevad toimse alaliigid. See aga mõjuks käsitöölistele tõenäoliselt harjumatult, võrreldes Kurriku juurutatud nimetustega. Kõige kindlam on seega diagonaalse põime mõistet mitte otseselt seostada labase ega toimse põimega, sest lõimelõngade liikumine töö pinnas on teisele loogikale alluv.

Senises kirjanduses puudub läbiv põhimõte võrkvööde keskosa ehk lõpetuse nimetamiseks. Eesti vöödel on kasutatud kahte põhilist lõpetamise varianti. Üksikutel vöödel leidub kolmandat tüüpi lõpetus, mille puhul on vöö üks ots hargnemise vältimiseks tõmmatud viimasest vahelikust läbi. Nõustun Kurrikuga (1937, lk 128), kes peab seda ajutiseks kinnitamisviisiks ega käsitle võrdväärselt teiste lõpetustega.

Kurrik on oma artiklites nimetanud aasadega heegelketi laadselt vöö lõpetamist mitmel moel – *ahelsilmustega lõpetus*, *aasaline lõpetus*, *aasadega kinnitus*, *sissekootud silmad* ja *lõpusilmuste kudumine* (Kurrik 1937; Eesti... 1957, lk 230). Arro (2012, lk 58) on eelistanud erinevat nimetust – *lõpusilmuste heegeldamine*, kuna see kirjeldavat parimal moel tegevust, mis viimasel real toimub. Komisjoni otsusel on parim nimetus siiski Kurriku kasutatud **aasaline lõpetus**. Sisuliselt on sellist lõpetust võimalik teha nii heegelnõela kui sukavardaga, kuigi heegelnõel on käepärasem. Aasaline lõpetus vastab üsna täpselt ka ingliskeelsele mõistele *looped closing* (Skowronski, Reddy 1974), viidates pigem lõpptulemile, mitte niivõrd vahendile või valmimise protsessile.

Teise lõpetuse puhul tõmmatakse lühike lisalõng viimasest vahelikust mitu korda läbi ja otsad kinnitatakse (Kurrik 1937, lk 127). Kuna erinevatel etnograafilistel vöödel on lisalõng kinnitatud läbi erineva arvu vahelike, siis on õigem defineerida mõistet järgnevalt. **Lisalõngaga lõpetus** on võrkpõime lõpetamise viis, mille puhul lisalõng tõmmatakse viimastest vahelikest läbi (mõnikord ainult viimasest vahelikust) (KTK 2019).

Vöö loomine ehk käärimine on lõimelõngade põimimiseks valmis seadmine. Selleks on vajalikud kahte tüüpi pulgad. **Vahelikupulgad** aitavad eristada ülemisi ja alumisi lõimelõngu, tekitades vaheliku. Teiseks **lõimepulgad**, mille vahele lõim pingule tõmmatakse. Kuna lõimepulkade ümber käärimise käigus tekkivad aasad moodustavad lõpuks vööarmad, on Kurrik (1937, lk 124) nimetanud pulki *narmapulkadeks*, kuid see mõjub tänapäeval pigem võõristavalt ja vanamoodsalt. Seetõttu pidas komisjon õigemaks mõisteks lõimepulk, mis iseloomustab enam käärimise protsessi ning pulkade olulisust lõime pingul hoidmisel. Lõimepulkade ümber moodustuvad aasad on seega **lõimeaasad**, s.o kinnised aasad, mis tekivad käärimisel, kui sama värvi lõngu käärimise käigus ei katkestata (KTK 2019). Narmad ja narma-aasad nagu Kurrik (1937, lk 126) neid nimetab, on vaid üks osa terviklikust lõimest.

Oluline ühik võrkpõime iseloomustamiseks on väikseim jälgitav üksus. Komisjon otsustas selle nimetada põimesilmaks. **Põimesilm** on võrkpõime rombi- või ruudukujuline veniv ava lõimelõngade vahel (KTK 2019). Kurrik (1937, lk 121) on seda nimetanud võrgusilmaks, mille puhul lõngad põimuvad vabalt üksteisest läbi. Samas eristub võrkpõime silm kalavõrgu pinnast nii põimimise viisi kui üldilme poolest. Seega on asjakohasem ning tehnikale omasem mõiste põimesilm.

Võrkvöö loomise variante Eesti etnograafiliste vööde näitel on oma lõputões põhjalikult kirjeldanud A. Arro (2012). Ta annab detailsed juhised pikitriibulise ja hambulise pinna käärimiseks, samuti ringselt käärimiseks. Kuna ringne loomine on Collingwoodi (1999) käsitluses juba hästi ära seletatud ning kinnistunud, siis on ka eestikeelses kirjanduses mõistlik sama joont hoides ringsest loomisest rääkida. Ringne loomine (*circular warp sprang* – Collingwood 1999) tähendab loomist raamile, üldjuhul vertikaalasendis, lõngu vahepeal katkestamata ehk umbselt (foto 1). Selline loomisviis võimaldab pinna lõpuni põimimisel moodustada ringse kanga, kuigi üldjuhul, näiteks vööde tegemiseks lõigatakse enne lõppu lõimed lahti.

Kurrik (1937, lk 128) räägib samuti umbselt ringist loomisest Eesti etnograafiliste vööde puhul. lõime diagonaalselt põimimine Eestis on valdavalt kasutatud kahe pulga ehk lõimepulkade vahele loomist. Siiski on nii raamile kui pulgade vahele võrkvöö loomisest otstarbekas umbne ehk katkestamata ring. Umbne loomine ei tähenda tingimata seda, et kasutada võib ainult ühte värvi lõnga, lõngu saab lisada ja jätkata, kuid ridade ja vahelike vahetumisel neid vajaduseta ei katkestata. Eelnevast lähtuvalt jään seisukohale, et nimetada raamile umbselt lõime käärimist **ringseks loomiseks** ja lõimepulkade vahele horisontaalselt loomist **umbseks loomiseks**. Kuna mõlemad toimuvad umbselt ehk lõngu katkestamata või jätkates, võiks ringset loomist pidada umbse loomise alaliigiks.

Foto 1. Ringselt raamile kääritud lõime diagonaalselt põimimine (Allikas: James 2019)

2. VILJANDI- JA TARTUMAA VÕRKVÖÖD

Viljandi- ja Tartumaa võrkvööd moodustavad tehniliste ja värvinüansside mõttes üsnagi tervikliku piirkonna, mida võib lugeda Mandri-Eestis võrkpõime tuumikalaks (Kurrik 1937, lk 134), eriti Võrtsjärve äärsed kihelkondi. Eelnevaid temaatilisi uurimusi arvestades on Viljandi- ja Tartumaa võrkvööde kaardistamine ning kaasaegsete valmistamise lahenduste pakkumine samm edasi meeste vööde ning võrkpõime kui vähetuntud tehnoloogia pärandi avamisel. Järgnevalt annan ülevaate valimisse kuuluvate võrkvööde aspektidest nagu lõpetus, narmad, põimetehnikad, värvid ja mustrid.

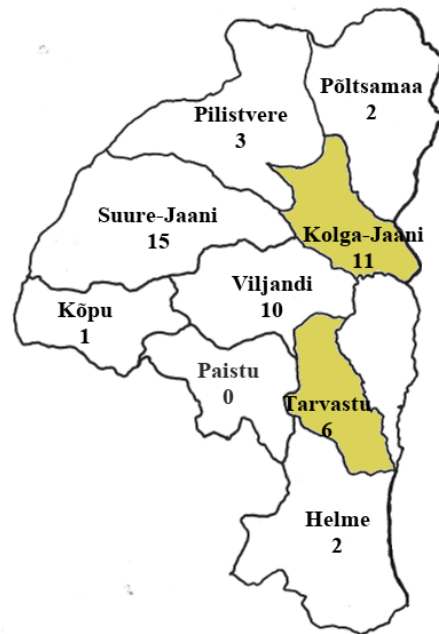
2.1. Võrkvööde valimi ajaline asetus

Esemete valimi kõige vanemaks teadaolevaks näiteks on legendi põhjal umbes 1760. aastal valmistatud vöö (ERM 175 Kolga-Jaani). Kuna kogumistegevus hoogustus 1920. aasta paiku, siis on suurem nende vööde hulk, mille kohta on annetaja või müüja öelnud, et see on valmistatud kogumise hetkest ligi 100 aastat tagasi, seega 1820-ndate paiku (näiteks ERM 11079, A 38:6, A 100:20, A 115:4 ja A 509:1780). 100 aastat on inimelu mõistes pikk aeg, mistõttu peab suhtuma kriitiliselt legendidesse, mille kohaselt on kogutud ese 100 aastat vana. Samas on see esemete ajalisel määratlemisel paremaks pidepunktiks kui üldse dateeringu puudumine.

Valimi hilisem etapp jääb 19. sajandi lõpuossa. Mitmed vööd on valmistatud 1883. aasta paiku (ERM 9002 ja 13753) või enne 1900. aastat (VM 1090 E 160). Seega mahub valdav osa muuseumides säilinud võrkvöödest 60-aastase perioodi sisse. Viimased dateeritud vööd on valmistatud vähemalt 20 aastat enne kogumistegevuse algust. Kogumise ajal puudus valdavalt võimalus vahetuks kokkupuuteks tehnika oskajatega. Kurrik (1937) pidi tehnika taasloomiseks kasutama muuseumisse kogutud esemeid.

2.2. Viljandimaa võrkvööde iseloomulikud tunnused

Viljandimaalt on muuseumides säilinud 50 võrkvööd (sh katked). Vööd jagunevad kihelkondade lõikes järgmiselt: 2 Helmest (joonised), 11 Kolga-Jaanist, 1 Kõpust, 3 Pilistverest, 2 Põltsamaalt, 15 Suure-Jaanist, 6 Tarvastust ja 10 Viljandist (joonis 3). Kaardil on lisaks eelnevale ära värvitud tööproovide päritolu kihelkonnad. Kuna Helme vööd kujutavatelt joonistelt saab lähikihelkondade analoogide põhjal mustri ja tehnika teada, siis käsitlen ka neid terviklike vöödega võrdselt. Viljandimaa vööde seas on 29 labast, 19 diagonaalset ning kaks kahepoolset toimses põimes vööd. Kahjuks

pole kõigis esemelegendides täpsustatud valmistamise aega. Legendid ning muu otseselt museaalidega seotud info on leitav lisa 1.

Joonis 3. Viljandimaa võrkvööde arv muuseumikogudes kihelkonniti (Allikas: Külv 2019)

Enamik legende annavad aimu vöö nimetusest kohalikus murrakus ning kogumise ja/või valmistamise kohast küla ja talu täpsusega, mis on hea rahvarõiva komplekti koostamisel orienteerumiseks. Viljandimaal on võrkvööd nimetatud näiteks *meeste vöö*, *pussak*, *ööke*, Viljandis *vussak*, diagonaalset vööd ka *harjuvööks* ja *ruuduliseks vööks* (Kurrik 1937, lk 136 ja 142). Tehniliste aspektide hindamisel on legendide asemel parimaks allikaks vööd ise. Tihti on kogumisel kirjeldatud visuaalseid tunnuseid nagu vöö värve või mustrit. Mõnel puhul on nimetatud värvi allikas (nt *maranapunane*, *potisinine*, *kaselehe kollane*). Kahjuks pole mitme legendi puhul kindel, kas värvi määratluse on öelnud asjast teadlik valmistaja või on see öeldud oletuslikult kohalikke värvimistraditsioone arvesse võttes. Järgnevalt teen üldistusi ning toon esile eripäraseid juhtumeid Viljandimaa võrkvööde seast, võttes arvesse nii värvikasutust, mustreid, lõpetust kui narmaste viimistlust.

2.2.1. Vööde mustrid ja värvikasutus

Viljandimaa võrkvööd eristuvad värvilt ja mustritelt selgelt põhja- ja läänepoolsetest näidetest, liigitudes Kurriku (1937, lk 134) põhjal Tartumaaga koos Kesk-Eesti rühma. Mustrite eriilmelisus tuleneb osalt valmistamise tehnikast. Labane põime võimaldab moodustada vöö pikisuunal hambaid ning sirgeid triipe. Diagonaalses põimes moodustuvad erinevad ruudustikud ja rombid.

Kolm vaatlusalustest vöödest on ühevärvilised – kaks musta Tarvastust ning üks punane Viljandist. Valdav osa vöödest on põimitud kolme või nelja värviga. Kaheksa vöö puhul on kasutatud kahte värvi, nelja vöö puhul viite värvi ning ühe puhul kuut värvi. Kõige enam vöödes kasutatud värv on punane. Kaks musta Tarvastu vööd ning sinise-musta ruuduline Suure-Jaani vöö (ERM A 212:1) on värvikasutuselt teistega võrreldes erandlikud. Kahjuks pole värvivaliku kaalutlusi esemelegendides kirjas ning saab vaid oletada, et selliseid tumedaid vööid võidi kanda leina (Kurrik 1937, lk 131) ja kurbuse puhul. Või olid need lihtsalt argisema riietuse osad. ERM 722 Tarvastu vöö viltjas pind annab alust arvata, et see on üsna tihedas kasutuses olnud, seega võib pigem pidada argivööks.

Foto 2. Detail ERM A 77:8 Pilistvere vööst
(Allikas: MUIS 2019)

Labases põimes Viljandimaa võrkvööde mustrid on üldjuhul hambulised või sirgete piirjoontega pikitriibulised. Hambuline tähendab, et kaks eri värvi lõnga moodustavad eri ridadel vahelduva mustri, mis pole sirge servaga (foto 2). Käärimisel on sellisel puhul olnud hamba moodustumise kohal ülemisteks ja alumisteks lõimedeks eri värvi lõngad. Ühe ERM EJ 23:8 joonisel kujutatud Helme vöö puhul joonistub väga selgelt välja redelilaadne kiri, mida esineb ka naaberkihelkonna Rõngu vöödel.

Foto 3. Detail ERM A 446:847 Kolga-Jaani vööst
(Allikas: MUIS 2019)

Labased vööd on üldjuhul sümmeetrilised, vaid neli vaatlusalustest vöödest (kokku 29) ei ole sümmeetrilised. Paaril juhul (ERM 11079, ERM A 446:847) on vööd nii tugevalt kahjustunud, et sümmeetriat pole enam säilinud (foto 3), kuid mustri ülesehituse ja kihelkonna analoogide põhjal julgen arvata,

et need on originaalis olnud sümmeetrilised. Nende vööde puhul on näha, et ühest servast on lõimed järjest katkenud ning tõenäoliselt on vöö olnud originaalis laiem. Sümmeetriaks olen siinkohal lugenud vöö mustri üldpildis kajastuvaid sarnasusi. Kui näiteks hambuline muster jookseb vastupidiselt paaris ja paaritul real, siis üldpildis moodustab see ikkagi sümmeetria ning olen arvanud vöö sümmeetriliste hulka.

Diagonaalsed vööd moodustavad erinevas laiuses ja grupeeringutes rombilisi ja ruudulisi mustreid. Selgesti joonistub välja Viljandile iseloomulik käekiri ja värvieelistus – diagonaalsete vööde puhul on põhitooniks punane ning selle keskel on ühes suuremas või kahes väiksemas rühmas kaks kuni viis erinevat lõnga. Sarnaseid võid leidub ka lähikonnas Tarvastus (ERM A 173:8) ja Kolga-Jaanis (ERM A 446:849).

Käärimise iseloomust tulenevalt on kõik Viljandimaa diagonaalsed vööd, välja arvatud üks erand, sümmeetrilised. Ainuke ebasümmeetriline vöö (ERM A 154:45) on pärit Kõpust, mille erandlikkuse põhjal ei saa teha kaugeleulatuvaid oletusi.

2.2.2. Vööde tehnilised nüansid

Vöö lõpetamise ja otste viimistlemise viisid ei erine märkimisväärselt labase ja diagonaalse põime puhul, seetõttu pole vajadust põime liike siinkohal eraldi käsitleda. Esineb vöökatkeid, mille puhul on säilinud lisaks lühikesele põimitud osale narmad ilma keskosata või pole säilinud ei narmaid ega keskosa. Nende taasloomisel saab võtta eeskujuks sama kihelkonna (äärmisel juhul naaberkihelkonna) võid, kasutades seal levinud lõpetamise ja narmaste viimistlemise viise. Seega hõlmavad järgnevad üldistused arusaadavalt neid võid ja katkeid, mille puhul narmad ja lõpetuse viis on tuvastatavad.

Valdaval osal narmastega säilinud Viljandimaa vöödest on narmad keerutatud kokku kahest lõngast. Nende seas üks lõng ülemiste ja teine vaheliku alumiste lõimede seast. Selliseid võid on kokku 29. Teisi narmaste moodustamise viise on kasutatud palju vähem. Populaarsuselt järgmine on kolmega palmitsemine, mida esineb viie vöö puhul Kolga-Jaanis, Tarvastus ja Viljandis. Kahe vöö puhul Kolga-Jaanist (ERM 14102, ERM A 446:855) esineb kolmekordselt keerutatud narmaid – omavahel on kokku keerutatud vahelikust üks ülemine lõim ja kaks alumist lõime või vastupidi. Ühe Kolga-Jaani vöö (VM 1271 E278) puhul on kokku keerutatud eri arv lõimi, haarates lõngu nii kahe kui kolme kaupa. Kahe vöö juures on narmad neljakordselt kokku keerutatud (ERM A 173:8

Tarvastu, ERM 14070 Viljandi).

Peale eelnevate otste viimistlemise variantide leidub veel mõningaid erandeid. Näiteks ERM EJ 23:8 ühe Helme vöö joonise puhul on lahtised narmad sõlmitud kokku seitsme rühmana põime alguse lähedalt. Teisel joonistatud Helme vöö on lahtised narmad seotud lisalõngaga kokku üheks suureks tutiks, sarnanedes nii mõningatele Rõngu näidetele. ERM A 509:1780 Pilistvere vöö puhul on kahekordselt keerutatud narmad omakorda tutiks kokku seotud. VM 2232 E161 Viljandi vöö on lahtised narmad omavahel kolme kaupa kokku seotud ja sõlmedest ülevalt poolt veelkord üheks suureks tutiks seotud. Väga erandlikuna mõjub ERM 14062 Viljandi vöö, mille otsad on tagasi keeratud ja niidiga kokku õmmeldud. Võib-olla on selliselt toimitud tükk aega pärast vöö valmimist, et vältida pinna hargnemist, legendis pole seda mainitud.

Vööde põimimise lõpetamiseks ja keskosa kinnitamiseks on kasutatud võrdväärselt kahte põhivarianti – aasalist lõpetust 22 korral ning lisalõngaga kinnitamist 18 korral, mõlemad hõlmavad väikeseid erisusi. Aasalise lõpetuse levinuimaks alamvariandiks on 15 korral kasutatud viimase vaheliku mõlema poolega lõpetamine – korraga moodustatakse aasad vaheliku ülemistest lõimedest, rea lõppedes liigutakse töö teisele poole ja jätkatakse aasade moodustamist kuni alguspunktini. Viimase aasa kindlaks kinnitamiseks on hea kasutada lühikest lisalõnga, mille saab peita lõimede vahele või aasarea keskele. Kolmel korral on tehtud aasad vöö ühele poolele kahe viimase vahelikuga (foto 4), aasade suunad on sellisel juhul ridades vastupidised (ERM 15437 S-Jaani, ERM A 212:1 S-Jaani, ERM A 292:120 Viljandi). Kahe vöö puhul on moodustatud aasad vaid ühes reas: ERM A 509:1780

Pilistvere vöö puhul on kasutatud vaheldumisi ülemisi ja alumisi lõngu, ERM 4746 Suure-Jaani vöö puhul võetud korraga üheks aasaks vahelikust ülemine ja alumine lõng.

Foto 4. Detail ERM 15437 Suure-Jaani vöö keskosast (Allikas: MUIS 2019)

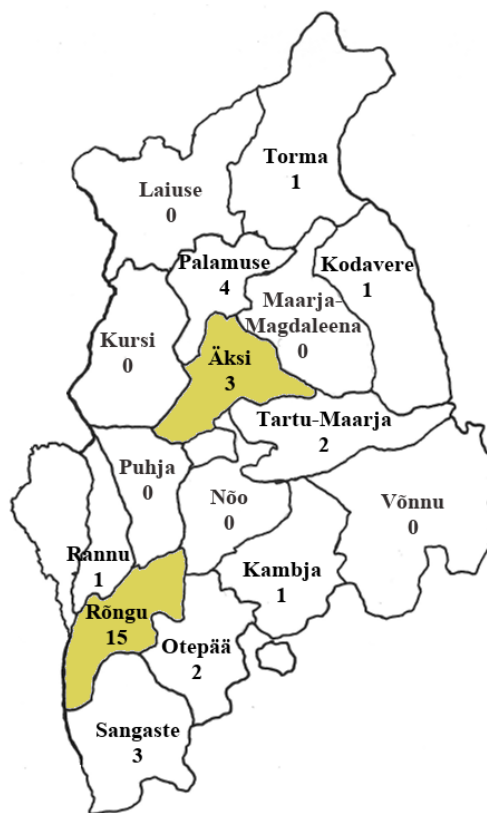
ERM 15897 Tarvastu vöö aasaline lõpetus on tehtud kolmes reas vastassuunaga vöö ühel poolel. ERM 2066 Suure-Jaani vöö on lõpetuse kohast katki ning praeguseks on aasaline lõpetus olemas vaid ühel poolel, nii et originaali täpselt lõpetamist ei saa enam kindlaks teha.

Lisalõngaga lõpetuse puhul on valdavaks tausta või vöö servaga sama värvi lõnga kasutamine viimaste vahelike kinnitamiseks. 18 lisalõngaga kinnitatud vöö hulgas on

näiteid erineva arvu vahelike kasutamisest lisalõnga kinnitamiseks. Valdavalt on tõmmatud lõng läbi ühe kuni nelja viimase vaheliku, ühel juhul (VM 1090 E160 Viljandi) on lõng kinnitatud läbi viimase ja ühelt poolt ülejärgmise vaheliku. Kõige erandlikum on VM 2232 E161 Viljandi vöö, milles keskosa on kinnitatud lisalõngaga harvas labases „koes” põimides läbi viimase seitsme vaheliku. Eelneva põhjal võib öelda, et joonistuvad välja Viljandimaa vööde seas enim levinud tehnilised nüansid, kuid koopiaid põimides saab paljudest kihelkondadest leida ka omapäraseid näiteid, millega teistest eristuda.

2.3. Tartumaa võrkvööde iseloomulikud tunnused

Tartumaalt on säilinud 33 võrkvööd (sh katked), lisaks üks paar võrkpõimes säärepaelu Puhjast ning tulmelegendid kahe võrkvöö kohta, mida ERMi kogudes enam pole. Tartumaalt säilinud vööd jagunevad kihelkondade lõikes järgmiselt: 1 Kambjast, 1 Kodaverest, 2 Otepäält, 4 Palamuselt, 1 Rannust, 15 Rõngust, 3 Sangastest, 2 Tartu-Maarjast, 1 Tormast ja 3 Äksist (joonis 4). Kaardil on lisaks eelnevale ära värvitud tööproovide päritolu kihelkonnad. Tartumaa vöödest on 23 labased ja kümme diagonaalsed. Kahjuks pole kõigi vööde legendides täpsustatud valmistamise aega, kuid kõik vööd pärinevad 19. sajandist. Tartumaal on võrkvööid nimetatud kohalikus murrakus *pussak*, *võrgeline* või *võrguline* vöö, *pondus*, *vööret*, *võrkvüü* (Kurrik 1937, lk 136).

Joonis 4. Tartumaa võrkvööde arv muuseumikogudes kihelkonniti (Allikas: Külv 2019)

2.3.1. Vööde mustrid ja värvikasutus

Tartumaa vööd sarnanevad värvide ja mustrite osas Viljandimaa vöödega, moodustades ühtse levikupiirkonna Eestis (Kurrik 1937, lk 134). Tartumaal on enim vööid, milles on kasutatud kolme või nelja erinevat värvi. Vähem, kokku seitse vööd on sellised, kus esineb

kaks erinevat värvi. Erandlikud on suurema värvivalikuga vööd – kahe vöö puhul on kasutatud viit ja kahe puhul kuut erinevat tooni lõnga. Enamiku vööde puhul on kasutatud punast värvi kas taustatoonina või ühe mustrilõngana. Kahjuks pole paljudest kihelkondadest üldse vööd säilinud ning mitmetest on säilinud vaid üksikud näited, mis muudab paikkondlike mustrite ja värvieelistuste osas kokkuvõtete tegemise keeruliseks. Näiteks Rannust (ERM 616) ja Tormast (ERM A 100:20) säilinud üksikud vööd erinevad värvivalikult märgatavalt tavapärastest punasepõhjalistest vöödest. Huvitava erandina punase toonide kõrval võiks esile tuua ka ERM 7631 Kambja vöö, kus annab põhiilme roosakas-lillakas lõng.

Tartumaal on erinevalt Viljandimaast palju vähem selgepiirilisi pikitriibulisi vööid, vaid ERM A 446:848 Sangaste vöö. Enamik on hambulised, vähemal määral on hambuline muster kombineeritud pikitriipudega või redelimustriga. Näiteks ERM A 118:24 Rõngu vöö puhul on ka esemelegendis ära mainitud „redelisarnane kiri”. Kõik diagonaalsed Tartumaa vööd on sümmeetrilised. Labaste vööde hulgas leidub kuus ebasümmeetrilist näidet. Eriti erandlik on sümmeetria mõttes ERM 13753 Sangaste vöö, kus esineb mustri muutus peaaegu kogu vöö ulatuses. Võib arvata, et tegu on olnud vähese kogemusega põimijaga ning muster on töö edenedes sassi läinud, sest vöö otstes joonistub muster selgemini välja. Teised asümmeetria näited on aga järjekindlalt samas järjekorras põimitud ning ebasümmeetriliselt üles kääritud.

2.3.2. Vööde tehnilised nüansid

Sarnaselt Viljandimaale käsitlen siinkohal labaseid ja diagonaalseid vööid ühiselt. Kõrvale on jäetud vöökatked, mille puhul narmad ja lõpetuse viis pole tuvastatavad. Nende taasloomisel saab võtta eeskujuks piirkonnast pärit näiteid.

Võrreldes Viljandimaal levinud narmaste viimistlusvariantidega on Tartumaal variatiivsus suurem. Kõige enam levinud variant on samuti kahekordselt keerutatud narmad. Selliseid puhtakujulise narmaste viimistlusega vööid on Tartumaal kümme. Lisaks on mitmel puhul tavapärasest viimistlemisest kõrvalekaldeid. Näiteks ERM 4592 Palamuse vöö puhul on lõimeotsad kahekordselt kokku keerutatud ning üheks suureks tutiks kokku seotud. ERM 13753 Sangaste vöö on erandlik, kuna selle narmad on ühes otsas osaliselt kahekordselt keerutatud ja osaliselt lahtised, teises otsas üheks suureks tutiks kokku

seotud. Lisalõngaga suurteks tuttideks kokku seotud lahtiseid narmaid esineb puhtal kujul viie vöö puhul. Lisaks kahekordselt keerutatud narmastele on kolme vöö puhul kasutatud kolmekordselt narmaste keerutamist ja kahe vöö puhul neljakordselt narmaste kokku keerutamist.

Võrreldes Viljandimaa vöödega on Tartumaal rohkem lahtiste narmastega vööid – kokku neli, kõik pärit Rõngust. Võrkpõime hargnevast iseloomust tulenevalt on mõistlik sellised narmad siiski lisalõngaga põimimise käigus või pärast põimimise lõpetamist kinnitada. Rõngu vööde seas leidub veel huvitavaid narmaste variante. ERM 13934 vöö puhul on narmad põimitud kolmega palmiku võttega, kasutades seejuures erinevat arvu lõngu (kuus ja seitse lõnga ühes palmikus). ERM A 293:190 Rõngu vöö puhul on kasutatud Eestis erandlikku võrgendiks põimimist, mille puhul on narmad jagatud gruppidesse ning kolmel real gruppe varieerides lõngaga tihedalt üle mähitud (foto 5).

Foto 5. Detail ERM A 293:190 Rõngu võrgendiks mähitud narmastest (Allikas: MUIS 2019)

Keskosa viimistlemiseks on Tartumaa vööde puhul enim kasutatud lisalõngaga kinnitamist viimases ühes kuni kuues (ERM 18432 Palamuse) vahelikus, kõige sagedamini viimases kahes vahelikus. Kokku on lisalõngaga lõpetamist kasutatud 12 vöö puhul. Esineb ka erinevaid aasalise lõpetamise variante. Kahe vöö puhul on tehtud aasarida nii viimase vaheliku ülemiste kui alumiste lõngadega. Seitsme vöö puhul on kasutatud võtet, kus üheks aasaks on kokku koondatud üks lõng viimase vaheliku ülemistest ja teine alumistest lõimedest, aasaline rida moodustub vöö ühele poolele.

Keskosa viimistluse puhul on samuti erandeid. ERM 4255 Palamuse vöö puhul on aasaline lõpetus tehtud vaheliku ülemiste lõngadega vöö ühele poolele, haaramata alumisi lõngu, teine pool on viimistlemata. ERM A 38:6 Sangaste vöö on üsna lai ning seal esineb keskosa viimistluses mitu erinevat võtet: enamik viimasesest reast on kinnitatud aasareaga, kasutades nii ülemisi kui alumisi lõngu, aasarida moodustub ühele poole. Ühes vöö servas kolme cm ulatuses on üle mindud vaheliku mõlema poole kasutamisele aasade moodustamiseks, ühelt vöö poolelt on näha lisalõngaga aasarea fikseerimist viimases vahelikus.

Kõige erandlikumad, sh Eesti kontekstis, on kolm vööd Rõngust (ERM 7632, A

82:3 ja A 118:40), ERM 13805 Otepäält ja ERM 13753 Sangastest, mille keskosa puudumisele on tähelepanu juhtinud juba Kurrik (1937, lk 134). Ülejäänud tehnikate ja mõõtude osas sarnanevad need vööd teistele lähikihelkondade näidetele, erandlik on vaid keskosa. Kurrik (samal, lk 135) oletab, et vööd on valmistatud kahekordses pikkuses ja siis pooleks lõigatud, see tähendab tavalise punktist A punkti B umbselt üles kääritud lõime asemel lihtsale raamile ringselt loodud lõimega põimimist.

Eestis pole teadaolevalt ühtegi sellist raami säilinud. Raam võidi (vajadusel ajutiselt) valmistada käepärasest puit- ja tekstiilmaterjalist (Collingwood 1999, lk 51). Raamil põimimist on detailselt kirjeldanud A. Arro (2012). Eelmainitud Rõngu vööde ringset põimimist käsitlen neljandas peatükis.

Iseloomustades kokkuvõtvalt nii Viljandi- kui Tartumaa etnograafilisi võrkvööd, on mõlemas maakonnas nii sarnasusi kui omapäraseid jooni vööde põimimise tehnilistes võtetes. Kahjuks on vaid vähestest kihelkondadest säilinud piisaval hulgal vööd, et teha üldistusi kihelkonnale omase käekirja, värvi- ja tehniliste eelistuste osas. Mitmete lähikihelkondade (nt Viljandi, Tarvastu, Kolga-Jaani; samuti Rõngu, Helme, Sangaste) vööde puhul joonistuvad välja mõned piirkonnale laiemalt iseloomulikud jooned. Koopiavööd põimides on hea võtta aluseks konkreetne vöö, selle muster, lõpetus ja narmaste viimistlus ning järgida seda läbivalt. Mõne vöö osa puudumisel saab eeskujuks võtta sama kihelkonna või naaberkihelkonna vööd. Võrkvööde skeeme ja lõngade valikut tänapäeval käsitlen uurimuse neljandas peatükis.

3. VÖÖDE ROLL EESTI PULMAKOMBESTIKUS LÕUNA-EESTI NÄITEL

Üheks võimaluseks võrkvööde laiemal kasutuskonteksti avamisel on siduda need koolituse käigus sama ajastu pulmakombestikuga. See tähendab perioodi 19. sajandi algusest kuni 1880-ndateni (Kurrik 1937, lk 121), mil vööde kandmine taandus. Rahvakommete kirjelduste ja rahvaluule kogumist alustati Eestis 19. sajandi teisel veerandil, varasemast pärinevad üksikud lünklikud teated pulmakommete kohta. Rikkalikum materjal Eesti Rahvaluule Arhiivis pärineb 19. sajandi viimasest veerandist, mil eeskätt Jakob Hurda üleskutsel rahvakommete kirjeldusi koguti ja arhiveeriti. (Folklore, 2019) Allikmaterjalide ajalise hajususe ning fragmentaarsuse tõttu peab arvestama üldistuste tegemisega. Siiski kajastub 19. sajandi lõpul ja 20. sajandi algul kogutud mälestustes vanema põlvkonna side rahvarõivaste ning vöödega, mida kanti ka varasemal perioodil.

3.1. Traditsioonilisest pulmakombestikust üldiselt

Traditsioonilised pulmakombed erinesid paljuski tänapäeval üldtuntud pulmatavadest. Annan esmalt põgusa ülevaate Eesti 19. sajandi pulmakombestiku põhiosadest, mõistmaks endisaegsete pulmade mastaapsust ning ülesehitust (täpsemalt pulmakommete ja -tegelaste kohta lisas 3). Kogu ühiskonnakorraldus ja tänasest erinev eluviis olid aluseks aeglaselt muutuvatele tavadele ning kogukondlikule (Veersalu 2016, lk 62) pulmarituaalile. 19. sajandi pulmapeod olid tihedalt seotud kõige ise valmistamise ja kogukondliku ühisloomisega – ise valmistati pidupäevarõivad, sööki tõid kaasa kõik külalised (Õunapuu 2003, lk 23). Pulma ruum ja pidulikkus loodi kättesaadavate, tänapäeva mõistes kasinate vahenditega. Kogu pulmapeo vältel kõlas elav muusika ja laul. Pruudi auasjaks oli näidata oma käsitöö oskusi läbi veimevakka valmistatud esemete.

Igas kihelkonnas võib arhiivmaterjalide seast leida eripäraseid tavasid, kuid üldjoontes oli pulmapeo kulg üle Eesti sarnane. Traditsiooniline pulmapidu algas pruudikodus ja lõppes peiukodus. Kiriklik laulatus oli pulmapeoga nõrgalt seotud

formaalsus. Laulatus võis toimuda isegi paar nädalat enne pulmapidu (Tedre 1973, lk 37), pruudist sai täieõiguslik abielunaine alles tanutamisega. Pulmad kestsid tihti kolm kuni neli päeva. *Saajarahvas* (peiupoolsed pulmalised) pidi mõrsjakoju pääsemiseks esmalt *väravad lahti laulma*, misjärel algas mõrsja otsimine. Pärast pruudi leidmist ja ühist söömaega lunastati välja veimevakk. Seejärel võis alata teekond peiukoju. (Tedre 1973)

Peiukodus võeti pruut vastu, muuhulgas tutvustati uut majapidamist. Pruutkirst ning pruudipoolsed pulmalised saabusid tavaliselt eraldi hiljem. Abielu sõlmiti tanutamise ja põlletamisega, sageli peiukoju jõudmise õhtul, kuigi Tartumaal oli mitmeid erisusi. Pidus jätkus nooriku tantsitamise, pruutpaari rituaalse magama saatmise ja äratamisega hommikul. Pulmade lõpuosas toimus veimevaka jagamine. Pulmapidu lõppes hüvasti jätmisega. (Tedre 1973) Detailsem ülevaade pulmapeo etappide sisust ning pulma ametimeestest on leitav lisast 3.

3.2. Veimed ja annid

Eesti alal on pruudi jagatavaid esemeid tuntud kui veimi või ande. Sõnatüved on üle Eesti sarnased, kuid kihelkonniti on levinud erinevad kohalikud murrakus teisendid. Arhiivmaterjalide põhjal on võimalik jälgida sõnakasutust Tartu- ja Viljandimaa kihelkondades. Hilisemal ajal, 1930. – 50. aastatel kogutud pärimus on sageli kirjakeeles ega võimalda tuvastada kohalikku keelekasutust, samuti esineb põhimõttelisi erinevusi ning kirjavigu pärimuse kogujate märkmetes. Järgnevalt annan lühiülevaate Tartu- ja Viljandimaal kasutatud mõistetest pruudi antavate kingituste kirjeldamiseks.

And, *andi* ainsuses on levinud Mulgimaal ja Põhja-Tartumaal. *Anne*, *anded* mitmuses on levinud Mulgimaal ning sagedasti üle kogu Tartumaa. Sõna *veimed* ja *veime* on tuntud eelkõige Viljandimaal (samuti Pärnumaal) ning üksikutes kihelkondades Tartumaal. Samas on *veimevakk* tuntud enamuses Tartumaa kihelkondades ning Mulgimaal. Lõuna-Tartumaal on selged ühisjooned Võrumaaga, kus on tuntud *mõrsja ande* (võro *-andõq*), *mõrsjakirst* (VRO 2014, *sub* mõrsja ja veimevakk). (Väike... 1982, *sub* and, veim, veimevakk, mõrsja)

Käesolevas uurimuses kasutan paralleelselt nii veimede kui andide mõistet, kuna need on vaatlusaluses piirkonnas levinud. Võimalusel eelistan pigem sõnu *veimed* ja

veimevakk, kuna tegu on kirjakeeles kohanenud mõistetega. Samuti kasutan *pruudi* sünonüümina Lõuna- ja Kesk-Eestis levinud nimetust *mõrsja*.

3.3. Veimevaka valmistamine ja ettevalmistused pulmadeks

Traditsiooniliselt hakkasid tüdrukud veimevakka täitma juba üsna noorelt. Aeganõudvate talutööde kõrvalt pidid neid leidma vabu hetki (Linnus 1955, lk 14-15), esmalt käsitööoskuste õppimiseks ning seejärel nende rakendamiseks, et valmistada võimalikult kauneid esemeid, mis pälviksid pulmades kiidusõnu. Lihtsamate vööde valmistamist oskasid juba noored karjas käivad tüdrukud (EA 12, 615 Kursi, Põltsamaa; Astel 1981, lk 138 kaudu). Veimevaka valmistamine toimus vahelduva eduga kogu neiupõlve vältel.

Veimede valmistamine tõusis varasemast enam päevakorraks, kui kosilased käima hakkasid. Kosjas käimine oli ametlik pulmade algatamise viis. Kosjajuttude kõrval oli oluline roll ka vöödel. Kosilane koos saatjaga tõid kaasa kosjaviina, mille vastu võtmise ja tühjaks joomise järel pidi neiu siduma vöö või paela ümber pudeli (Astel 1981, lk 140).

Mulgimaal ja Laiusel on teiseks oluliseks kosjade vastu võtmise märgiks vöö panemine neiu voodisse või sidumine voodi samba otsa, pisut erinevate teisenditega (E 8033/(3) < Helme; ERA II 96, 446/7 (1652) Laiuse; ERA II 182, 461/2 (373) Laiuse). Kui peiu polnud meele järele, visanud neiu vöö uksest välja. Vöö vastu võtmine tähendas nõusolekut kosjade kokku leppimiseks (H I 7, 477 (1)), see oli sümboolselt märgiks, et neiu soovib end peiuga kokku siduda. Tarvastus pidi neiu kosjade vastu võtmise märgina siduma oma vöö voodi tulba otsa kosilase vöö kõrvale (H III 6, 284/5 (7)). Vöö sidumine võis tähendada sideme sõlmimist kahe sugukonna esindaja, neiu ja noormehe vahel.

Üks erandlik teade pärineb Viljandist, kus noormees sidus kosja tulles vööle ning säärepaelte asemele õlest sidemed. Kui neiu kosjad vastu võttis, pidi ta õlgede asemele siduma päris vöö, *puute* ja säärepaelad (E 29557/58 (27) < Viljandi). Pruut ja peigmees vahetasid kingitusi üldjuhul juba kosjade ajal või pärast kosjas käiku, enne pulmi (ERM 150, 211/37(1-3) < Kursi). Noorte vastastikused kingitused enne pulmi võimaldasid kanda pulmapeol kõige uhkemaid riideid.

Pärast kosjade ja pulmaplaani kokku leppimist pidi pruut pingsamalt mõtlema, mida ja kui palju veimedeks valmistada. Kosjade ja pulmade vahele jäi minimaalselt kolm nädalat (Õunapuu 2003, lk 19). Lõuna-Eestis valmistasid neid üldiselt veimevakka

iseseisvalt ning said pulmade eelsel korjamiskäigul külast ja sugulastelt valdavalt valmisesemeid, mõnest kohast lausa terve kimbu (KKI, WS < Tarvastu; H III 24, 671/89 < Halliste; ERA II 270, 557 (24) < Kolga-Jaani)

Traditsioonilises külakogukonnas oli käsitööesemete annetamine pruudile loomulik vastastiku abistamise vorm kuni 19. sajandi teise pooleni. Neidude ühised käsitööõhtud veimede valmistamiseks olid enam levinud Põhja- ja Lääne-Eestis. Tartu- ja Viljandimaa piirkonnas on teateid ühistest neidude veimede valmistamise õhtutest Mulgimaalt ning Põhja-Tartumaalt. (Lätt 1958, lk 230-33) Tavalisi sügis-talviseid tüdrukute käsitööõhtuid on kirjeldatud lõuna pool. Puhjas olid koosviibimised tuntud kui *kildsannad*, Tarvastus *kildsaajad* (mainitud veel Rannus, Otepääl ja Sangastes), kuid nende kohta puuduvad andmed, et oleks valmistatud esemeid pulmadeks (Viidalepp 1941). Ühised veimede valmistamise õhtud esinevad Lõuna-Eesti piirialadel. Tartust põhja poole jäävad kihelkonnad on mõjutatud rannikualade tavadest. Mulgimaa, eriti Halliste, kus on teateid ühisest veimede valmistamisest (RKM II 1, 131; Lätt 1958, lk 229 kaudu), jääb Pärnumaa mõjusfääri. Seega polnud ühine veimede valmistamine pulmade eel antud piirkonnale iseloomulik, vaid esines maakondade piirialadel pigem hääbuva välismõjuna.

3.4. Veimed ja annid erinevates pulmapeo etappides

Tekstiilsed annid polnud mitte ainult veimekirstu jagamisega seotud, vaid need olid mõeldud ka pulmarituaalide juures tänutäheks ametimeestele ja isegi elututele objektidele. Järgnevalt annan ülevaate olulisematest pulmarituaalidest, mille juures on pruut ande jaganud.

Tartumaal seoti pruudikodust lahkumisel peiule, isamehele ja peiupoisile (harva kogu saajarahvale) linikud õlale, see tähendab *peiupoolne pulm kateti kinni*. Pruuttüdrukud sidusid isamehele liniku koos vööga üle parema õla vasaku käe alla sõlme, teised said ainult liniku. (ERA II 266, 310-1 < Kodavere) See võis tähendada sümboolse sideme sõlmimist *langudega* ja kaitset teekonnaks.

Uue koduga hea suhte loomine algas pruudile kohe peiu õueväravast sisse sõites. Sageli oli anniks vöö või pael – pruut pidi viskama *üökse väräti otsa*, mille sai sisselaskja endale (H II 43, 203/8 < Tarvastu). Saanist või vankrist välja astudes viskas pruut jalge ette vöö (või sukad, kindad, hilisemal ajal raha), mis said ämmale (Tedre 1973, lk 58). Vöö või

muud annid on jäetud ka pruutpaari magamisaseme korda tegijatele järgmisel hommikul (Tedre 1973, lk 83).

Veimede jagamise järel olulisuselt järgmine rituaal, kus ande jagati, oli uue majapidamise tutvustamine. See toimus pärast esimest söömingut või esimest ööd peiukodus. Mulgimaal on kohati vahetult pärast peiukoju saabumist mindud lauta, kus noorik pidi annetama esimesele ettejuhtuvale loomale vöö (H I 2, 343 (5) < Tarvastu; E 23356/7 < Halliste). Üldiselt on ringkäik uues kodus toimunud pikemalt. Peiu ema juhatas laulikute saatel miniat koos kaasanaisega läbi talumaja kõigi ruumide, mööda õue ja majapidamishooneid. (Tedre 1973) See oli ka praktiliselt oluline ringkäik uue elukohaga tutvumiseks.

Kindlasti käidi kaevul, anti and ukselävedest üle minnes, koldele või pajale tule põletamise vältimiseks (H II 22, 915/44 (1) < Saarde), olulisematele tööriistadele, käidi kõigis abihoonetes (Astel 1981, lk 143). Kõigile kohtadele, esemetele ja loomadele, mida noorikule näidati, pidi ta anni panema. See pidi kindlustama häid suhteid uue kodu ja sealsete inimestega ning tooma edu järgnevatel ettevõtmistel. Tallis ja laudas taotleti üldiselt karjale õnnistust (H III 21, 757 (19) < Otepää) ja head elujärge.

Annid pidid tõrjuma kurja, kindlustama pruutpaari õnne ning edaspidist edu. Tegelikult sai kohalik pererahvas, eelkõige ämm ja teenijad (ERA II 192, 732/3 < S-Jaani) annid hiljem endale (Tedre 1973, lk 64-5). Näiteks laudas lehma sarvedesse visatud vöö sai teenijatüdruk endale (ES, MT 45,5 < Halliste) ning sauna pandud vöö jäi hiljem saunanaisele (RKM II 27, 82 (144) < Kodavere). Sel moel kindlustas noorik häid suhteid mitte ainult elutute objektidega, vaid ka uue pererahvaga.

3.5. Veimekirstu lunastamine ja veimede jagamine

Kõige olulisem tekstiilidega seotud rituaal pulmas oli veimede jagamine peo lõpuosas. Ande jagas pruut eelkõige peiupoolsetele pulmalistele ning pulma ametimeestele. 19. sajandi lõpus (ERA II 256, 305 < K-Jaani), kui traditsioonilised kombesid hakkasid taanduma, jagati veimi vähem, mitmete teadete kohaselt ainult peiu vanematele, õdedele-vendadele ja olulisematele pulmategelastele. (Tedre 1973, lk 83)

Kinkide jagamise algatas saajarahvas. Tarvastus on levinud omapärane laulutüüp, kus veimevaka toomisel peiupoolsed laulikud veimi laidavad ning soovivad kirst põllul

põlema panna, öeldes, et neil on juba kõik olemas, sealhulgas hulk meeste võid: *Meil om ese hilbusida / ... / Selja täisi seeliguida / Punderessa puudiguida* (H II 55, 428/9 (17) < Tarvastu). Kirstus polnud ainult teistele jagamiseks mõeldud kingid, vaid ka pruudile edaspidiseks vajalikud riided ja kangad (KKI, WS < Kodavere). Veimed asusid tavaliselt vakas, mis asetses veimekirstus ning tõsteti jagamise ajaks kirstukaanele. Kõik veimed ei pidanudki korraga vakka ära mahuma. Vaesemas peres võidi veimede jagamiseks kasutada lina, *palakat* (RKM II 82, 521 (21) < Torma; ERA II 192, 732/3 < S-Jaani). Kirstu avamine toimus algupäraselt potentsiaalse kurja silma eest varjatult (E XIII 15 (82) < Tartu-Maarja), 19. sajandi teises pooles pidulikult (ERA II 266, 315 < Kodavere). (Tedre 1973, lk 84-5; Õunapuu 2015, lk 40)

Veimi võisid jagada nii pruut kui erinevad lähemad pruudipoolsed pulmategelased, sageli mitmekesi koos (Tedre 1973, lk 84-6). Raha annetamise komme vastutasuks on levinud alates 19. sajandi keskpaigast – raha võidi küsida näiteks eraldi enne veimede jagamist (Õunapuu 2003, lk 33) või lahendati see humoorikalt kohtu pidamise vormis (H III 24, 671/89 < Halliste).

Veimede jagamist saatsid laulikud, kommenteerides pruudi käsitööoskusi. Pruudipoolsed *kaasitajad* kiitsid tema osavust, peiupoolsed üritasid mõrsjat laita (H II 48, 821-3 (17); H, R 6, 592-4 (1)). Pruudile jagati avalikult kiitust või laitust vastavalt sellele, kuidas veimed meeldisid (Õunapuu 2015, lk 40). Halbade veimede puhul võidi laulda: *Vöö ma panin pange sangaks / Kindad sõksin sõnnikusse / Tallasin taha väravi* (E 51861 (2) < Kolga-Jaani). Kui oli teada, et rikkam peretütar polnud ise oma veimi valmistanud, vaid tellinud tasu eest külast, siis kindlasti mainiti see ära ning pruut pidi oma tegude pärast häbenema (H II 50, 116 < Äksi, Kursi; Lätt 1958, lk 233). Veimede jagamise ajaks olid kaks suguvõsa juba ühendatud, kuid pahameelt ei hoitud siiski peidus ning üritati lauluga teisest poolest üle olla.

3.5.1. Veimede hulk

Veimede hulk olenes paljuski pruudi jõukusest (Tedre 1973, lk 83), veimede koguarv on ära mainitud vähestes teadetes. Rikkam pruut võis jagada ligi sada *vööpaela* (ERA II 274, 375 (13) < Võnnu; ERM 5, 4 < Kodavere; ERA II 274, 374 (13) < Võnnu). Seevastu oli sajandi lõpupoole ühel Põltsamaal pruudil veimevakas 12 vööd (ERA II 259, 34 (10)).

Tõenäoliselt hõlmavad sellised vööde ja paelte arvestused nii esemeid, mis pandi anniks jooksvalt kui ka pulmade lõpuosas veimevaka jagamisel. Majapidamise tutvustamisel ja muude rituaalsete andidena kulus ühe Tarvastu pulma näitel *üökest viiskümmend ärä, ilma veimita - pallald seatse pildmise pääle* (H II 43, 203/8 < Tarvastu). (Astel 1981, lk 143 kaudu; Tedre 1973, lk 32 kaudu)

Suurejoonelised arvud 19. sajandi teisest poolest räägivad vastupidist, võrreldes 19. sajandi algupoole ning veelgi varasema perioodiga. Esimene kirjalik veimedega seotud regulatsioon on 1637. aastal avaldatud Liivimaa kindralkubernereri publikaat, mille põhipunkte pidid kohalikud kirikuõpetajad veel 18. sajandilgi kantslist ette lugema. (Resolutiones... 1636 – 1654; Hein 2018, lk 46-7 kaudu) Näiteks Torma kirikuõpetaja on publikaadist lähtuvalt 17. sajandi lõpus andnud teada: *Need anned mis nemmad andwad ei pea ühtegi muud ollema kui üks paar kindat ja üks wö linnast tehtud* (Hiimets 2014, lk 165). Siinkohal jääb täpsustamata, kas selline andide kogus on mõeldud ühe külalise kohta, hilisemate rikkalike esemenimekirjade põhjal eeldaksin seda. Küsitavaks jääb, kas ka meestele anti linane ehk kirivöö, mida kandsid üldiselt naised. 1830-ndatel nimetas Kreutzwald (1837, lk 199) veimede hulgas ka võid. Samas nentides, et rahvavaesumine oli tinginud veimede jagamise kombe vähenemise (Astel 1981, 141 kaudu).

Võrreldes teateid 19. sajandi esimesest poolest (ja varasemast) ning 19. sajandi teisest poolest (ja mõnevõrra hilisemast), võib vastakate andmete taga näha rahva üldise elatusaseme paranemist. Samas pole paljude teadete puhul kirjeldatud pruudi jõukuse taset, mis oli oluline tegur vööde-paelte hulga määramisel. Kindlasti mõjutas veimevakas olevate esemete hulka pulmade planeerimise periood – kui kosjade ja pulmade vahele jäi pikem sügis-talvine tubane aeg, oli pruudil võimalus rohkem esemeid valmistada. Kui aga abielluda tuli vähese etteteatamisajaga, võis seegi vähendada veimede hulka. Kindlasti näitas veimevaka suurus pruudi usinust ja käsitööoskusi. Vaesematel neidudel olid kasinamad võimalused ning kinkimiseks vajalikud esemed juba varakult valmis tehtud (KKI 18, 208/9 (5) < Vara v; Tedre 1973, lk 32 kaudu).

19. sajandi teises pooles vähenes pulmakombestiku ja pärandoskuste üldine alalhoidmine. Nii rõivastuses kui kombestikis ilmnes järk-järguline muudatus seoses linnastumisega (Eesti... 1957, lk 14). Alates 19. sajandi keskpaigast hakkasid müügile tulema uued töövahendid ning valmistoodang, mis tõrjusid järjest kõrvale pikkade traditsioonidega käsitööliigid (Vunder 2008, lk 142-67), nende hulgas näiteks võrkvööde

põimimise. Noored olid huvitatud üha enam linlikust kultuurist ning traditsioonilised kombes muutusid aja jooksul vähehaaval moodsamaks. Võib arvata, et perede ja külade lõikes oli traditsioonide järgimine erinev. Suguvõsas, kus peeti lugu käsitööst ja järgiti traditsioone, kandus ka veimepärimus kauem elavas kasutuses edasi. Nähes linliku kultuuri pakutavaid vähem töömahukaid alternatiive, loobusid pruudid veimede valmistamisest ja kinkimisest kergekäelisemalt.

3.5.2. Võöd ja paelad pärimuses

Pärimustekstid on võöde ja paelte kasutuskonteksti avamisel tänuväärne allikas, kuid praktiku seisukohalt sageli liialt ebamäärased. Üldjuhul on arhiiviteadetes mainitud lihtsalt, et jagati võid või paelu, kohati on need ka ühe mõiste alla koondatud. Eseme valmistamise tehnikat pole tavaliselt lisatud. Järeldusi eseme kasutusotstarbe ja välimuse kohta on võimalik teha kaudselt. Näiteks, kui ese seoti kosjaviina pudeli külge, võib arvata, et tegu oli säärepaelaga, sest suurt võöd oleks keeruline pudeli ümber siduda. Kõige selgem erisus tuleneb veimede saaja soost. Kui kingi saajaks oli naine, võib arvata, et tegu oli kirivööga. Kui mees, siis tõenäoliselt kodus valmistatud läbivillase vööga. Sellisel puhul on oluline jälgida lisaks ajastule omaseid riietumistavasid – millised olid mälestuse aset leidmise hetkel levinud meeste võöde liigid antud kihelkonnas.

Mitmed arhailised tekstiilitehnikad ning rõivamoed säilisid kauem rituaalse pulmariietuse osana (Eesti... 1957, lk 11). Võrkvööde tarvitusest kadumise perioodil, 1870.-80. aastatel kasutati neid veel pulmavöödena. Kahjuks on võrkvööde kogumise perioodil pööratud vähe tähelepanu kandmiskontekstile, nii et villase meestevöö mainimise puhul jääb tehnika ikkagi ebamääraseks (Kurrik 1937, lk 137). Üle Eesti on säilinud muuseumikogudes vaid üksikud võöd, mille tulmelegendis on kirjas, et neid on kantud või kingitud pulmades. Palamuse vöö (ERM 4255) legendis on kirjas, et 1880-ndatel on sarnaseid mõnes üksikus pulmas kingitud. Lisaks on Kadrinast, Kuusalust ja Audrust säilinud võrkvööd, mida on pulmas kandnud isamees või kingitud veimedeks (Kurrik, lk 137).

3.5.3. Veimede saajad ja esemeline jaotus

Veimedena jagati lisaks vöödele peamiselt säärepaelu, sukki, kindaid ning särke (Astel 1981). Jagamise saateks ja iseloomustamiseks kirjeldasid laulikud veimekimpude sisu, muuhulgas on ära mainitud meeste vööd: *Küll om kimbun kindaida / Küll om pundin puudikida / Suuri hulka sukasida* (EKS 18, 6 (4) < Tarvastu). Veimede jagamise põhimõtte kohta leidub pärimuses kaks põhilist selgitust. Levinum on veimede jagamine vastavalt sugulusastmele ja pulma ametimeeste rolli olulisusele. Tähtsamatele peiupoolsetele pulmalistele esmalt, seejärel teistele sugulastele (ERA II 42, 170/80 (1) < Kolga-Jaani). Hilisemal ajal, kui veimede andmine oli seotud raha korjamisega, on teateid selle kohta, et rohkem või paremad veimed sai see, kes andis enam raha (Õunapuu 2003, lk 33).

Erinevates teadetes on ära mainitud olulisemad veimede saajad, põhiliselt peiupoolsed – ämm ja äi, peiu õed-vennad ja tähtsamad pulmategelased (Astel 1981, lk 140). Äiale antud kimpu pandi sageli vöö, vaid ühes teates on nimetusena kirjas *puudikud* (E 45820 < Tarvastu – J.J. Kala), mis viitab läbivillastele meeste vöödele (KKI, WS < Kodavere; ERA II 282, 370 /1 (15) < Tarvastu). Ämmale on tihti antud vöö, tõenäoliselt kirivöö (E 80225/30 (2) < Helme; AET MT 7, 59/60 < Põltsamaa; E 80441/5 (10-11) < Sangaste).

Ka peiu vendadele ning peiupoistele on kingitud võid, võib arvata, et nende hulgas läbivillaseid ülerõivastel kantavaid võid (E 8°7, 47 (209) < Rõngu; RKM II 12, 56/8 (67) < Põltsamaa). Vähemtähtsatele pulmalistele kinkis pruut väiksemaid üksikesemeid. Mehed ei saanud tingimata kingituseks meeste võid. ERM A 135:1 Kodavere kirivöö legendis on kirjas, et „endisel ajal tarvitatud muu seas pulmadel, kus teda pruudi poolt naisterahvastele kingiti ja ka õpetajale laulatuse eest anti”. Seega on erinevad etnograafilised vööd heaks allikaks ja aineseks tänapäeval traditsioonilist pulmakombestikku taaselistada soovivatele pruutidele, kuid konkreetsed seosed pärimuse ja esemeliste näidete vahel on üldistava iseloomuga. Vaid väheste vööde puhul on talletatud otsene viide, et eset on kasutatud pulmas. Pärimusega koos peaks uurima laiemalt antud piirkonna või kihelkonna võid ja muid esemeid, mida võtta aluseks veimevaka valmistamisel tänapäeval. Järgnevas peatükis annan praktilisi soovitusi ning toon esile võimalusi, kuidas etnograafilisi esemeid eeskujuks võttes valmistada tänapäeval võimalikult sarnaseid võrkvõid.

4. VÕRKVÖÖDE VALMISTAMINE TÄNAPÄEVAL

Tänapäevased vabrikulõngad erinevad endisaegsetest kodus kedratud ja korrutatud lõngadest mitmete aspektide osas. Juba Kurrik (1937, lk 135) on toonud esile lõnga omaduste mõju põimele – lõimelõnga jämedusest oleneb vöö laius, lõngakeerust ja vahelikku fikseerivast vardast võrgu tihedus. Tartu- ja Viljandimaa võrkvööde puhul joonistub välja piirkonnas valdav lõime tihedus, mida järgnevalt kirjeldan, lisaks pakun välja skemaatilise lahenduse vöömustrite üles märkimiseks.

4.1. Materjali valik

Lõime tiheduste võrdlemiseks võtsin aluseks kõik Tarvastu, Kolga-Jaani, Rõngu ja Äksi vööd. Kuna võrkpõime puhul jäävad lõimelõngad topelt, st eri pooltel joonistub muster välja igal real vastupidiselt, siis olen kasutanud lõime tiheduse arvutamiseks ühel vöö poolel nähtaval olevaid lõngu. Tõetruum lõime tihedus on leitav sarnase arvutusega, kaasates ühe rea lõikes nii vahelikust üleval kui all asetsevad lõimelõngad. Eeskujuks on siinkohal Kurriku arvutused. Näiteks „Kadrina hõredalt kootud vöö, mille laius 13 cm, on kootud 88 lõimelõngaga; ühe sentimeetri peale läheb kolm lõnga, koos alumise lõimega kuus lõnga” (Kurrik 1937, lk 135). See on näide väga hõredalt põimitud vööst, valimisse kuuluvad vööd on tihedamad. Valimi põhjal on valdavaks lõimede tiheduseks Tartu- ja Viljandimaal (vöö ühel poolel) 4,5 – 5,5 lõime cm kohta (kõik andmed lisas 2, tabelis 1 väljavõtte sellest).

Kihelkond	Museaali number	Laius (cm)	Lõime-de arv	Tihedus vaheliku ühel poolel (1 cm kohta lõimi)	Tihedus real kokku (1 cm kohta)	Sobiv lõng
Kolga-Jaani	ERM 14100	13	56*2	4,31	8,62	8/3 (nt Aardla)
Rõngu	ERM A 293:190	18	95*2	5,28	10,56	8/2 (nn kindalõng, nt Aardla)
Kolga-Jaani	VM 1271 E 278	6,5-7,5	42*2	6	12	tugevama keeruga 8/2 (nt Rauma)

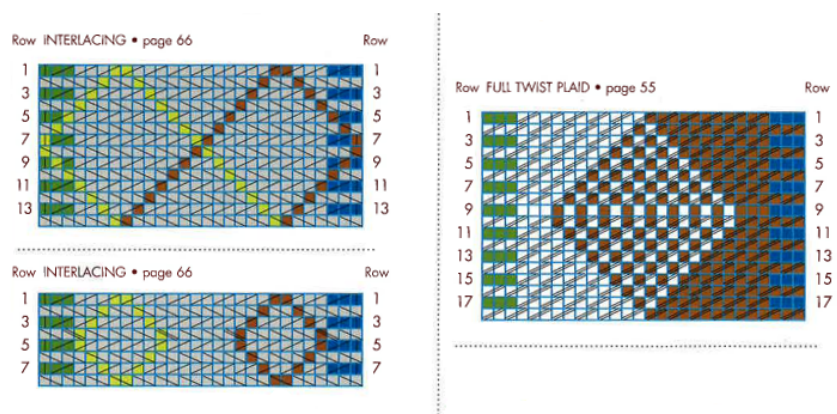
Tabel 1. Etnograafiliste võrkvööde lõime tiheduse arvutused (*Allikas:* Külv 2019)

Lõputöö andmete kogumise perioodil oli ERMi kogudele ligipääs kolimise tõttu raskendatud, mistõttu kasutasin võimalikult paljude vööde puhul laiuse mõõtmist ja mustri üles märkimist MUISi vahendusel. See ei võimaldanud kontrollida pikkusmõõtu ega kaaluda, seega keskendusin laiusmõõtudele ning tehnikatele. Musealist koopia valmistamisel on võimalus arvutada ruutdetsimeetri kohta vöö lõime tihedus, kuid veimede valmistamise puhul pole see otstarbekas. Originaali andmete põhjal konkreetse museaali jälgendamine nõuab väga suurt töömahtu – käsitsi lõnga ketramist ja korrutamist, värvimist. Seetõttu olen siinsete praktiliste katsetuste raames üritanud leida originaalile võimalikult sarnaseid lõngu kaubanduses pakutavate hulgast. Olen arvestanud ka võimalikult suure värvivaliku võimalusega, mis jätaks koopialaadse vöö valmistamisel ära lõngade värvimise etapi.

4.2. Skeemide välja töötamine etnograafiliste võrkvööde põhjal

Materjali kõrval on teine oluline aspekt etnograafiliste vööde mustri ja tehnikate jälgendamine. Eesti autorid (Kurrik 1937 ja 1938; Eesti... 1957; Arro 2011 ja 2012) ning Collingwood (1999) on seni võrkvööde põimimist selgitatud põhiliselt joonistega ning sõnaliselt. Collingwoodi õpetuse ja mustri märkimise meetodi on aluseks võtnud A. Arro (2012), nimetades kaldkriipsudega lühenditega mustri üles märkimist skeemiks. Näiteks on pikitriibulise mustri käärimise variant selline: 4/4A, 4/4B, 4/4A, 4/4B, A ja B esindavad seejuures eri värvi lõngu ja kaldkriips eraldab vaheliku ülemisi ja alumisi lõngu (samas, lk 30). Käärimine toimub sellise skeemi kohaselt Eestis levinud umbse meetodiga, skeemi loetakse vasakult paremale, kääritakse keskelt alates.

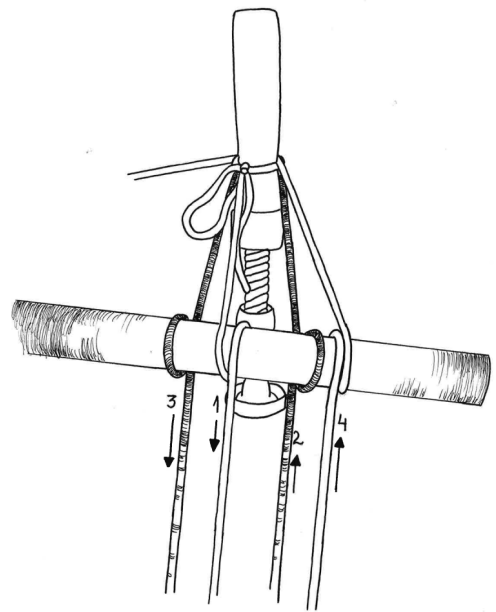
Sain täiendavat inspiratsiooni Kanada autori C. Jamesi (2011) skeemidest (joonis 5). James kasutab ruudustikul põhinevaid värvilisi erinevate kaldjoonte

Joonis 5. C. Jamesi mustriskeemide näidised (*Allikas:* James 2011, lk 76)

täiendustega skeeme ka keerulisemate võrkpõime alamliikide puhul, kui on levinud Eestis. Arendasin neid ning Arro skeeme edasi, pakkudes järgnevalt välja kaks lahendust võrkvöö mustrite üles märkimiseks. Võrkvööde skeemide puhul olen aluseks võtnud eelduse, et skeemi järgi toimiv inimene valdab labase, toimse ja diagonaalse põimimise ning võrkpõime käärimise põhitõdesid. Neid on oma lõputöös käsitletud A. Arro (2012), mistõttu ei hakka siinkohal teda kordama.

Oluline aspekt, mida olen läbivalt järginud, on lõimede järjekord käärimise alustamisel. Esimene lõim jääb vöö keskjoonest vasakule, vahelikust ülespoole. Teine lõim keskjoonest paremale, vahelikust alla, kolmandaks keskjoonest vasakule, vahelikust alla ja neljandaks keskjoonest paremale vahelikust üles (joonis 6). Järgmised vahelikud kulgevad sama põhimõtte kohaselt edasi. Lõnga värvi vahetus toimub sellisel juhul käärimise alguspunkti juures ning vaheliku vahetus teises otsas asuva vahelikupulga ümber. See pole üldine reegel, vaid minu kogemuse põhjal välja kujunenud süsteem, mida saab soovi korral järgida või ümber kohandada. Vaheliku ja värvivahetuse

Joonis 6. Esimeste lõimede järjestus käärimisel (Allikas: Külv 2019)

järjepidevust on hea järgida sümmeetrilise eseme puhul, kuid ebasümmeetrilise lõngade asetuse puhul võib käärimisel tekkida erisusi. Näiteks on ebasümmeetrilise pikitriibulise mustri puhul mõistlik teha sama värvi lõngaga järjest mitu tiiru edasi-tagasi keskjoonest ühel pool. Niimoodi pole vajadust igal ringil järel lõnga vahetada.

Kõigi Eestis levinud võrkpõime liikide puhul kääritakse lõim üles nii, et vahelik tekib ümber vahelikupulkade, pooled lõimelõngad on vahelikust üleval ja pooled allpool. Skeemid lisas 2 iseloomustavad kääritud lõimede asetust, mitte edasise põimimise käiku. Algajale võib diagonaalpõime puhul küll lihtsamana tunduda skeem, kus on ära toodud ka kolmas, neljas jne rida, kuid käärimise seisukohast on olulised siiski kaks esimest rida.

Kui diagonaalse mustri puhul on vööst säilinud vaid fragment või ots narmaste tegemise käigus hargnenud, siis mustri esimeste ridade joonistamisel olen lähtunud loogikast, et alguse read on üles kääritud võimalikult loogiliselt, kasutades ühte värvi lõnga korraga (foto 6).

Tänapäeval on võimalik kasutada arvutiprogramme mustrite loomiseks, kuid käsitöölisele tihti käepärasem ja kiirem on siiski käsikirjaline, lakooniline mustri üles märkimise viis. Seetõttu toon esile kaks varianti, kuidas on võimalik mustrit kirja panna, labase ja diagonaalse põime näitel.

Labase põime puhul sobib näiteks hästi kitsas ERM A 118:24 Rõngu vöö, milles on kokku 28+28 lõime. Kuna Eestis on kasutatud valdavalt umbset käärimist, alustades keskelt ning liikudes järjest servade poole, siis on esmalt oluline leida mustri keskkoh. See on skeemidel tähistatud tähtedega „V” ja „P” – V jääb keskjoonest vasakule ja P paremale. Praeguse näite puhul pole eraldi ära märgitud, mitu sama värvi lõnga asub keskjoonest ühel või teisel pool, käärimise hõlbustamiseks võib ka selle info eraldi esile tuua. Rea alguses on märgitud, et tegu on vahelikust ülal või allpool asetsevate lõngadega. Olen püüdnud valida skeemidele võimalikult originaalilähedased värvid MUISi fotodelt GIMP pilditöötlusprogrammis värvi valiku tööriistaga. Vahelikust ülal ja allpool asetsevate lõngade arv on värvide kaupa esile toodud, selle põhjal saab käärimise jooksul kontrollida üles veetud lõngade arvu (joonis 7). Üksikud samasuunalised kaldkriipsud ruutude sees tähistavad labast põimet. Kaks kaldkriipsu ruutude sees tähistavad toimset põimet. Diagonaalse põime puhul on üksikud kaldkriipsud erinevatel ridadel vastupidise kaldega. Skeemi servades on püstijooned, näitamaks lõnga kalde muutust.

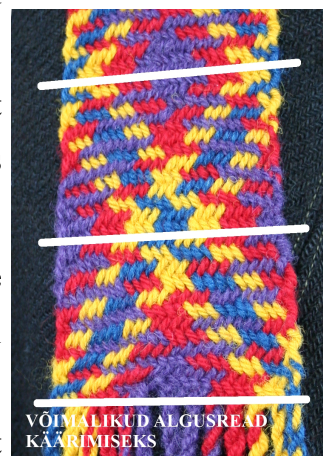
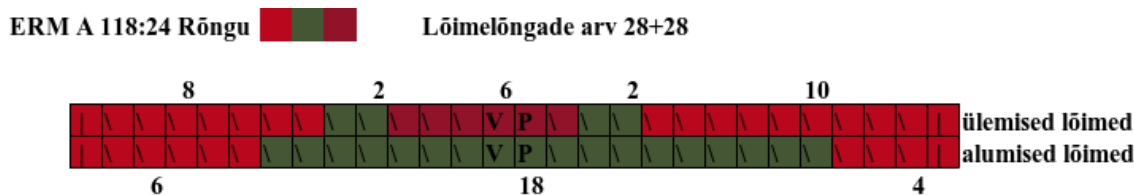

Foto 6. Vöö käärimise loogilised alguskohad mustris, märgitud valgega; vöö ERM A 173:8 põhjal (Allikas: Külv 2019)

Joonis 7. Mustriskeem labase vöö puhul (Allikas: Külv 2019)

Lihtsam variant on märkida muster üles arvutis või käsikirjaliselt, kasutades vaid numbreid ja värvide nimetusi. Sel puhul on oluline vaadata ikkagi originaalesemelt või fotolt värvid ning koopia(laadse) vöö põimimisel kasutada võimalikult sarnaseid lõngu. Sama ERM A 118:24 muster lihtsamal kujul näeb välja selline:

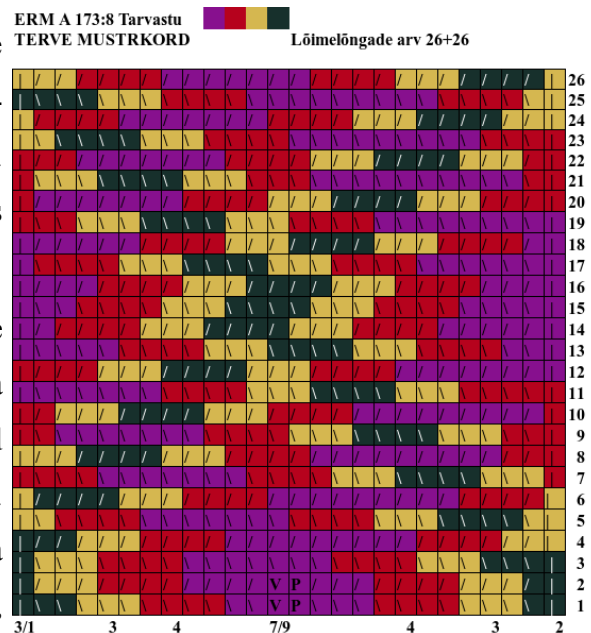
8 pun, 2 roh, 4 lil / 2 lil, 2 roh, 10 pun (ülemised lõimed)

6 pun, 8 roh / 10 roh, 4 pun (alumised lõimed)

Võrreldes eelnevaga, on viimase mustri üles märkimise puhul teisiti ära toodud keskkoh, mida tähistab „/”. Kui fotot pole käärimise ajal käepärast, siis ei anna selline

üleskirjutus head pilti lõngade omavahelisest suhtest vahelduvatel ridadel. Samas on viimane viis heaks kiireks lahenduseks mustri üles märkimisel.

Diagonaalse mustri märkimise põhimõte on sama, kuigi seal võib algaja tarvis selguse huvides esile tuua järgmised read pärast esimest kahte (joonis 8). Käärimine annab ette vaid 2 esimest rida ning põimimine toimub edasi sarnaselt, lõimede arvust ja järjestusest tulenevalt võib ühe mustrikorra pikkus ulatuda enam kui kümne cm-ni.

Joonis 8. ERM A 173:8 diagonaalse vöö terve mustrikord skeemil (*Allikas: Külv 2019*)

4.3. Tähelepanekud praktiliste tööproovide valmistamisest

Esimesed praktilised eksperimendid tekitasid aimduse lõime tiheduse ja valitava lõnga omavahelisest suhtest. Enamiku näidiste valmistamiseks kasutasin Tartust Aardla Kaubandusest ostetud 8/3 ja 8/2 lõngu (tabel lisas 2), mis on valmistatud Uus-Meremaalt pärit villast (Aardla Kaubandus 2019). Seal on saadaval ka 8/3st jämedamat nn mägilamba lõnga, mis sobib kõige jämedama põimega vöödele kitsendatud valimis. Suurema lõime tihedusega vööde puhul eelistasin tihedama keeruga Norras Rauma villavabrikus

valmistatud 8/2 või ise üle korrutatud 8/2 Aardla lõngu. Labase põime puhul oli juba esimeste ridade põimimisel pinna laius hästi hinnatav, andes ettekujutuse vöö lõplikust laiusest. Vöö lõpetust tehes on oluline pinget lõdvendada, et lisalõng ei jääks liialt pingule. Aasalise lõpetuse puhul on lõdvendatud vöö puhul mugavam aasu moodustada. Narmaste keerutamisel või punumisel on kasulik jätta lõimed vahelikupulgale ning võtta järjest vajalik arv lõimeotsi narmaste moodustamiseks. Kuigi paljudel etnograafilistel näidetel pole keerutatud või põimitud narmad otsast sõlmitud, on korrektse ning püsiva tulemuse huvides narma otste sõlmimine soovituslik.

Kolm labases põimes tööproovi valmisid ringselt ajutisele raamile kääritud lõimedega. Nende puhul oli kõige tükikam käärimisel lõngade pidev jätkamine ringil ning edaspidi põimimisel sõlmedest üle libisemine. Minu kogemuse põhjal on vaheliku lihtsama jälgitavuse huvides mugavam hoida põimitud pinda koos vahelikuga enda ees, vastupidiselt Collingwoodi (1999) soovitatule, kus põimitav pind tekib vaheliku liigutamise tulemusel töö tagaossa. Ringne käärimine erineb teistest selle poolest, et mustri moodustamine algab servast, mitte keskelt. Seetõttu pole mustriskeemidel märgitud keskossa V ja P märgiseid. Algajana on keeruline hoida käärimisel lõimede ühtlast pinget ning saavutada sirgeid ridu esimeste vahelike kokku löömisel. Ringse põimimise puhul ei saa lõng olla liiga habras, kuna lõimed hõõrduvad rohkem. Liiga peenikese ning hapra 8/2 lõnga puhul võib lõng pidevalt katkeda, jätkamine tekitab pinda ebaühtlaseid lõngaotsi. Seega sobib ringse põimimise harjutamiseks algajale paremini jämedam 8/3 või 6/2 lõng.

Kahepoolne toimne põime hoiab labasega võrreldes tihedamalt kokku, vaid keskjoonel on lõimed asetunud hõredamalt. Labasest suurema kokkutõmbega peab arvestama ka lõngade valikul. Põimimisel on abiks keskosa lõimede ajutine märgistamine teist värvi lisalõngadega.

Diagonaalpõime venib teistega võrreldes kohe pärast pinget alt maha võtmist enam laiuti. Seetõttu on ka väiksema lõime tihedusega vööde puhul mõistlik valida 8/2 lõng. Tänapäevane 8/2 lõng (nt Aardla Kaubandusest) on laugema keeruga ning seetõttu ei hoia pind originaalilaadselt tihedalt kokku. Kitsamate Viljandimaa vööde puhul on otstarbekas kasutada 8/3 lõnga, kuid üle seitsme cm laiuste vööde puhul annab originaalilähedasema laiuse 8/2, Rauma 8/2 või üle korrutatud 8/2 lõng (olenevalt konkreetsest juhtumist).

Tööproovide valmistamise tulemusel kogesin, et arvutuslikult sarnase tihedusega

vööde põimimiseks ei pruugi sobida samasugused lõngad, eriti kui tegu on erinevate põimeliikidega. Oma rolli vöö laiuse juures mängib ka kokkulöömise tugevus. Pika vöö puhul tasub mõõta põimimise vahel aeg-ajalt mõlema vöö poole pikkust, sest enda suunas ja endast eemale kokku löömine ei pruugi toimuda sama jõuga. Mõnede vööde puhul õnnestus originaalilähedase laiuse saavutamine väga hästi, suuremad erinevused tekkisid laiemate diagonaalpõimes vööde puhul. Mõnel juhul võib kitsama ja tihedama põime saavutamiseks olla lahenduseks lõnga üle korrutamine, laiema lõpptulemuse jaoks tasub valida jämedam lõng. Koopialaadset vööd põimides on igal juhul oluline valida võimalikult originaalilähedased lõngad ning teha tööproov, et saada aimu põimija käekirjast ja lõngade sobivusest.

5. VÖÖDE JA TEISTE TEKSTIILIDEGA SEOTUD PULMAKOMBESTIKU KAASAJASTAMINE

Tänapäeval on tärpanud arvestatav huvi meie esiemade käelise ning kombestikulise pärandi vastu. Otsitakse ning soovitakse kogeda oma juuri, mis võivad olla erinevate maakondade ja kihelkondade vahel laiali pillutatud. Kodukandi rahvarõivaste kandmine ning esivanemate kombestikust lähtuvalt pulmapeo pidamine on suurepäraseks võimaluseks tunnetada sidet pärandiga ning taasluua ja arendada seda edasi tänases päevas. Järgnevalt pakun välja mõningaid lahendusi käelise pärandi ning pulmakombestiku kohandamiseks tänapäeval kasutamiseks.

5.1. Pulmakommete kaasajastamise võimalused

Traditsiooniliste pulmakommete tutvustamisega on Eestis viimasel kümnendil järjest aktiivsemalt tegeletud. Siiski on kitsaskohti, mida pulmapärimuse uurijad ja pulmakorraldajad on oma kogemuste põhjal esile toonud. Huvilistel on võimalik uurida pärimust arhiividest, kirjandusest, internetiallikatest. Videonäited traditsioone järgivast pulmapeost on tänapäeval heaks abivahendiks pärandi mõistmisel ja jälgendamisel. Samas on vaid vähestel olnud võimalus osaleda ise traditsioone järgivates pulmades. Pärimuspulmade puhul võivad auväärsed rituaalid mõjuda näidendlikult (Tõnurist 2015, Veersalu lk 21 kaudu), kui osalejad pole tavadega kursis ega osale ise protsessi loojatena. Pulmapeo õnnestumiseks on vaja, et põhilised pulmategelased oleksid kursis oma rolliga, teaksid kombeid ning oskaksid vajadusel traditsiooni piires improviseerida.

Kõige tähtsam on, et noorpaar mõtestab enda jaoks pärimusliku pulma tähenduse (Kaasik, 2015; Veersalu 2016, lk 21 kaudu). Traditsioonide kohaselt abiellumine, sealhulgas veimede jagamine on üks võimalus tagada noorpaarile edasiseks tervist, tugevust, edu ja häid suhteid. Parema tunnetuse ja mõtestatuse tagamisele aitab kaasa varasem kogemus traditsiooniliste pulmade külalise või lausa ametimehena. Siinkohal on

rikastavaks kogemuseks mis iganes Eesti piirkonna traditsioonidele vastavates pulmades osalemine, kuna Tartu- ja Viljandimaa kommete tuginevaid pulmi pole minu teada eriti palju peetud ning kombeid uuritud (uurimine toimub alates 2016. aastast Eesti Folkloorinõukogu pulmapärimuse tööühmas).

5.2. Veimede olulisus tänapäeval küsitluse põhjal

Koostasin septembris 2018 pulmapärimuse ja veimede teemal andmete kogumiseks originaalküsimustiku *Google Forms* keskkonnas. Kümnest küsimusest koosneva küsitluse (ankeet lisas 4) aitasid sisuliselt sobivaks kohandada Liis Burk ja Ene Lukka-Jegikjan. Valimini jõudmiseks jagasin küsimustikku perioodil september 2018 kuni veebruar 2019 postiloendite, *Facebooki* privaatkontode ja gruppide (pulma- ja rahvariide teemade) kaudu. Küsimustikule vastas kokku 38 inimest, 36 naist ja kaks meest. Vastanud olid vanuses 17 – 65, keskmine vanus 42. Küsimustik oli kvantitatiiv-kvalitatiivne, enamik küsimusi olid avatud vastustega, kus vastaja sai oma kogemusi ja mõtteid kirjeldada. Sissejuhatuses andisid vastajad isiklikku taustainfot. Teavitasin uuritavaid, et kasutan nende vastuseid ainult antud töö raames. Valim hõlmas Eesti erinevaid kihelkondi, kõige enam, viis vastanut, oli pärit Põltsamaalt. Süstematiseerisin ja korrastasin kogutud andmed küsimuste ning tüüpvastuste kaupa.

Kokku 25 vastanut pidas oluliseks pärimuslikus või pärimusest inspireeritud pulmas sugulastele ja pulma ametimeestele oma valmistatud tänapäevaseid esemeid kinkida. Lisaks tõid kuus vastanut esile, et peavad veimede jagamist oluliseks, kuid varasemaga võrreldes peaks see toimuma väiksemas mahus, ainult tähtsamatele abilistele. Kaks vastanut ei pidanud veimede jagamist oluliseks ning kahe arvates oleneb pruudi poolt kinkide jagamise vajadus pulma ülesehitusest.

Autentne pärimus ja museaalid on tavainimese jaoks võrdlemisi raskesti kättesaadavad. Samuti ei saa noored põhikooli käsitöötundidest kaasa piisavaid oskusi, et valmistada nii tegijale kui saajale rõõmu valmistav kvaliteetne tekstiilne kingitus. Eriti vanemast etnograafilisest ainesest inspireeritud eseme jaoks on vaja suuremaid kogemusi ja huvi käsitöö vastu edasi arendada.

Küsitlusele vastanutest olid kaheksa naist osalenud suuremal või vähemal määral veimede valmistamises enne pulmi. Veimede valmistamise algatas enamasti pruut.

Korraldades 2017 suvel Valga Muuseumis Hargla komete kohaselt pärimuspulma, puutusin kokku veimeteemaliste koolituste läbi viimisega. Muuseum algatas veimede valmistamise ning leidis konkursi kaudu nende tingimustele sobiva pruutpaari. Pakkusin koolitajana oskusi ja teavet, mida ja kuidas veimedeks valmistada. See on ilmikas näide, kuidas on vaja tugevat initsiaatorit ning käsitööd oskavat inimest selleks, et tänapäeval pulmadeks veimi valmistada.

Küsimusele, *milliseid esemeid sooviksid pruudina/soovitaksid pruudil suguvõsale või pulmategelastele kinkida*, laekus hulk erinevaid ettepanekuid. Soovitati nii traditsioonilisi etnograafilisi esemeid nagu helmekeed, siidraatid, säärepaelad, vööd, kindad, sõba jne, kui ka tänapäevaseid ja stiliseeritud pisiesemeid. Viimaste hulgas toodi esile näiteks lahttaskud, punutud võtmehoidjad. Kingi saajatena eelistatakse valdavalt ise tehtud esemeid. Mitu hiljuti abiellunud naist tõid esile, et lõpuks ikkagi ei jagunud aega planeerinud kinkide valmistamiseks. Ka kingi saajad sooviksid veimi saada juhul, kui pruudil on vähegi aega nende valmistamiseks. *Täna sel päeval ei valmistata veimesid ette mitme aasta ega lausa terve elu jooksul, vaid vajalikud esemed on vaja teha kiirelt, heal juhul ühe aasta jooksul.* (naine, 33, Kuusalu khk)

Järgnevad küsimused olid suunatud konkreetselt koolituse ette valmistamisele. Küsisin, milliseid käsitöötehnikaid soovitakse omandada veimede valmistamisega seoses. Kõige enam toodi esile vööde kudumist 12 korral, küll vöö liiki täpsustamata, ning paelte punumist neljal korral. Käsitööd oskavad inimesed sooviksid rohkem teada just pulmakommete kohta, näiteks seda, milliseid esemeid kingiti vanasti veimedena.

Järgnevalt küsisin veimede valmistamise õpetuse huvi ning kasutusviisi kohta. *Kas oleksid huvitatud pärimuslike veimede isetegemise õpetustest ilma koolitusest? Mis allikast?* Tänapäeval on nooremad ning keskealised harjunud rohkem internetist vajalikku teavet otsima – 22 vastanut eelistas interneti kaudu leitavat materjali, neist kaheksa õppevideot. Paberikandja või raamatu kaudu eelistaks iseseisvalt õppida 18 vastanut ning koolitusele tuleks esmajoones seitse vastanut. Seega on olemas huvigrupp nii veebipõhiste kui trükisõnas ilmuvate koolitusmaterjalide jaoks. Erinevaid kvaliteetseid õpetusi vööde, silmkoeliste esemete ning muude pärandoskuste omandamiseks on viimasel kümnendil ilmunud üha enam. Samas puudub integreeritud materjal pulmapärimuse ja käsitöö kohta. Kõrge leviku potentsiaaliga on ka temaatilised videomaterjalid. See on suurepärane sisend koolitusmaterjalide edaspidiseks arendamiseks.

5.3. Koolituse koostamise põhimõtted ja võimalused

Enamus valimist oli pulmapärimuse ja veimede valmistamise koolituse suhtes positiivselt meelestatud. Neli vastanut soovitaks sellist koolitust teistele, 32 vastanut oleks ise kohale tulemisest huvitatud. Küsisin koolituse mastaabi osas täpsustust – 12 vastanut oleksid huvitatud üle-Eestilisest koolitusest. Seitse neist sellisel kujul, et loeng algaks üle-Eestiliselt ja seejärel liiguks piirkonna või kihelkonna piiresse. Viis vastanut eelistaks piirkonnapõhist ja kaheksa vastanut oma kodukihelkonna põhist koolitust. Nagu ka Hargla pärimuspulmaks veimede valmistamine mulle õpetas, siis on reaalseks pulmadeks valmistumise puhul oluline kohtuda mitmel korral. Ühekordne kohtumine võiks tulla kõne alla, kui: 1) tegu on üldhariva loengu/koolitusega, 2) pruut või keegi tema lähikonnas ise initsiatiivikas käsitöö oskaja, kes saab edasi esemete valmistamisega iseseisvalt hakkama.

Pulmapärimuse piirkondade jaotusena oleks mõistlik võtta aluseks 19. sajandi maakondlik jaotus, sest nii joonistuvad välja mõned selged paikkondlikud erijooned (eriti näiteks Mulgi- ja Viljandimaal). Üle-Eestiliste koolituste eeliseks on asjaolu, et tänapäeval pole inimesed paigsed ning juured võivad ulatuda üle Eesti, samuti on endine küla- ja kihelkonnakultuur asendunud suuresti riigikultuuriga. Ettepanekuid tehti nii kitsa kui laia suuna toetuseks.

Kui koolitust soovib konkreetsete pulmade planeerimisega seotud huvigrupp, siis oleks mõistlik teha kursus kitsamalt piirkonna või kihelkonna kombestiku põhjal. Heaks tavaks võiks olla, et pärimuslikke pulmi korraldades valitakse ühe või maksimaalselt kahe kihelkonna tavad, sarnaselt traditsioonilistele pulmadele. Seda võiks arvesse võtta ka veimede valmistamiseks etnograafilisi eeskujusid otsides. Pulmakorraldajate sõnul on pärimuslikku pulma planeerivad noorpaarid ise teadlikud sellest, millist pulmapidu soovivad ning juba oskavad või on huvitatud käsitöö õppimisest (Veersalu 2016, lk 13). Nii pulmakorraldajate kui noorpaaride harimisele sellel teemal on palju kaasa aidanud pulmaseminarid, mis on toimunud alates 2014. aastast (Veersalu 2016, lk 16).

Esinesin Lõuna-Eesti veimepärimust tutvustava ettekandega novembris 2018 V Eesti Pulmapärimuse seminaril. Osalejateks olid valdavalt pulmakorraldajad, pärimuse huvilised ning traditsiooniliste pulmade pidamise sooviga noorpaarid. Seminaril osalejatele pakkus teema huvi ning nendega võiks koostöö antud valdkonnas jätkuda. Noorpaarid, kes pöörduvad pulmakorraldaja poole, ootavad asjatundlikku nõu. Siinkohal ongi oluline

harida esmajoones pulmakorraldajaid pärimuse osas, sest tihti on just nemad inimesed, kes noorpaarile erinevaid võimalusi ja kombestikku tutvustavad.

Üks näide paikkondlikust veimekoolitusest on alates 2016. aastast Eesti Vabaõhumuuseumis pakutav „Tüdrukuteõhtu setu moodi”. Kuni 12 osalejat saavad valmistada kingid peiu perele – punuda paelu, teha vööd ja setu tikandit. Pakutakse teed ja räägitakse setu kosja- ja pulmakommetest. (EVM 2019; Veersalu 2016, lk 15) Seal osalemine nõuab suurema huvi ning mahukamate esemete valmistamise soovi korral siiski pruudilt initsiatiivi edaspidi teemaga jätkata, sest võib arvata, et ühe õhtuga palju valmis ei jõuta. Ka mõned küsitlusele vastanud abielunaised olid korraldanud omal algatusel paelte punumise õhtuid. Liisa ja Ahto Kaasik organiseerisid oma pulmade eel ühiseid talguõhtuid käsitöö tegemiseks, ühildades näputöö pulmakommete alase koolitusega (Veersalu 2016, lk 22).

Tänapäeval, kui ei teata palju traditsioonilisest pulmapärimusest ning käsitööoskused on kõikuva tasemega, näib olevat pärimust ning käsitööd ühildav koolitus õigel kohal. Nii tegime valdavalt ka Hargla pärimuspulma eel – esmalt lühike loeng kosja-, pulmakommete või etnograafilise ainese kohta kõnealusest kihelkonnast. Sellele järgnes kinnaste, vööde kudumine, paelte punumine või tikkimine. Koolituste sarja puhul on eeliseks asjaolu, et osalejad saavad tehnika omandanuna suurema osa tööst kodus ära teha ning järgmisel kohtumisel probleemidest märku anda. Konkreetsete pulmade ette valmistamise ja koolitamisega tegelemine nõuab üsna individuaalset ja paindlikku lähenemist, sest lõppeesmärgiks on valmistada kaunid ja meeldejäävad esemed kõigile olulisematele pulmategelastele ja sugulastele.

Eelnevast lähtuvalt on otstarbekas valida kaks põhilist suunda veimekoolituse välja töötamiseks ja reklaamimiseks. Esiteks, kombestikku tutvustav teoreetilisema alatooniga koolitus, mis keskendub laiemalt üle-Eestilistele pulmakommetele ja veimedele, võimalusega lisada mõningaid paikkondlikke erijooni vastavalt koolituskohale. Praktilise osana saaks sellega ühildada väikese võrkpõimes võtmehoidja. Teiseks suunaks võiks olla väga konkreetsele huvigrupile tellitud kihelkonna- või paikkonnapõhine koolitus. Sellisel juhul peaks korraldama koolitussarja, mille raames saan tutvustada süvenenumalt kohalikku kombestikku ning etnograafilisi esemeid. Erinevate kohtumiste käigus ning isaseisvalt kohtumiste vahepeal saaksid osalejad valmistada suuremaid esemeid – täispikkuses võrkvöid, samuti soovi korral silmkoelisi ja muid esemeid.

KOKKUVÕTE

Käesolev lõputöö on välja kasvanud praktilisest vajadusest läheneda võrkvööde uurimisele ja valmistamisele tehniliselt uuel tasemel. Seni pole Tartu- ja Viljandimaa võrkvööde võrdlevalt kaardistatud. Vööde näitel on võimalik pakkuda pulmapärimuse huvilistele kaasaegseid soovitusi veimevaka koostamise osas, tuginedes 19. sajandi kombestikule. Varasemates allikates on veimepärimus leitav killustatult ning teoreetilisest aspektist.

Uurimuse **eesmärk** on 1) kaardistada Eesti muuseumikogudes säilinud Tartu- ja Viljandimaa võrkvööde tehnilised aspektid, 2) tutvustada vööde rolli 19. sajandi pulmakombestikus ning 3) leida aja- ja asjakohaseid võimalusi veimedega seotud pulmakombestiku taaselustamiseks võrkvööde näitel. Eesmärgi täitmisele aitavad kaasa järgmised **uurimisküsimused**:

- 1) Milliseid tehnilisi ja paikkondlikke eripärasid kajastavad muuseumikogudes säilinud valimisse kuuluvad võrkvööd?
- 2) Milliste pulmarituaalide juures ja mismoodi on tekstiilesemeid, eelkõige võid, andidena kasutatud?
- 3) Kuidas saavutada tänapäevaste materjalidega võimalikult originaalilähedane võrkvöö?
- 4) Kas ja kuidas rakendada veimedega seotud 19. sajandi pulmakombestikku tänapäeval, võrkvööde näitel?

Allikmaterjalidena on kasutatud etnograafilisi võrkvööde, arhiivitekste, kirjandusallikaid ning veimeteemalist küsimustikku.

Eesti muuseumikogudes on säilinud 83 võrkvööd ja vöökatket Tartu- ja Viljandimaalt. Nende kirjeldamiseks olen koostöös RKO käsitööteaduse terminite komisjoniga kaasajastatud põhilisi võrkpõime alaseid termineid. Valimi tehniliste aspektide uurimine tõestas, et kahe maakonna võrkvöödel on mitmeid ühisjooni, näiteks põimeliikides, lõpetustes ja värvikasutuses. Mustrid on valdavalt sümmeetrilised, Viljandimaal on enam pikitriibulisi, Tartumaal hambulisi võid. Ülejäänud labases ja

diagonaalses põimes umbselt kääritud vööde kõrval eristuvad kaks kahepoolses toimes põimes vööd Tarvastus ning Lõuna-Tartumaal viis ringselt põimitud labast vööd. Lähikihelkondade sarnased mustri- ja värveelistused on jälgitavad Viljandi ümbruse ning Rõngu ümbruse kihelkondades.

Kõrvutades Tartu- ja Viljandimaa pulmapärimuse alast arhiivmaterjali ning meeste vööde kohta leiduvat infot, annan kolmandas peatükis ülevaate traditsioonilistest pulmakommetest 19. sajandil. Tekstiilesemeid, sageli võid, kasutati lisaks veimevaka jagamisele mitmete erinevate pulmarituaalide juures, näiteks peiukodu tutvustamisel mõrsjale. Veimede valmistamine toimus kogu neiupõlve vältel. Veimed olid ühelt poolt pruudile viis siduda end sümboolselt uue eluasemega, kuid teisalt vajalik staatuse ja käsitööoskuste näitamiseks uuele suguvõsale. Konkreetse kihelkonna kommete taaselustamiseks ning veimede valmistamiseks on vajalik kõrvutada antud kihelkonna pärimust ning etnograafilisi esemeid, leides sobivad näited jälgendamiseks.

Võrkvööde valmistamiseks originaalide eeskujul tänapäevaste materjalidega pakun neljandas peatükis välja erinevaid lahendusi oma eksperimentide põhjal. Valimist lähtuvalt valmisid 24 tööproovi. Nende põhjal toon esile olulisemad aspektid, mida jälgida materjali valikul ning praktilisel põimimisel. Pakun välja lõimelõngade käärimise jälgimise hõlbustamiseks uudsed skemaatilised lahendused.

Viimases peatükis vaatlen võimalusi 19. sajandi pulmakombestiku taaselustamiseks ja veimede valmistamiseks. Küsitluse ning isikliku kogemuse põhjal on olemas huvigrupp, kes peab lugu vanematest kommetest ning käsitööst, sealhulgas pärimuspulmades tähtsamatele pulmategelastele ja sugulastele veimede jagamisest. Koolituste puhul on oodatud nii üle-Eestilisi kombeid ja pärandit kui ka kitsalt kihelkondlikke tavasid ja etnograafilisi esemeid puudutav lähenemine.

Antud lõputöö ei võimalda võrkvööde ja veimepärimuse temaatikat ammendavalt käsitleda. Seetõttu jäävad avatuks mitmed edasised uurimissuunad. Siin alustatud võrkvööde tehniliste nüansside kaardistamise põhimõttel võiks läbi uurida kogu Eesti võrkvööde ja võrkpõimes säärepaelad. Koolitusmaterjalide arendamine on algusjärgus ning nõuab edasist pühendumist. Jätkuda võiks koostöö Eesti Folkloorinõukogu pulmapärimuse töörühmaga, sest ise ei jõua iga paikkonna pärimusse süveneda. Loodan, et käesolev uurimus pakub oma valdkondade ülesuse tõttu huvi nii võrkvööde kui pulmapärimuse huvilistele.

KASUTATUD ALLIKAD

- Aardla Kaubandus.** 2019. *Suuline teade autorile*. Tartu, 13. mai.
- Arro A.** 2011. *Võrkvöö valmistamise tehnikad Eesti Rahva Muuseumi Saaremaa võrkvöö kogu põhjal*. [Seminaritöö]. TÜ Viljandi Kultuuriakadeemia. Rahvusliku käsitöö osakond. Viljandi.
- Arro A.** 2012. *Võrkvöö tehnika – ajalugu ja õpetus*. [Lõputöö]. TÜ Viljandi Kultuuriakadeemia. Rahvusliku käsitöö osakond. Viljandi.
- Astel, E.** 1981. *Eesti rahvapärased vööd*. – Eesti Rahva Muuseumi aastaraamat XXXII. Tartu: Eesti Rahva Muuseum, lk 136-145.
- Astel, E.** 2017. *Eesti vööd*. Tartu: Ilmamaa.
- Collingwood, P.** 1999. *The techniques of sprang: plaiting on stretched threads*. Evanston, Ill.: Design Books.
- Eesti keele seletav sõnaraamat.* 2009. Toim Langemets, M. jt. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.
- Eesti rahvarõivaid XIX sajandist ja XX sajandi algult.* 1957. Toim Moora, H. jt. Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus.
- Eesti-võro sõnaraamat.* 2014. Koost Faster, M. Võru: Võro Instituut.
- Hein, A.** 2018. *Vanaaja pulm*. Tallinn: Tänapäev.
- Hiiemets, J.** 2014. *Torma kihelkonna ajalugu*. Torma: Tormalaste Kodupaigauhendus.
- James, C.** 2011. *Sprang unsprung: an illustrated guide to interlinking, interlacing and intertwining*. Winnipeg: C. James.
- Kaasik, A.** 11.12.2015. *Intervjuu: pärimusliku pulma traditsioonidest, pulma korraldamise kogemusest*. Veersalu, L. [Helisalvestis, transkriptsioon]. Tartu.
- Kreutzwald, Fr.** 1837. *Üeber einige festliche Gebräuche bei den Esthen*. – Das Inland, Nr. 12, S. 199.
- Kurrik, H.** 1937. *Villased meestevööd*. – Eesti Rahva Muuseumi aastaraamat XI. Tartu: Eesti Rahva Muuseum, lk 120 – 147.
- Kurrik, H.** 1938. *Eesti rahvarõivad*. Tartu: Eesti Rahva Muuseum.

- Käsitööteaduse terminite komisjoni koosoleku protokoll 01.04.2019.* 2019. [Käsikiri]. Viljandi. Komisjoni valduses.
- Külv, M.** 2017. *Hargla kihelkonna pulmapärimus 19. sajandist ja 20. sajandi esimesest veerandist.* [Uurimustöö]. TÜ Viljandi Kultuuriakadeemia. Rahvusliku käsitöö osakond. Viljandi.
- Külv, M.** 2019. *Võrkpõime jooniste ja skeemide kogu.* [Käsikiri]. Viljandi. Marit Külv valduses.
- Linnus, H.** 1955. *Tikand Eesti rahvakunstis I. Põhja-Eesti ja saared.* Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus.
- Lukka-Jegikjan, E.** 2018. *Põhja-Tartumaa ja Põhja-Viljandimaa pulmapärimus.* [Käsikiri].
- Lätt, S.** 1958. *Kollektiivne abistamine Eesti pulmakommetes.* – Paar sammukest eesti kirjanduse ja rahvaluule uurimise teed. Uurimusi ja materjale I. Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus, lk 213-249.
- Saarkoppel-Kruuser, K.** 2018. *Suuline teade autorile.* Viljandi, 24. september.
- Skowronski, H; Reddy, M.** 1974. *Sprang: thread twisting, a creative textile technique.* London: Studio Vista.
- Sünonüümisõnastik.* 2007. Koost Õim, A. Tallinn: Pakett.
- Tedre, Ü.** 1973. *Eesti pulmad.* Tallinn: Eesti Raamat.
- Tõnurist, I.** 29.11.2015. *Intervjuu: pärimusliku pulma traditsioonidest, pulma korraldamise kogemusest.* Veersalu, L. [Helisalvestis, transkriptsioon]. Tallinn.
- Veersalu, L.** 2016. *Kuusalu kihelkonna vanem pulmakombestik ja selle taasloomine tänapäeval.* [Magistritöö]. TÜ Viljandi Kultuuriakadeemia. Rahvusliku käsitöö osakond. Viljandi.
- Veimede küsimustik.** 2019. Marit Külv.
- Viidalepp, R.** 1941. *Kildsann ja muid endisaegseid külanoorte kooskäimisi.* – Eesti Keel ja Kirjandus, lk 47-65.
- Vunder, E.** 2008. *Käsitöö.* – Eesti rahvakultuur. Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus, lk 136-168.

Väike murdesõnastik I. 1982. Toim Pali, V. Tallinn: Valgus.

Õunapuu, P. 2003. *Eesti pulm*. Tallinn: Tänapäev.

Arhiivmaterjalid

E – Matthias Johann Eiseni rahvaluulekogu:

E XIII 15 (82) < Tartu-Maarja

E 8^o7, 47 (209) < Rõngu. M. J. Eisen

E 8033/(3) < KV Tõrva Ühisgümn < Helme

E 23356/7 < Halliste

E 29557/58 (27) < A. Suurkask < Viljandi

E 45820 < Tarvastu – J.J. Kala

E 51861 (2) < Kolga-Jaani khk. - Elisabeth Labi < eit, 70 a. (1920)

E 78764/71 < Halliste khk., Abja v. & Karksi khk. - Johannes Palu, Pärnu poegl. gümn. Vrk. õpil. < Mari Mõisavald, 59 a.; Elsa Palu, 48 a.; Joh. Palu; Els Rebane (1932)

E 79073 Karksi

E 80225/30 (2) < Helme khk., v. - Kirj. N. Sikk, Tõrva ühisgümn. õpil. < Ann Kallas; Riin Jänes (1932)

E 80441/5 (10-11) < Sangaste (1932)

EKS – Eesti Kirjanduse Seltsi rahvaluulekogu:

EKS 18, 6 (4) < Tarvastu khk., (Vana-Suislepa) v. - Aleksander Johannson < Johann Johannson < Mari Rääbis (1880, arhiivi 1916)

ERA - Eesti Rahvaluule Arhiivi rahvaluulekogu:

ERA I 2, 77/84 < Kolga-Jaani khk. - Emilie Heiberg < Tiio Allik, s. 1857 a. (1929)

ERA II 42, 170/80 (1) < Kolga-Jaani – Joh. Grauberg < Rõõt Grauberg, Kolgi, Kolga-Jaani khk, Soosaare v, Vissuvere k (1931)

ERA II 96, 446/7 (1652) < V. Tammepuu (1938), Laiuse, Laius-Tähkvere v

ERA II 182, 461/2 (373) < F. Eichenbaum (1936) < Lauise, Laius-Tähtvere v, Sadala k

ERA II 192, 732/3 < S-Jaani, Olustvere v, Kitsel – Leili Takk < Anu Siimer, u 80 a (1938)

ERA II 193, 144 (7) < Torma, Avinurme v, Soosaare k < Paistu – A. Hallik < Villemine Sirel, 83 a (1938)

ERA II 193, 172/8 (27) Torma, Avinurme v, Ulvik. - A.Hallik - Anna Paas, 71 (1938)

ERA II 256, 305 < K-Jaani – Marie Sepp (1939)

ERA II 259, 34 (10) < Põltsamaa

ERA II 266, 269/332 ja 310/5 < Kodavere (1939)

ERA II 270, 557 (24) < Kolga-Jaani, 1939

ERA II 274, 374 (13) < Võnnu, Vastse-Kuuste v – Priit Tammepuu < Miina Paluoja (1939)

ERM – Eesti Rahva Muuseumi rahvaluulekogu:

ERM 5, 4 < Kodavere

ERM 150, 211/37(1-3) < Kursi (1921)

ES, MT - Emakeele Seltsi murdetekstid:

ES, MT 45,5 < Halliste

H – Jakob Hurda rahvaluulekogu:

H I 2, 343 (5) < Tarvastu

H I 7, 477 (1) < Paistu

H II 22, 915/44 (1) < Saarde khk. - J. Jakobson (1889)

H II 43, 203/8 < Tarvastu khk. - A. Rull < Maret Suder (1893)

H II 44, 80 (10) < Ta-Maarja, Kavastu

H II 48, 821/3 (17), Helme

H II 50, 115/6 < Äksi < Kursi (1932))

H II 55, 428/9 (17) < Tarvastu khk. - Jaan Sikk < J. Kala (1896)

H III 6, 284/5 (7) < Tarvastu, Tarvastu v, Mõru t

H III 19, 363 (62) < Halliste, Kaarli v

H III 21, 757 (19) < Otepää, Palupera

H III 24, 671/89 < Halliste khk. - J. P. Söggel (1896)

H, R 6, 592/4 (1), Rõngu

KKI (WS) - Keele ja Kirjanduse Instituut (Wiedemanni kartoteek):

KKI 18, 208/9 (5) < Tartumaa, Vara v. 1952

KKI, WS < Karksi, Vakiste. S. Tanning, 1939

KKI, WS < Kodavere, Assikvere. A Univere, 1940

KKI, WS < Tarvastu, Kivilõpe k. S. Tanning, 1936

Läti Riiklik Ajalooarhiiv:

Resolutiones, Recessus et Acta provincialia ab ao. 1636 – 1654. LVVA, MS, 1267, lk 10-12.

RKM - Eesti TA Fr. R. Kreutzwaldi nim. (Riikliku) Kirjandusmuuseumi (nüüd Eesti Kirjandusmuuseumi) rahvaluule osakonna rahvaluulekogu:

RKM II 1, 131, Halliste

RKM II 1, 138/9 (2) < Paistu khk ja v, Sultsi a. S. Lätt (1944)

RKM II 12, 56/8 (67) < S. Lõhmus 1942 < Tartu < Põltsamaa khk, U-Põltsamaa v

RKM II 27, 82 (144) < Kodavere, Sadala v (1949)

RKM II 82, 513 (11) ja 521 (21) < P. Tammepuu (1957) < Torma khk Sadala v ja k

Internetiallikad

EVM. 2019. *Eesti Vabaõhumuuseum. Pulmad.* <https://evm.ee/est/tee-oma-uritus/pulmad>, (18.04.2019).

Folklore. 2019. *Eesti Rahvaluule Arhiiv. Ajalugu.* <http://www.folklore.ee/rl/inste/era/ajal.htm>, (29.04.2019).

James, C. 2019. *Sprang for Display.* <http://www.spranglady.com/blog/sprang-for-display>, (09.05.2019).

Kantapuu. 2019. *Kantapuu. Museotietokanta.* [http://www.kantapuu.fi/search.php?s_start=40&s_class=2&s_adv\[0\]=viitel%F6inti&s_advfrom\[0\]=1](http://www.kantapuu.fi/search.php?s_start=40&s_class=2&s_adv[0]=viitel%F6inti&s_advfrom[0]=1), (08.05.2019).

MUIS. 2019. *Eesti Muuseumide Veebivärv.* <https://www.muis.ee/>, (16.02.2019).

Tedre, Ü. 2019. *Pulmasõnastik. I – IV.* <http://www.folklore.ee/tagused/authors/tedre.htm>, (02.05.2019).

Terho, S. 2019. *Kansanomaiset nauhat. Kuteettomat nauhat. Viittelöidyt verkkonauhat.* http://www.avoinmuseo.fi/craftmuseum/kasityonurkka/kuteettomat_viitteloidyt.php, (04.04.2019).

Eesti Rahva Muuseumi ja Viljandi Muuseumi etnograafilised esemekogud

Viljandimaa: ERM 175 Kolga-Jaani, ERM 722 Tarvastu, ERM 737 Tarvastu, ERM 2066 Suure-Jaani, ERM 4746 Suure-Jaani, ERM 5901 Suure-Jaani, ERM 8902 Pilistvere, ERM 11079 Suure-Jaani, ERM 14062 Viljandi, ERM 14070 Viljandi, ERM 14100 Kolga-Jaani, ERM 14102 Kolga-Jaani, ERM 15329 Suure-Jaani, ERM 15383 Suure-Jaani, ERM 15416 Suure-Jaani, ERM 15419 Suure-Jaani, ERM 15432 Suure-Jaani, ERM 15437 Suure-Jaani, ERM 15448 Suure-Jaani, ERM 15897 Tarvastu, ERM A 52:7 Põltsamaa, ERM A 77:8 Pilistvere, ERM A 115:4 Suure-Jaani, ERM A 115:16 Suure-Jaani, ERM A 154:45 Kõpu, ERM A 156:27 Viljandi, ERM A 157:3 Viljandi, ERM A 173:8 Tarvastu, ERM A 212:1 Suure-Jaani, ERM A 292:120 Viljandi, ERM A 293:169 Tarvastu, ERM A 446:847 Kolga-Jaani, ERM A 446:849 Kolga-Jaani, ERM A 446:850 Kolga-Jaani, ERM A 446:852 Kolga-Jaani, ERM A 446:853 Kolga-Jaani, ERM A 446:855 Kolga-Jaani, ERM A 446:856 Kolga-Jaani, ERM A 446:859 Põltsamaa, ERM A 509:1774 Suure-Jaani, ERM A 509:1780 Pilistvere, ERM EJ 23:8/ab Helme, VM 57 E159 Viljandi, VM 1090 E160 Viljandi, VM 1271 E278 Kolga-Jaani, VM 2232 E161 Viljandi, VM 3223 E162 Viljandi, VM 9026 E413 Tarvastu, VM 9027 E414 Viljandi.

Tartumaa: ERM 616 Rannu, ERM 4255 Palamuse, ERM 4256 Palamuse, ERM 4592 Palamuse, ERM 6925 Äksi, ERM 6931 Äksi, ERM 6984 Äksi, ERM 7631 Kambja, ERM 7632 Rõngu, ERM 8995 Puhja, ERM 9002 Rõngu, ERM 9123 Tartu, ERM 11906 Rõngu, ERM 13753 Sangaste, ERM 13803 Otepää, ERM 13805 Otepää, ERM 13934 Rõngu, ERM 18432 Palamuse, ERM A 38:6 Sangaste, ERM A 82:3 Rõngu, ERM A 100:20 Torma, ERM A 118:24 Rõngu, ERM A 118:39 Rõngu, ERM A 118:40 Rõngu, ERM A 154:14 Rõngu, ERM A 179:13 Tartu-Maarja, ERM A 240:1 Kodavere, ERM A 279:23 Rõngu, ERM A 279:38 Rõngu, ERM A 279:63 Rõngu, ERM A 279:64 Rõngu, ERM A 293:190 Rõngu, ERM A 293:191 Rõngu, ERM A 446:848 Sangaste, ERM A 509:2081 Rõngu, ERM A 527:1 Rõngu.

LISAD

LISA 1 Tartu- ja Viljandimaa võrkvööde tehnilised kirjeldused ja legendid

Viljandimaa									
Jrk	Museaali nr	Päritolu kihelkond	Tehnika	Laius (ja pikkus narmastega)	Värvid	Otste viimistlus	Lõpetus (keskkoht)	Legend	Märkused, hetkeolukord
1	ERM 175	Kolga-Jaani	labane	laius 9 cm	tumesinine, kollane, tuhmpunane	2x keerutatud narmad	aasaline viimase vaheliku mõlema poolega	Meeste vöö. Kolga-Jaani khk, Soosaare vallast, umbes 150 a vana. Kingitud. Kogutud 1910.	Mõned augud, punane tugevalt pleekinud, algselt enam madara tooni.
2	ERM 722	Tarvastu	kahe-poolne toimne põime	laius 13 cm, pikkus 280 cm	must	3-ga palmitsetud narmad	lisalõngaga	Pussak. Tarvastu, Tarvastu v, Mõru t. Kinkinud Mari Ungerson. Kogutud 1910.	Seisukord hea, tugevalt viltjas, keskkoht ühest otsast vaid 70 cm kaugusel.
3	ERM 737	Tarvastu	kahe-poolne toimne põime	laius 10 cm, pikkus 265 cm	must	3-ga palmitsetud narmad	lisalõngaga	Pussak. Tarvastu, Tarvastu v, Mõnnaste küla koolist. Kogutud 1910.	seisukord hea
4	ERM 2066	Suure-Jaani	labane	laius 15 cm, säilinud 290 cm, sh narmad 5 cm	punane, tumesinine, helesinine, tuhmsinine	2x keerutatud narmad	on olnud aasaline, ainult katke ühel poolel säilinud,	Meeste vöö. Nimetatakse võrk vööks. Saab ilma millegi riistata näppude vahel koetud. 52 a vana. Tehtud S-Jaani kih, Vastsemõisa v, Saarisoo	Seisukord halb, keskelt katki, otstest omavahel uuesti kokku õmmeldud

							lõpetuse kohast katki	talus. Saadud säälsamast Laasu talust. Teinud ja kinkinud Madli Kõst. Kogutud 1911, koguja Johanna Mälk.	linasega.
5	ERM 4746	Suure-Jaani	diagonalne	laius 13 cm	punane, hallikassinine, kollane	2x keerutatud narmad	aasaline 1 reas	Meeste vöö. Suure-Jaani khk, Eügemõisa Tammepoodilt pärit. Kinkija pr Kurik, Suure-Jaani Eügemõisas. Vanus omandamisel u 70 a.	seisukord hea
6	ERM 5901	Suure-Jaani	labane	laius 11 cm	punane, tumesinine, helesinine, tuhmsinine	2x keerutatud narmad	aasaline viimase vaheliku mõlema poolega	Ööke, pussak. Valmistatud Suure-Jaani khk, Vastemõisa v. Üle andnud Anu Bachmann Kõpu khk ja v, Tipu k, Räksi t. Kudus vana-vanaema. Vanus 80 – 90 a. Ööke on pikuti kirjaga. Mehed kandsid neid kasukate ja vammuste vöö, nimetati „pussakaks”, pussak, pussaka, pl. pussakad. Kogutud 1912.	seisukord hea
7	ERM 8902	Pilistvere	labane	laius 11 cm	punane, tumesinine, helesinine, tuhmsinine	2x keerutatud narmad	aasaline viimase vaheliku mõlema poolega	Vussak, pussak. Kinkija Mari Kalm. Kogutud 1913.	seisukord hea
8	ERM 11079	Suure-Jaani	labane	laius 10,5 - 11 cm, u 120 cm katked	punane, tumesinine, heledam sinine, heleroheline,	2x keerutatud narmad	pole säilinud	Meeste vöö. Valmistatud Suure-Jaani khk, Navesti v, Õuetäie t. Kinkija Tõnis Tive, Ambla khk, Nao k, Otsa t. Üle 100 a vana. Sõrmedega	Seisukord väga halb, palju suuri auke, säilinud vaid katked.

					tumedam roheline			põimitud, lagunenu. Kogutud 1913.	
9	ERM 14062	Viljandi	diagonalne	laius 7,5 cm, pikkus 295 cm	punane, sinine, kollane, lilla, valge, tuhmroheline	Otsad tagasi keeratud ja niidiga kinni õmmeldud.	lisalõngaga, kinnitatud läbi 2 vaheliku, lisaks parandatud	Meeste vöö. Viljandi khk, Tännassilma v. Kinkija Mari Jürisson, Kolga-Jaani kirikuvald, Otiküla, Totsi. Vanus 70 – 80 a. Õige eredakirju vöö pulkadel koetud. Kogutud 1913.	Üksikud katkenud lõngad, parandused, otstes õmmeldud takuse niidiga.
10	ERM 14070	Viljandi	diagonalne	laius 5 cm	Tuhmoranz, sinine, kollane	4x keerutatud narmad	oranži lisalõngaga	Meeste vöö. Viljandi, Tännassilma. Kinkija Mari Kaup, Kolga-Jaani kirikuvald, Otiküla, Tengali. Madarapunase, potisinise ja kollase kirju. Kogutud 1913.	Oranz tugevalt pleekinud, kirjelduse kohaselt oli esialgu madarapunane.
11	ERM 14100	Kolga- Jaani	labane	laius 13 cm	punane, meresinine, helesinine, roheline	lahtised narmad	aasaline viimase vaheliku mõlema poolega	Meeste vöö. Kolga-Jaani, Võisiku v, Oorgu k, Metsaliku. Kinkija Mari Vares kirikumõisas. Vanus 50 a. Punase, sinise ja rohelise jooniline võrgeline vöö. Kogutud 1913.	seisukord hea
12	ERM 14102	Kolga- Jaani	labane	laius 8 cm	punane, roheline	3x keerutatud narmad, tutiks kokku seotud	pole säilinud	Tükk meeste vööd. Kinkija Rõõt Michelson, Soosaare v, Kolgi t. Vanus u 50 a. Punase ja rohelise kirju võrgeline vöö. Kogutud 1913.	Seisukord väga halb, auguline katke.
13	ERM 15329	Suure- Jaani	labane	laius 18 cm	punane, tumesinine, tuhmsinine	2x keerutatud narmad	aasaline viimase vaheliku mõlema poolega	Meeste vöö. Kogutud Suure-Jaani, Olustvere. 300 cm pikk, punane, rohelise ja sinisejooniline võrgeline vöö. Kogutud 1914.	Seisukord rahuldav, üksikud augud.

14	ERM 15383	Suure- Jaani	labane	laius 13 cm	punane, tumesinine, helesinine, roheline	2x keerutatud narmad	aasaline viimase vaheliku mõlema poolega	Meeste vöö. Punase, rohelise ja sinise joonilik võrgeline vöö, pikkus 261 cm. Kogutud 1914.	Seisukord halb, suured augud.
15	ERM 15416	Suure- Jaani	labane	laius 7 cm	punane, heleroheline	2x keerutatud narmad	aasaline viimase vaheliku mõlema poolega	Meeste vöö. Kogutud Suure-Jaani, Olustvere v. Kinkija Mari Päeva, Suure-Jaani khk, Kurnuvere k, Kütsaia saun. Valmistanud kinkija ema u 60 a tagasi. Rohelise ja punase vöödilise võrgeline vöö. Pikkus 300 cm. Kogutud 1914.	Seisukord rahuldav, üksikud augud, tugevalt pleekinud roheline.
16	ERM 15419	Suure- Jaani	labane	laius 6,5 cm, katke pikkus 162 cm, sh narmad 7 cm	punane, tumesinine, helesinine, tuhmroheline	2x keerutatud narmad	pole säilinud	Meeste vöö. Kinkija Liisa Rõuk, Suure-Jaani khk, Olustvere v, Ala- Kodre t. Poolik tihedalt koetud võrgeline vöö. Punasel põhjal sinakad ja rohelised jooned. Kogutud 1914.	Seisukord rahuldav, üksikud augud, otsast parandatud või kinni õmmeldud sinisega, tihe põime ja peenike lõng.
17	ERM 15432	Suure- Jaani	labane	Laius 7 cm, pikkus 284 cm, sh narmad 6-9 cm	2 eri tooni punast (heledam keskel), roheline	2x keerutatud narmad, tutiks kokku seotud	aasaline viimase vaheliku mõlema poolega	Meeste vöö. Kinkija Jaak Luhakooder, Suure -Jaani khk, Olustvere v, Kurnuvere k, Metsakoodre-Uuetoa. Punane võrgeline vöö roheliste hambuliste joontega, pikk 290 cm. Kogutud 1914.	Hea seisukord, punane eri toonides (võib-olla pleekumise tulemusel), ühtlane tihe põime.
18	ERM 15437	Suure- Jaani	labane	laius 10 cm	punane, helesinine,	2x keerutatud	aasaline kõrvuti 2 reas	Meeste vöö. Kinkija Tõnis Luhakooder Suure-Jaani	seisukord hea

					tuhmroheline	narmad	vastassuunaga vöö ühel poolel	khk, Kurnuvere k, Metsakoodre- Uuetoa. Poolekslõigatud punase põhjaga, sinised ja rohelised jooned. Kogutud 1914.	
19	ERM 15448	Suure- Jaani	labane	laius 13 cm	punane, helesinine, tuhmroheline	2x keerutatud narmad	pole säilinud	Meeste vöö. Kinkija Tõnis Vahtramäe, Jäti t saun. Vanus 60 a. Poolik võrgeline vöö, punase, rohelise- ja helesinise kirju.	seisukord rahuldav, üksikud augud
20	ERM 15897	Tarvastu	labane	laius 8,5 cm	punane, tumesinine, helesinine	2x keerutatud narmad	aasaline kõrvuti 3 reas vastassuunaga vöö ühel poolel	Meestevöö. Muuseumile kinkis Anu Susi Juuru kihelkonnast Lõiuuse külast Indreko talust 1914. a. Vanus 90 a. Nüansseeritud potisinise ja madarapunase jooniline.	seisukord halb, mitmed suured augud
21	ERM A 52:7	Põltsamaa	labane	laius 20 cm	punane, sinine, roheline, valge	2x keerutatud narmad	lisalõngaga, läbi viimase 4 vaheliku punase lõngaga	Vöö meeste, läbivillane, punane põhivärv, rohelise- ja sinisevärviliste kammjoontega ja 2 valge joonega; 21*281 cm. Lahtised otsanarmad. Vanus 100 a, kodus tehtud. Kinkis Mari Pahkel, Põltsamaa khk, kirikuvald, Selli t. Kogutud 1920.	seisukord rahuldav, üksikud augud
22	ERM A 77:8	Pilistvere	labane	laius 7 cm	punane, sinine, valge	2x keerutatud narmad, tutiks kokku seotud	aasaline viimase vaheliku mõlema poolega	Vöö, meeste, punane villane, roheline pikutijoontega; lahtised otsanarmad; 10*350 cm. Vanus 60 a, valmistanud M. Traugot, Pilistvere khk, Kõo v. Kinkinud Anna Ibrus säälsamas.	seisukord hea

								Paaksamaa, Peru t. Kogutud 1920.	
23	ERM A 115:4	Suure- Jaani	labane	laius 10 cm	punane säbruline, sinine, tuhmsinine	2x keerutatud narmad	aasaline viimase vaheliku mõlema poolega	Meesterahva vöö ehk pussak, villane, punane põhivärv, vaheldumisi 2 sinist ja 2 rohelist 1 cm laiust pikutijoont, üks äär sinine, teine punane. 8,5*300 cm, otsanarmad paljuis palmikuis, katkine. Olla värvitud ema maa rohtude juurtest. Vanus 100 a. Kinkis Marie Pärtel, Suure-Jaani khk, Eepra k, Kootsi t. Kogutud 1920.	seisukord rahuldav, üksikud augud
24	ERM A 115:16	Suure- Jaani	labane	laius 9 cm	punane, tumesinine, lilla, tuhmroheline, heleroheline	2x keerutatud narmad	aasaline viimase vaheliku mõlema poolega	Meeste vöö, pussak, läbivillane, punane põhivärv, lillad ääred ja keskjoon, vahel kaks peenemat sini-rohelist joont. 9*280 cm. Kahest pea ühepikkusest osast kokku õmmeldud, otsanarmad peeneis palmikuis. Olla värvitud madarapunasega, „madara nime kannab üks taim, mille juured värvi annavad”. Müüs Liisa Reis, Vastemõisa v, Tõramaa k, Murra t, hind 45 mrk. Kogutud 1920.	seisukord rahuldav, üksikud väikesed augud
25	ERM A 154:45	Kõpu	diagonalne	laius 6-6,5 cm, katke pikkus 66 cm	Punane, kollane, sinine, roheline, oranž	pole säilinud	pole säilinud	Meeste vöö, pussaku tükk, 6,5 cm lai, punane põhivärv, laiade kollaste, siniste, roheliste joontega. Vanus 80 a. Lahtised otsanarmad. Kinkinud Ed. Reisenberg, Kõpu khk, Puiatu v,	Seisukord rahuldav, ebasümmeetriline muster.

								Pinska t. Kogutud 1920.	
26	ERMA 156:27	Viljandi	labane	laius 6 cm	punane, roheline, lilla, valge/helesinine	2x keerutatud narmad	lilla lisa lõngaga, läbi 2 viimase vaheliku	Meeste vöö, pussak, 7*296 cm, läbivillane, punane, roheline ja lilla pikutijoontega, lilla joontel sinised hambad küljes; lahtised otsanarmad. Saadud Vilj khk Vana-Tännasilma vald.	Seisukord väga halb, augud, hargnenud, sh keskosa kinnitus.
27	ERM A 157:3	Viljandi	diago- naalne	laius 5,5 cm	punane, sinine, kollane, tuhmroheline	3-ga palmitsetud narmad	punase lisa lõngaga	Meeste vöö, pussak, 5*370 cm, läbivillane, jämedad lõngad, punane põhivärv, roheline, siniste, kollaste ristijoontega, otsanarmad paljudes palmikutes, vanus 50 a, kantud päälisriiete pääl, kodus tehtud. Värvid olla potisinine, potiroheline, kaselehe kollane, marana (madara?) punane.	seisukord hea
28	ERM A 173:8	Tarvastu	diago- naalne	laius 5 cm, pikkus 280 cm	punane, sinine, kollane, lilla	4x keerutatud narmad	aasaline viimase vaheliku mõlema poolega	Meeste vöö, pussak, läbivillane, 5*280 cm, punane põhivärv; sinise- kollase-lillavärviliste, üksteist läbilõikavate sik-sak joontega. Otsanarmad hulgas peeneis palmikuis, vanus 70 a. Kinkis Ann Siimann, varem olnud kinkijamehe käes, teinud kinkija meheema, hind 100 mk. Muuseumile kogutud 1921. a.	seisukord hea
29	ERM A	Suure-	diago-	laius 14-16	sinine, must	2x	aasaline kõrvuti	Meeste vöö, 16*250 cm, sinise-musta	seisukord hea

	212:1	Jaani	naalne	cm		keerutatud narmad	2 reas vastassuunaga	ruuduline, otsanarmad hulgas peeneis palmikuis, olla pidu ehe, kodu mõõgaga koetud. Vanus 100 a. Kinkis J. Susi, S-Jaani khk Vastemõisa vld, Põhjaku külas, teinud perenaine M. Vaga samas külas.	
30	ERM A 292:120	Viljandi	diago- naalne	laius 5,5 cm	punane, kollane	3-ga palmitsetud narmad	aasaline kõrvuti 2 reas vastassuunaga	Meeste vöö, pussak, ehk öö. Villane, 7*250 cm, roosakas-punane põhi, kollane kiri; otsanarmad hulgas peeneis palmikuis. „Kanti kõhu otsas.” Viljandi khk.	Seisukord väga halb, suur osa hargnenud ja katkenud..
30	ERM A 293:169	Tarvastu	labane	laius 4,5 cm	punane, sinine, roheline, kollane, lilla	pole säilinud	aasaline viimase vaheliku mõlema poolega	Võrkvöö, meesterahva vöö, u 6*286 cm. Otsadest katki kulunud, läbivillane, sinise, punase, kollase, roheline ja lilla värviliste hambuliste triipudega. Tarvastu naiste tehtud. Kingitud.	seisukord rahuldav, üksikud hargnemised
32	ERM A 446:847	Kolga- Jaani	labane	laius u 11 cm, katke pikkus 62 cm	madarapunane, sinine, valge, beež	pole säilinud	pole säilinud	Võrkvöö tükk, labane, täisvillane, pikitriibuline, lagunenu. Värvide esinemisjärjekorras: potisinine, valge, roheline, madarapunane, roheline, valge, potisinine, madarapunane. Saadud Kolga-Jaani khk, Võisiku v, 1904. Koguja A. Põrk.	Seisukord väga halb, palju rebendeid ja hargnemisi.
33	ERM A 446:849	Kolga- Jaani	diago- naalne	laius 7 cm, pikkus 247	punane, kollane, lilla, roheline,	2x keerutatud	aasaline viimase vaheliku	Võrkvöö, diagonaalne, läbivillane. Heledal roosakaspunasel põhjal ruute	Seisukord halb, suured augud,

				cm, sh narmad 13 cm	sinine	narmad	mõlema poolega	moodustavad vöödid sinisest, rohelisest, lillast ja kollasest (värvid esinemise järjekorras). Kohati kulunud. Pikkus 247 cm, laius 7-7,7 cm. Narmad keerutatud, sõlmitud otstega, pikkus 13 cm. Saadud Kolga-Jaanist 1911. Koguja A. Põrk.	katkenud lõngad.
34	ERM A 446:850	Kolga- Jaani	diago- naalne	laius 7 cm	tumepunane, kollane, tuhmroheline, sinine	pole säilinud	pole säilinud	Võrkvöö tükid, diagonaalsed, täisvillased. Kiri lapiline, moodustatud madarapunastest, potisinistest, kollastest ja rohelistest 7-10 lõngalistest vöötidest. Laius 7 cm, tükkide pikkus 86 ja 98 cm. Kogunud A. Põrk.	seisukord halb, augud, katkenud lõngad
35	ERM A 446:852	Kolga- Jaani	diago- naalne	laius 6,5 cm	punane, kollane, tumesinine	keerutatud	punase lisalõngaga	Võrkvöö, diagonaalne, täisvillane. Punasel põhjal moodustavad ruudud kaks potisinist ja nende vahel kollane vööt, kõik 5-e lõnga laiused. Pikkus 200 cm, laius 6,5 cm, narmad keerutatud, otstest sõlmitud, osalt lahtihargnenud, pikkus 14 cm. Saadud Kolga-Jaani khk, Võisiku v, 1911. Koguja A. Põrk.	seisukord halb, augud, katkenud lõngad
36	ERM A 446:853	Kolga- Jaani	diago- naalne	laius 6 cm	punane, kollane, sinine	3-ga palmitsetud narmad	punase lisalõngaga	Võrkvöö, diagonaalne, täisvillane. Madarapunasel põhjal moodustuvad ruudud kahest rohelisest ja nende vahelisest kollasest ning lahuskäivast	üksikud katkenud ja hargnenud lõngad

								sinisest vöödist. Kohati koide rikutud. Pikkus 262 cm, laius 6 cm. Narmad kolmekeelselt palmitsetud, otsad sõlmitud, pikkus 13cm. Saadud Kolga-Jaani khk, Võisiku v, 1911. Koguja A. Põrk	
37	ERM A 446:855	Kolga-Jaani	diagonaalne	laius 5 cm	tuhmoranž/punane, kollane, sinine	3x keerutatud narmad	punaka lisalõngaga	Võrkvöö, diagonaalne, täisvillane. Madarapunasel põhjal moodustuvad ruudud kollastest ja potisiinistest lahuskäivatest vöötidest. Pikkus 260 cm, laius 5 cm. Narmad keerutatud, otest sõlmitud, osalt lahtihargnenud, pikkus 15 cm. Saadud Kolga-Jaani khk, Võisiku v, 1911. Koguja A. Põrk.	Seisukord väga halb, sinised lõngad paljuski hävinud, oranžikas-punane tugevalt pleekinud, narmad hargnenud.
38	ERM A 446:856	Kolga-Jaani	diagonaalne	laius 5 cm	punane, roheline, sinine	2x keerutatud narmad	punase lisalõngaga	Võrkvöö, diagonaalne, täisvillane, punastest, rohelistest ja potisiinistest villavöötidest lapiline. Pikkus 216 cm, laius 4,5 cm. Narmad keerutatud, otsad sõlmitud, pikkus 12-14 cm. „Ellu käest 1855-1860.” Saadud Kolga-Jaani khk, Võisiku v, 1901. Koguja A. Põrk.	üksikud katkenud lõngad
39	ERM A 446:859	Põltsamaa	labane	laius u 22 cm	punane, sinine, roheline, valge	2x keerutatud narmad	?	Võrkvöö, labane, täisvillane. Hambulised pikivöödid punase, rohelise, potisiinise, kollase ja valgega (värvid esinemisrõhkuse järjek.) nii et	seisukord väga halb, palju rebendeid

								süda punane, servad potisinised. Tublisti lagunened. Pikkus 254 cm, laius 22 cm. Narmad keerutatud, otsad sõlmitud, pikkus 16 cm. A. Põrga kogust, andmed puuduvad. Etiketil „1913 Ütsalist. Nõmmelt”, mille järgi arvatavasti Põltsamaa khk, Põltsamaa v.	
40	ERM A 509:1774	Suure-Jaani	labane	laius 7 cm	punane, sinine, helesinine	2x keerutatud narmad	punase lisaõngaga, 2 viimases vahelikus	Vöö, meeste, puslak. Toimselt põimitud võrkvöö punaste, roheliste ja tumesiniste villaste lõngadega. Vöö on pikitriibuline. Vöö laius 7 cm, pikkus 277 cm. Sellest ühes otsas 10, teises 6 cm pikkused narmad, mis osaliselt keeratud kahekaupa kokku. Vöö katkine. Valmistatud Suure-Jaani khk, Sörgavere vallas. Saadud 1923. a Jüri Kivisillalt, Suure-Jaani khk, Sörgavere v, Mudiste külas. Vanus teadmata.	Seisukord halb, suured augud, punane pleekinud või kasutatud 2 erinevat tooni.
41	ERM A 509:1780	Pilistvere	labane	laius 11 cm	punane, pleekinud sinine	2x keerutatud narmad tutiks kokku seotud	aasaline ühes reas	Vöö, meeste, pusak. Toimselt põimitud võrkvöö tumeroheliste ja punaste villaste lõngadega. Piki vööd hambulised triibud. Vöö laius 12 cm, pikkus 279 cm, sellest kummaski otsas 12 cm pikkused lahtised narmad, mis 2 cm ulatuses punase lõngaga spiraalselt mähitud ühte. Vöö	seisukord hea

								servad kulunud, värvid pleekunud. Valmistaja kohta andmed puuduvad. Saadud Ann Möldrilt 1923. a. Pilistvere khk Pilistvere kiriku juurest Sepa majast. Vanus omandamisel 100 a.	
42	ERM EJ 23:8/a	Helme	labane	laius 12 cm	punane, sinine, roheline, valge	sõlmitud 7 rühma, lahtised narmad	pole säilinud	Kuulunud Eeva Jansile Pikassillast. Joonistanud A. Mõtus 1925. a.	säilinud joonis vöö otsast
43	ERM EJ 23:8/b	Helme	labane	laius 17 cm	punane, roheline	üks suur tutt, kinnitatud roheline lõngaga	pole säilinud	Kuulunud Eeva Jansile Pikassillast. Joonistanud A. Mõtus 1925. a.	säilinud joonis vöö otsast
44	VM 57 E159	Viljandi	diagonaalne	laius 10,5-12 cm, pikkus 242 cm, sh narmad 10-11 cm	punane, roheline	2x keerutatud narmad	lisalõngaga, läbi 3 vaheliku pruunikaspunase lõngaga	Kootud pulkade abil. Meeste pussak, kootud rohelisest ja punasest villasest lõngast - diagonaalne võrkvöö. Kantud talvel kasuka peal. Valmistatud u 1873, Viljandi khk, Uue-Võidu vald. Kogutud 1933, koguja Mikk, August. Üleandja Villermann, Minna.	hea, üksikud väiksed katkenud kohad
45	VM 1090 E160	Viljandi	diagonaalne	laius 10,5, pikkus 252 cm, sh narmad u 10	punane, roheline, kollane	2x keerutatud narmad	kinnitatud läbi viimase ja ühelt poolt ülejäärmise	Meeste pussak, kootud pulkadega villasest lõngast, punase, roheline ja kollase kaldruuduline. Valmistatud enne 1900 Viljandi khk, Uue-Võidu	Hea, üksikud katkenud kohad, tihe põime.

				cm			vaheliku roheline lisalõngaga	vald. Kogutud 1935, Viljandi khk, Uue-Võidu vald, Peedi talu. Koguja Miik, August, üleandja: Peet, Tõnis.	
46	VM 1271 E278	Kolga- Jaani	labane	laius 6,5-7,5 cm, pikkus 272 cm, sh narmad 15-10 cm	punane, roheline	2x ja 3x keerutatud narmad	aasaline viimase vaheliku mõlema poolega	Vöö, meeste, villasest lõngast võrkvöö. Vöö punasel põhjal rohelistes hambulised jooned. Kesk vööd kaks kahepoolset hambulist joont. Valmistatud enne 1900, Kolga- Jaani khk, Soosaare vald. Kogutud 1935, Kolga-Jaani khk, Soosaare vald, Elia talu. Koguja Raidla, Hilda. Üleandja Viil, Aliide.	Rahuldav, üksikud pikad katkenud kohad
47	VM 2232 E161	Viljandi	labane	laius 6,5 -7 cm, pikkus 252 cm, sh narmad 7-8 cm	punane	omavahel 3 kaupa kokku seotud ja sõlmedest ülevalt poolt üheks suureks tutiks kokku seotud	lisalõngaga labases „koes” harvalt, 7 viimases vahelikus	Meeste pussak, kootud punasest villasest lõngast labase võrkvööna. Valmistatud 1862 Viljandi khk, Uue- Võidu vald. Kogutud 1937 Viljandi khk, Uue-Võidu vald, Kondrako talu. Koguja Mikk, August.	Rahuldav, üksikud pikad katkenud kohad
48	VM 3223 E162	Viljandi	diago- naalne	laius 7 cm, pikkus 249 cm, sh narmad 13-14 cm	punane, sinine, kollane, roheline	2x keerutatud narmad	lisalõngaga, läbi keskmise vaheliku roheline lõng	Valmistatud Tănassilma vallas Valma külas u 1859. Muuseumile kinkis Liina Jaansoo Tănassilma vallast Vorsti talust 1939. a.	Hea, üksikud katkenud kohad

49	VM 9026 E413	Tarvastu	diagonalne	Laius 8 cm, pikkus 308 cm	punane, helekollane, tumesinine	2x keerutatud narmad	lisalõngaga kinnitatud? (püsi-ekspositsioonis)	Meeste vöö. Kahekordsest villasest lõngast palmitsetud diagonaalne võrkvöö. Punasel põhjal helekollased ja tumesinised kalduruudud. Vöö otstes keerutatud narmad, mis on otstest sõlmitud. Valmistatud enne 1870 Viljandi khk, Tănassilma vald, Vaariku talu. Valmistaja Märtson, Reet. Kogutud 1958 Suure-Jaani khk. Üleandja Tõnisson, Anna-Marie.	Viljandi Muuseumi püsiekspositsioonis
50	VM 9027 E414	Viljandi	diagonalne	laius 6 cm, pikkus 287 cm	punane, kollane, lilla, tuhm roh	2x keerutatud narmad	lisalõngaga läbi 4 vaheliku	Valmistas Reet Märtson Tănassilma vallas Vaariku talus 19. sajandi keskpaiku. Muuseumile saadud Anna-Marie Tõnissonilt Suure-jaanist 1958. a.	hea, ühes otsas katkenud narmad

Tartumaa

Jrk	Museaali nr	Päritolu	Tehnika	Mõõdud	Värvid	Otste viimistlus	Lõpetus (keskkoht)	Legend	Märkused, hetkeolukord
1	ERM 616	Rannu	diagonalne	laius 13 cm	sinine, tuhmroheline, valge, kollane, pruunikas	2x keerutatud narmad	lisalõngaga, läbi 2 vaheliku sinine lõng	Puidik (meesterahva vöö). Tehtud Tartumaal, köidetakse kasuka ehk palitu ümber; see koht kust põimimisega peale hakatakse, jäeb pärast keskpaika. Rannu khk, Verevi k. Kinkija Mari Hommik. Kogutud 1910.	ebaühtlane laius, mõned katkenud lõngad

2	ERM 4255	Palamuse	labane	laius 3,5 cm, pikkus 260 cm, sh üksikud narmad ühes otsas 13 cm	punane, roheline, sinine, valge	2x keerutatud narmad	aasaline, viimase vaheliku ühelt poolt, teine pool viimistlemata	Koetud Palamuse khk, Imukvere v, Varbavere k, Linnu talus. Kingitud Äksi khk Voldi mõisast. 50 a vana. Kudunud Juula Paat. Seda vööd kutsutakse „võrk vööks”. Lõngad taime värvidega värvitud. Olid viimati umbes 30 a eest tarvitusel. Siis on niisuguseid vöösi, kinkija sõnade järel, veel mõnes harvas kohas pulmadel kingitud. Kinkija Anna Musta. Kogutud 1910.	Seisukord halb, narmad peaaegu hävinud, servast puruks.
3	ERM 4256	Palamuse	labane	laius 9 cm	punane, roheline, sinine, valge	2x keerutatud pikad narmad	lisalõngaga, roheline lõng läbi 2 vaheliku	Kanti talvel kasuka pääl. Koetud Palamuse khk, Imukvere v, Varbavere k, Linnu talus. Ostetud Äksi khk Voldi mõisast. 30 – 40 a vana. Kudunud Juula Paat. See võrk vöö on nr 4255 järel tehtud. Sinised lõngad on „potis” värvitud. Kogutud 1910.	Mõned augud, ühtlane tihe põime
4	ERM 4592	Palamuse	labane	laius 7,5 cm, pikkus hetkel 277 cm, ühes otsas u 10 cm narmad	must, roosakas, roheline, lilla	2x keerutatud narmad, tutiks kokku seotud	lisalõngaga, must lõng läbi 2 vaheliku	Meesterahva vöö. 30 a vana. Koetud Palamuse khk Kuremaa v Toovere k Puusepa t. Kingitud säälsamast. Kuduja ja kinkija Miina Schmidt. Hammasline kiri. Oma loodud. Esialgne hind 1 rbl, müügihind 2 rbl.	Mõned augud, üks ots u 50 cm ulatuses keerutatud, tõenäoliselt hargnemise vältimiseks.
5	ERM 6925	Äksi	diago- naalne	laius 9,5 cm	tuhmroheline, punane, lilla	2x keerutatud	aasaline 1 reas	Meeste vöö. Kinkija hr J. Till. Äksi khk, Elistvere v, Kärksi k. Pikkus 204	mõned katkenud

						narmad		cm, laius 9,5 cm.	narmad
6	ERM 6931	Äksi	diagonalne	laius 11 cm	roheline, punane, tumepunane	2x keerutatud narmad	helepunase lisalõngaga	Vöö.	mõned katkenud narmad
7	ERM 6984	Äksi	diagonalne	Säilinud 8 cm laiuselt, katked 31 ja 30 cm pikad	Must, lambavalge, beež, kollane, punane, sinine, heleroheline, pruunikaspunane	pole säilinud	pole säilinud	Vöö tükid. Äksi khk, Kärevere v.	2 katket, servadest kinni õmmeldud, pole kogu laiuses säilinud.
8	ERM 7631	Kambja	diagonalne	laius 5,5 cm	roheline, punane, lilla, sinine, kollane, valge	2x keerutatud narmad	punase lisalõngaga	Vöö. Kinkija Liisa Mooser, Vana-Kuuste v, Rõuge t. Ostetud Tartu linnast, maksis 35 kop. Kogutud 1913.	ühtlane põime ja laius
9	ERM 7632	Rõngu	labane	laius 15 cm, pikkus 310 cm, sh narmad 15-16 cm	punane, roheline, lilla	üks suur tutt, kinnitatud punase ja lilla lõngaga	puudub, ringne tõenäoliselt	Meeste võrk vöö. Valmistatud Rõngu khk, Rõngu v, Sõõte t. Kinkija Amalie Tulff, Rõngu khk, Kirepi v, Lauri t. Valmistaja A. Sõõt u 40 a tagasi. Vöölauaga (vöölaud, vöömõõk) koetud (korjatud). 310 * 17 cm. Kogutud 1913.	üksikud väiksed augud
10	ERM 8995	Puhja säärepael	diagonalne	laius 1,5 - 1,8 cm, pikkus 110 cm	roheline, valge	lahtised otsad	keskkoht puudub	Paela kiri on Mulgimaalt toodud. Kuduti keskelt, kuna otsad kahele poole kinni olivad kinnitatud. Valmistatud 1909. Valmistaja Liisu Jaanus. Muuseumisse kogutud 1912,	Tihedalt peenikesest lõngast põimitud.

								Puhja khk, Kavilda vald, Tännasilma küla, Mäetare talu. Koguja Karl Rekk.	
11	ERM 9002	Rõngu	labane	laius 4 cm, katke 186 cm pikk	tumepunane, pleekinud sinine	pole säilinud	pole säilinud	Puudik. Valmistatud Rõngu v, Ülpre t. Kinkija Konst. Laasi, Kavilda, „Vahi”. Valmistaja Miina Planken, 30 a tagasi. Kanti särgi pääl. Koetud keskpaigast, nii, et mõlemad otsad enne valmis saavad. Kogutud 1913.	Halb seisukord, üksikud suured augud, otstest narmendav, ühest otsast kinni õmmeldud.
12	ERM 9123	Tartu	labane	laius 10 cm	punane, roheline, valge, sinine	4x keerutatud narmad	aasaline 1 reas	Naiste vöö. Vasula v, Simona t. Kinkija Kilk. Vanus 90 a.	Väga halvas seisukorras, parandatud, auklik.
13	ERM 11906	Rõngu	diagonaalne	laius 11 cm	punane, roheline	2x keerutatud narmad	lisalõngaga, punane lõng läbi viimase vaheliku	Meeste vöö. Valmistatud Rõngu khk, Puku tares. Kinkija Anu Soodla, Rõngu khk, Puku tare. Vanus 40 a. Kogutud 1913.	heas seisukorras
14	ERM 13753	Sangaste	labane	laius 15 cm, pikkus 225 cm, sh narmad 8-10 cm	punane, roheline	osalt 2x keerutatud, osalt lahtised, teises otsas 1 tutiks kokku seotud	puudub, ringne tõenäoliselt	Võrgeline vöö. Valmistatud Sangaste khk, Puka v, Pasu t. Kinkija Liisa Liin, Vana-Otepää v, Mäe-Tseemal. Valmistaja Anu Raudsepp, vanus u 30 a. Punase ja roheline kirju. Ühe pulgaga koetud, teisest äärest teise vedades.” Kandsid mehed kasuka pääl. Kogutud 1913.	Lõtv põime, vigadega, üksikud augud, hargnenud.
15	ERM	Otepää	labane	laius 6 cm	lilla, punane,	pole säilinud	pole säilinud	Vöötükk. Kinkija Joh. Lohk Palupera	säilinud 21 cm katke

	13803				sinine, valge			Pastakul. Võrgelise vöö tükike.	
16	ERM 13805	Otepää	labane	laius 9 cm, pikkus 284 cm, sh narmad 10-12 cm	punane, lilla	üks suur tutt, kinnitatud punasega	puudub, ringne tõenäoliselt	Võrgeline vöö. Kinkija K. Liivamägi, Otepää khk. Punase- ja lillakirju.	Üksikud augud, üldseisukord rahuldav, laperdavad servad.
17	ERM 13934	Rõngu	labane	laius 18 cm	punane, lilla, roheline	19 palmikut, eri lõngade arvuga, 3-ga palmiku võttega	punase lisalõngaga läbi 3 vaheliku	Meeste vöö. Valmistatud Rõngu Võlsil. Kinkija Jaan Treial säälsamas. Valmistaja Mai Treial. Punase, sinise ja roheline kirju võrgeline vöö.	üksikud väiksed augud
18	ERM 18432	Palamuse	labane	laius 8,5 cm, pikkus 282 cm	punane, tumeroheline, pruunikaspunane, must	2x keerutatud narmad	lisalõngaga läbi 6 viimase vaheliku	Meesterahva vöö. Vanus omandamisel 50 a. Kodune käsitöö. Läbivillane, roheline ja pruuni juttidega. Palamuse khk, Nava- Uuetalu. Koguja Albert Mälson, 1914. Kinkija Kaarel Blumfeldt.	Seisukord rahuldav, üksikud augud.
19	ERM A 38:6	Sangaste	labane	laius 20 cm, pikkus 260 cm, sh mõlemas otsas narmad 11-14 cm	tuhmroheline, tumepunane, lilla	üks suur tutt, kinnitatud punase lõngaga	ühel pool aasaline ühes reas, otsast 3 cm ulatudes viimase vahelikuga ühel pool ja teisel pool	Vöö, meeste, läbivillane, punane põhivärv roheline ja lilla pikutijoontega. Vöö ots narmaste alguskohast ümber köidetud. 25*385 cm. Vanus 100 a. Kinkis Jenny Kaller, Sangaste khk, Kuigatsi v. Kogutud 1920.	Seisukord hea, üksikud kohad harvema põimega, peene lõng, servad pisut laperdavad.
20	ERM A	Rõngu	labane	laius 4,5 cm,	tumepunane,	üks suur tutt,	puudub, ühest	Vöö, meeste, villane, punane, roheline	Üksikud suured

	82:3			pikkus 251 cm, sh ühes otsas narmad 13 cm	roheline	kinnitatud rohelisega, teises otsas palmik	otsast 167 cm kaugusel põime suunamuutus, tõenäoliselt ringne	pikutijoonega ühte külge pidi, mille äär rohelisega loodud; 6*200 cm. Lahtised otsanarmad. Kinkis pr Eichelmann, Rõngu khk, Aakre v, Pühaste, Kuika t. Kogutud 1920.	augud, ühest otsast palmikusse põimitud hargnemise vältimiseks
21	ERM A 100:20	Torma	diagonalne	laius 12 - 15 cm, katke pikkus u 200 cm	valge, sinine, pruun, beež	2x keerutatud narmad	sinise lisaõngaga	Vöö, meeste, villane. Siniste, roosa ja pruunide ruutused moodustavate laiade murdjoontega. 14*224 cm, väga katkine. Kantud kasuka ja „paldu” pääl, kodus tehtud. Vanus u 100 a. Pruugilt kadunud 30 – 40 a eest. Kinkis M. Krass, Torma khk, Lohusuu v; kinkija elukoht Iisaku khk Tudulinna v. Korjatud 1920.	Seisukord halb, augud, katkenud lõngad, lõpetus tehtud pinge all (kitsam).
22	ERM A 118:24	Rõngu	labane	laius 5 cm	punane taust, roheline, lilla	lahtised narmad	aasaline 1 reana	Vörkvöö, vist meeste; villane, punane, mille keskel roheline redelisarnane kiri, mille pulkade vahele jäävad sisemised ruudud on lillad, äärekirja pole. Otsanarmad lahtised ühes otsas, teises aga ühisesse jämedasse palmikusse punutud u 40 cm pikkuselt. 4*280 cm. Kahest ühepikkusest osast kokku õmmeldud. Rõngu kõrgema rahvakooli korjandusest. Kogutud 1920.	seisukord hea
*	ERM A	Rõngu	diagonalne	laius 9 cm	punane, lilla,	lahtised	pole teada	Vörkvöö, läbivillane, punane	Pole enam ERMi

	118:39		naalne		roheline	narmad		põhivärv, lilla ja roheliste ristjoontega. 9*256 cm, lahtised otsanarmad. Rõngu rahvakooli korjandus. Saadetud vahetusena tanu tikandi (B 36:1) vastu Šveitsi Fritz Jekle'le St. Gallis. 28. IX 38.	kogus kättesaadav.
23	ERM A 118:40	Rõngu	labane	laius 7,5 cm, pikkus 278 cm, sh narmad mõlemas otsas 12-13 cm	punane, roheline	3x keerutatud narmad	keskkoht puudub, tõenäoliselt ringselt	Võrkvöö, läbivillane, punane põhivärv, kaks redelisarnast rohelist pikutijoont. 9*284 cm, otsanarmad peenetes palmikutes. Rõngu kõrgema rahvakooli korjandus. Kogutud 1920.	seisukord hea
24	ERM A 154:14	Rõngu	labane	laius 14 cm	punane, roheline, sinine	2x keerutatud narmad	aasaline 1 reas	Meeste vöö, pussak, läbivillane. 15*330 cm, punane, kahe sinise ja kahe rohelise pikutijoonega. Lahtised otsanarmad. Vanus 50 a. Teinud Mari Koger, Rõngu khk ja v, kinkis Mari Murs. Kogutud 1920.	seisukord hea
25	ERM A 179:13	Tartu-Maarja	labane	laius 12 cm	tumepunane, pruun, kahvatu-roosa	3x keerutatud narmad	aasaline 1 reas	Meeste vöö, segavillane, 10*185 cm, punane, lilla, valgevärviliste hambuliste pikutijoontega, otsanarmad väikseis palmikuis, vanus 90 a. Vööd kannud meesterahvad rüü pääl, vahest ka rüü all, kodus tehtud. Vöö hakanud kaduma meestel u 40 a eest, tarvitamise ajal maksnud	tihe põime, üksikud augud

								lhõberubla; vöö olnud müüja mehe tarvitada umb 60 a. Mees pärinud ta oma isalt. Müünud Ann Eik, T-Maarja khk Raadi vld, Latti tl, hind 20 mk.	
26	ERM A 240:1	Kodavere	labane	laius 11,5 cm	punane, roheline, valge, sinine	3x keerutatud narmad	aasaline viimase vaheliku mõlema poolega	Meeste vöö, villane, 12*235 cm, punane põhivärv, 2 rohelist ja üks valge hambuline pikutijoon, ning kummalgi äärel üks sini-valge joon, otsanarmad hulgas peeneis palmikuis. Kinkis Armilde Kurs, Kodavere khk Pala vallas, teinud kinkija vanaema. Kogutud 1920.	üksikud augud
27	ERM A 279:23	Rõngu	labane	laius 13 cm	punane, heleroheline, tumeroheline, beežikas-hall	üks suur tutt, kinnitatud sinisega	lisalõngaga, oranžikas-punane lõng läbi viimase vaheliku	Meeste vöö, võrk vöö, 13*230 cm, läbivillane, roheline-punase-halli-triibuline, keskel laiem punane triip roheliste püstijoontega; lahtised otsanarmad. Olla „särgi” vöö. Vanus 90 a. Tegija Leena Lauri, perenaine, Rõngu khk ja vld Raigaste kl Alavi tl, kinkinud Mari Luiks, sama tl. Hind tarvitamise ajal 40 kop. Olnud ennem Jaan Lauri käes. Kogunud Helene Johanson 1923.	üksikud väikesed augud
28	ERM A 279:38	Rõngu	labane	laius 12 cm	punane taust, roheline, sinine	lahtised narmad, ise keerduvad	aasaline 1 reas	Meeste vöö, võrk vöö, 9*240; läbivillane, punane põhivärv, keskel 2 helesinist pikutijoont, äärte pool 2	üksikud väikesed augud

								rohelist hambulist rohelist joont, „hamba kirjad”. Lahtised otsanarmad. Vanus 50 a. Hind tarvit ajal 20-30 kop. Teinud Ell Ajajaani Rõngu khk ja vld Raigaste kl Alavi tl. Kinkis Liis Eller Rõngu khk Aakre vld Oona tl. Kogunud Helene Johanson 1923.	
29	ERM A 279:63	Rõngu	labane	laius 15,5 cm	Sinine, punane, roheline	pole säilinud	pole säilinud	Meeste vöö tükk, 14*15 cm, läbivillane; punane põhivärv, 4 sinise pikutijoonega ja 3 roheline hambulise joonega. Rõngu khk-st. Kogunud Helene Johanson 1923.	säilinud 13 – 16 cm katke
30	ERM A 279:64	Rõngu	diagonaalne	laius 12 cm	punane, lilla, heleroheline, helebeež	pole säilinud	punase lisaõngaga	Vöö tükk, 10*40 cm, läbivillane, palmikusarnaselt koetud, punane põhivärv, valge lilla ja rohelinevärviliste murdjoontega. Saadud Rõngu khk-st. Kogunud Helene Johanson 1923.	säilinud katke, tugevalt pleekinud
31	ERM A 293:190	Rõngu	labane	laius 18 cm	punane, helesinine, tumeroheline, keskmine roheline	3 reas võrgendiks põimitud, lahtised narmad	aasaline 1 reas	Võrkvöö, meeste vöö, 30*320 cm + narmad 20 ja 20 cm, läbivillane, punane, siniste ja roheline hambuliste triipudega; lahtised narmad; vanus 40 a. Hind 1 rbl. Korjanud Kr. Raud 1909 Rõngu khk kirikuvallast.	seisukord hea
*	ERM A 293:191	Rõngu	labane	laius 14 cm, pikkus 348	punane, sinine,	pole teada	pole teada	Võrkvöö, meeste vöö, 14*320 cm + narmad 14 ja 14 cm, läbivillane	Pole enam ERMi

				cm	roheline			punane, siniste ja roheliste hambuliste triipudega; narmad lõpevad hulga tuttidega, mis juurest lõngaga ümber mässitud. Vanus 40, hind 1 rbl. Kogutud Rõngu khk ja kirikuvald, koguja Kristjan Raud.	kogus kättesaadav.
32	ERM A 446:848	Sangaste	labane	laius u 18 cm	punane, tumeroheline, sinine	2x keerutatud narmad	aasaline viimase vaheliku mõlema poolega	Võrkvöö, labane, täisvillane, pikitriibuline, väga lagunened. Põhi punane kahe sinise, kolme rohelise triibuga. Laius 14 cm, tükkide pikkused pikkused 43, 45, 69, 113 ja 73 cm. Narmad keerutatud, otsad sõlmitud, pikkus 13 cm. Saadud Sangastest 1902. a, koguja A. Põrk.	seisukord väga halb, säilinud katked
33	ERM A 509:2081	Rõngu	labane	laius 8 – 10 cm	punane, roheline	lahtised narmad	lisalõngaga läbi 4 viimase vaheliku	Võrkvöö, meeste, põimitud labases tehnikas villastest keskmistest punastest ja rohelistest lõngadest. Vöö on pikitriibuline. Vöö laius 11 cm, pikkus 289 cm, sellest ühes otsas 10 cm, teises 15 cm pikkused lahtised narmad. Võrkvöö on kulunud, lõngad kohati katkenud. Saadud 1925. a Rõngu khk Kirepi v Lauri t A. Tulfilt. Valmistatud samas. Vanus omandamisel 60 a.	osalt hargnenud, lõtv põime
34	ERM A 527:1	Rõngu	labane	laius u 15 cm	punane taust, sinine	4x keerutatud	pole säilinud	Võrkvöö proov, palmitsetud villasest lõngast, ääred punased, süda roheline,	Säilinud u 25 cm

						narmad		nende vahele palmitsetud vahelduvalt 1 punane ja 1 roheline lõng 2 cm ulatuses. Ese koosneb kahest üsna lagunenud vööotsast, mille pikkus 10- 13 cm, nende otsas 14-15 cm pikkused palmitsetud narmad. Vöö laius u 7 cm. Ese saadud Rõngu khk Ruugi talust Leena Rosenfeltilt, ERMile kinkinud Liis Pedajas, eluk Lossi t 20-1, Tartu.	pikkused katked.
--	--	--	--	--	--	--------	--	---	------------------

LISA 2 Valik Tartu- ja Viljandimaa võrkvõõde mustriskeme ja tööproove

Esmalt toon esile tööproovide valmistamisele eelnenud lõime tiheduse arvutused koos sobiva lõnga soovitusetega.

Kihelkond	Museaali number	Laius (cm)	Lõimede arv	Tihedus vaheliku ühel poolel (1 cm kohta lõimi)	Tihedus real kokku (1 cm kohta)	Sobiv lõng
Rõngu	ERM A 527:1	15	38*2	2,53	5,06	jämedam kui 8/3, nt 6/2 või mägilamba (Aardla)
Tarvastu	ERM 722	13	40*2	3,08	6,16	jämedam kui 8/3, nt 6/2 või mägilamba (Aardla)
Kolga-Jaani	ERM 175	9	34*2	3,78	7,56	8/3 (nt Aardla)
Rõngu	ERM 13934	18	70*2	3,89	7,78	8/3 (nt Aardla)
Rõngu	ERM A 279:64	12	50*2	4,17	8,34	8/2 sobivam kui 8/3 (nt Aardla)
Kolga-Jaani	ERM 14100	13	56*2	4,31	8,62	8/3 (nt Aardla)
Kolga-Jaani	ERM A 446:847	11	49*2	4,45	8,9	8/3 (nt Aardla)
Kolga-Jaani	ERM A 446:853	6	27*2	4,5	9	8/3 (nt Aardla)
Rõngu	ERM A 154:14	14	63*2	4,5	9	8/3 (nt Aardla)
Rõngu	ERM A 509:2081	8-10	41*2	4,56	9,12	8/3 (nt Aardla)
Kolga-Jaani	ERM A 446:849	7	32*2	4,57	9,14	8/3 (nt Aardla)
Kolga-Jaani	ERM A 446:856	5	23*2	4,6	9,2	8/3 (nt Aardla)
Rõngu	ERM 11906	11	52*2	4,73	9,46	8/2 sobivam kui 8/3 (nt Aardla)
Rõngu	ERM A 279:38	12	57*2	4,75	9,5	8/3 (nt Aardla)
Kolga-Jaani	ERM A 446:850	7	34*2	4,86	9,72	8/3 (nt Aardla)
Kolga-Jaani	ERM A 446:855	5	25*2	5	10	8/3 (nt Aardla)
Rõngu	ERM A 279:63	15,5	79*2	5,1	10,2	8/2 sobivam kui 8/3 (nt Aardla)

Tabel 2. Etnograafiliste võrkvõõde lõime tiheduse arvutused, I osa (*Allikas:* Külv 2019)

Kihelkond	Museaali number	Laius (cm)	Lõime- de arv	Tihedus vaheliku ühel poolel (1 cm kohta lõimi)	Tihedus real kokku (1 cm kohta)	Sobiv lõng
Äksi	ERM 6931	11	56*2	5,1	10,2	8/3 (nt Aardla)
Tarvastu	ERM A 173:8	5	26*2	5,2	10,4	8/3 (nt Aardla)
Rõngu	ERM 7632	15	78*2	5,2	10,4	8/3 (nt Aardla)
Rõngu	ERM A 293:190	18	95*2	5,28	10,56	8/2 (nn kindalõng, nt Aardla)
Tarvastu	ERM 15897	8,5	45*2	5,29	10,58	8/2 (nn kindalõng, nt Aardla)
Kolga-Jaani	ERM A 446:852	6,5	35*2	5,38	10,77	tugevama keeruga 8/2 (nt Rauma)
Kolga-Jaani	ERM 14102	8	43*2	5,38	10,76	8/2 (nn kindalõng, nt Aardla)
Rõngu	ERM 9002	4	22*2	5,5	11	8/2 (nn kindalõng, nt Aardla)
Rõngu	ERM A 82:3	4,5	25*2	5,5	11	8/2 (nn kindalõng, nt Aardla)
Rõngu	ERM A 279:23	13	72*2	5,54	11,08	8/2 (nn kindalõng, nt Aardla)
Rõngu	ERM A 118:24	5	28*2	5,6	11,2	8/2 (nn kindalõng, nt Aardla)
Tarvastu	ERM A 293:169	4,5	26*2	5,78	11,56	8/2 (nn kindalõng, nt Aardla)
Äksi	ERM 6984	8 säilinud	47*2	5,8	11,6	tugevama keeruga 8/2 (nt Rauma või üle korrutatud)
Äksi	ERM 6925	9,5	57*2	6	12	8/2 (Aardla) või Rauma tugevama keeruga
Kolga-Jaani	VM 1271 E 278	6,5-7,5	42*2	6	12	tugevama keeruga 8/2 (nt Rauma)
Tarvastu	ERM 737	10	64*2	6,4	12,8	üle korrutatud 8/2 (nt Aardla)
Rõngu	ERM A 118:40	7,5	52*2	6,93	13,86	üle korrutatud 8/2 (nt Aardla)

Tabel 3. Etnograafiliste võrkvööde lõime tiheduse arvutused, II osa (*Allikas*: Külv 2019)

ERM 14100 Kolga-Jaani

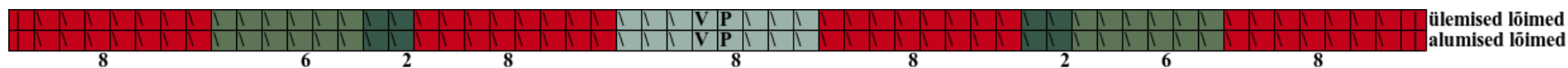
Labane põime. Lahtised narmad, aasaline lõpetus viimase vaheliku mõlema poolega.

Lõimede arv 56 + 56, lõime tihedus 4,31 cm kohta.

Originaali laius 13 cm, tööproovi laius 11 cm.

Tööproovi materjal: 8/3 villane lõng (Aardla Kaubandus).

Käärimine:

Sele 1.

Vöö käärimise skeem (*Allikas: Külv 2019*)

Fragment originaalvööst (*Allikas: MUIS 2019*)

Vöö tööproov (*Allikas: Külv 2019*)

ERM 14102 Kolga-Jaani

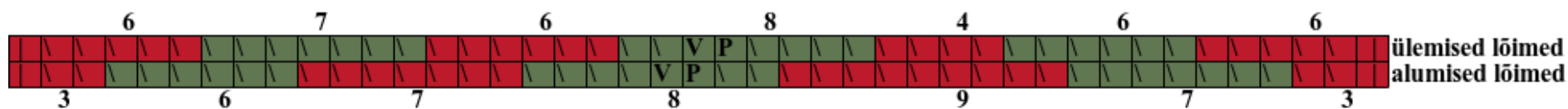
Labane põime. 3-kordselt keerutatud narmad, tutiks kokku seotud, keskosa pole säilinud.

Lõimede arv 43 + 43, lõime tihedus 5,38 cm kohta.

Originaali laius 8 cm, tööproovi laius 6 – 7,5 cm.

Tööproovi materjal: 8/2 villane lõng (Aardla Kaubandus).

Käärimine:

Sele 2.

Vöö käärimise skeem (*Allikas: Külv 2019*)

Fragment originaalvööst (*Allikas: MUIS 2019*)

Vöö tööproov (*Allikas: Külv 2019*)

ERM 15897 Tarvastu

Labane põime. 2-kordselt keerutatud narmad, aasaline lõpetus kõrvuti 3 reas vastassuunaga vöö ühel poolel.

Lõimede arv 45 + 45, lõime tihedus 5,29 cm kohta.

Originaali laius 8,5 cm, tööproovi laius 8 – 9 cm.

Tööproovi materjal: 8/2 villane lõng (Aardla Kaubandus ja Rauma Ullvarefabrikk).

Käärimine:

Sele 3.

Vöö käärimise skeem (*Allikas*: Külv 2019)

Fragment originaalvööst (*Allikas*: MUIS 2019)

Vöö tööproov (*Allikas*: Külv 2019)

ERM A 293:169 Tarvastu

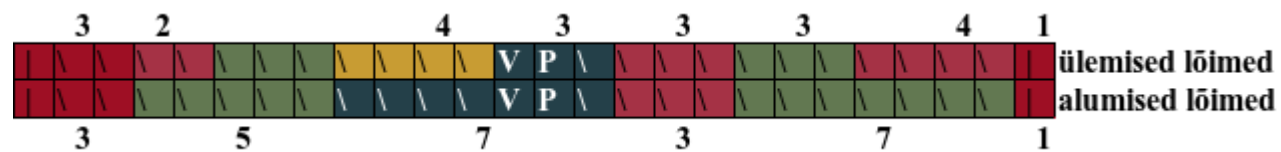
Labane põime. Narmad pole säilinud, aasaline lõpetus viimase vaheliku mõlema poolega.

Lõimede arv $26 + 26$, lõime tihedus 5,78 cm kohta.

Originaali laius 4,5 cm, tööproovi laius 4,5 – 5 cm.

Tööproovi materjal: 8/2 villane lõng (Aardla Kaubandus ja erakogu).

Käärimine:

Sele 4.

Vöö käärimise skeem (*Allikas: Külv 2019*)

Fragment originaalvööst (*Allikas*: MUIS 2019)

Vöö tööproov (*Allikas: Kylv 2019*)

VM 1271 E 278 Kolga-Jaani

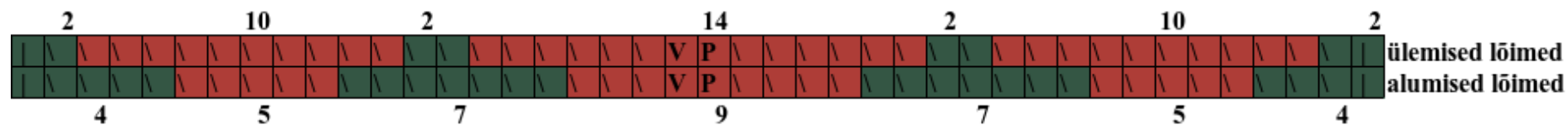
Labane põime. 2- ja 3-kordselt keerutatud narmad, aasaline lõpetus viimase vaheliku mõlema poolega.

Lõimede arv $42 + 42$, lõime tihedus 5,78 cm kohta.

Originaali laius 6,5 – 7,5 cm, tööproovi laius 6 – 7 cm.

Tööproovi materjal: 8/2 villane lõng (Rauma Ullvarefabrikk).

Käärimine:

Sele 5.

Vöö käärimise skeem (*Allikas*: Kylv 2019)

Fragment originaalvööst (*Allikas*: MUIS 2019)

Vöö tööproov (*Allikas*: Külv 2019)

ERM 7632 Rõngu

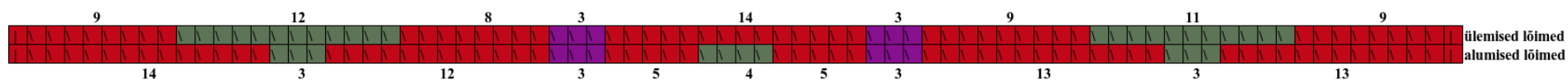
Labane põime. Narmad ühes suures tutis, kinnitatud punase ja lilla lõngaga; lõpetus puudub, tõenäoliselt ringselt.

Lõimede arv $78 + 78$, lõime tihedus 5,2 cm kohta.

Originaali laius 15 cm, tööproovi laius 17 cm.

Tööproovi materjal: 8/2 villane lõng (Aardla Kaubandus).

Käärimine:

Sele 6.

Vöö käärimise skeem (*Allikas: Külv 2019*)

Fragment originaalvööst (*Allikas: MUIS 2019*)

Vöö tööproov (*Allikas: Külv 2019*)

ERM 9002 Rõngu

Labane põime. Narmad ega lõpetus pole säilinud.

Lõimede arv 22 + 22, lõime tihedus 5,5 cm kohta.

Originaali laius 4 cm, tööproovi laius 5 cm.

Tööproovi materjal: 8/2 villane lõng (Aardla Kaubandus ja erakogu).

Käärimine:

4				5				7				6				ülemised lõimed
									V	P						
									V	P						alumised lõimed
2				11				6				3				

Sele 7.

Vöö käärimise skeem (*Allikas*: Külv 2019)

Fragment originaalvööst (*Allikas*: MUIS 2019)

Vöö tööproov (*Allikas*: Külv 2019)

ERM 13934 Rõngu

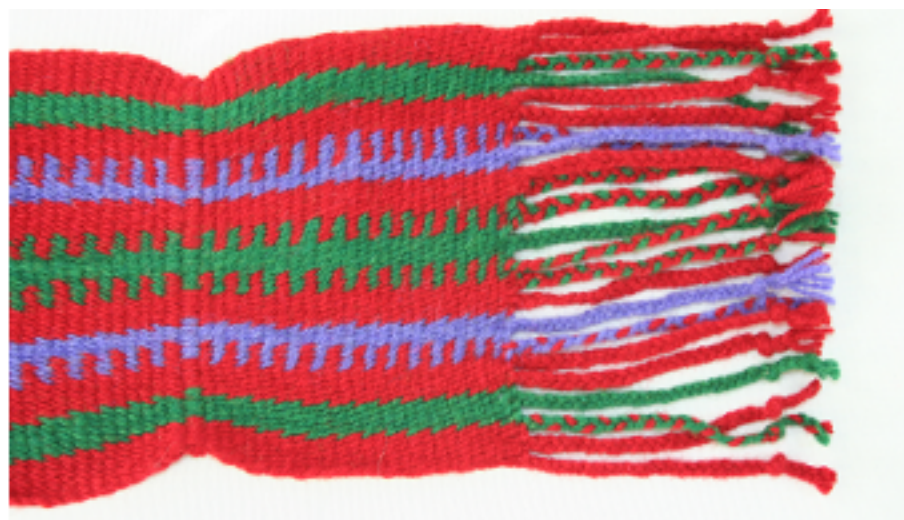
Labane põime. 19 palmikut põimitud eri lõngade arvuga, 3-ga palmiku võttega, kinnitatud punase lisalõngaga läbi 3 viimase vaheliku.

Lõimede arv 70 + 70, lõime tihedus 3,89 cm kohta.

Originaali laius 18 cm, tööproovi laius 16 cm.

Tööproovi materjal: 8/3 villane lõng (Aardla Kaubandus ja erakogu).

Käärimine:

Sele 8.

Vöö käärimise skeem (Allikas: Külv 2019)

Fragment originaalvööst (Allikas: MUIS 2019)

Vöö tööproov (Allikas: Külv 2019)

ERM A 82:3 Rõngu

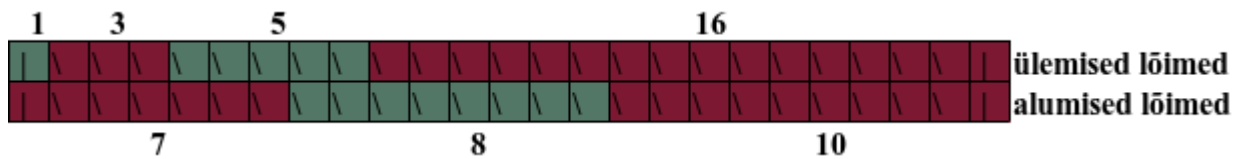
Labane põime. Narmad ühes suures tutis, kinnitatud rohelisega, teises otsas palmik; lõpetus puudub, ühest otsast 167 cm kaugusel põime suunamuutus.

Lõimede arv $25 + 25$, lõime tihedus 5,5 cm kohta.

Originaali laius 4,5 cm, tööproovi laius 4,5 cm.

Tööproovi materjal: 8/2 villane lõng (Aardla Kaubandus).

Käärimine:

Sele 9.

Vöö käärimise skeem (*Allikas: Külv 2019*)

Fragment originaalvööst (*Allikas*: MUIS 2019)

Vöö tööproov (*Allikas*: Kylv 2019)

ERM A 118:24 Rõngu

Labane põime. Lahtised narmad, aasaline lõpetus 1 reana.

Lõimede arv 28 + 28, lõime tihedus 5,5 cm kohta.

Originaali laius 5 cm, tööproovi laius 4 – 6 cm.

Tööproovi materjal: 8/2 villane lõng (Aardla Kaubandus ja erakogu).

Käärimine:

8						2		6		2		10													
								V	P																
								V	P																
6						18																4			
																						ülemised lõimed			
																						alumised lõimed			

ERM A 118:40 Rõngu

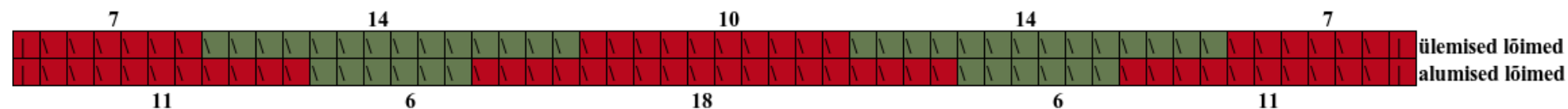
Labane põime. 3-kordselt keerutatud narmad, keskoht puudub, ringne.

Lõimede arv 52 + 52, lõime tihedus 6,93 cm kohta.

Originaali laius 7,5 cm.

Tööproovi laius tavalise 8/2 (Aardla Kaubandus) lõngaga 9 – 10 cm; tööproovi laius 8/2 samade üle korrutatud lõngadega 7,5 – 8,5 cm.

Käärimine:

Sele 11.

Vöö käärimise skeem (*Allikas: Külv 2019*)

Fragment originaalvööst (*Allikas: MUIS 2019*)

Vöö tööproov (*Allikas: Külv 2019*)

ERM A 279:23 Rõngu

Labane põime. Narmad ühe suure tutina, kinnitatud sinisega, keskosa kinnitatud oranžikas-punase lisalõngaga läbi viimase vaheliku.

Lõimede arv 72 + 72, lõime tihedus 5,54 cm kohta.

Originaali laius 13 cm, tööproovi laius 13 cm.

Tööproovi materjal: 8/2 villane lõng (Aardla Kaubandus ja erakogu).

Käärimine:

Sele 12.

Vöö käärimise skeem (*Allikas: Külv 2019*)

Fragment originaalvööst (*Allikas: MUIS 2019*)

Vöö tööproov (*Allikas: Külv 2019*)

ERM A 279:38 Rõngu

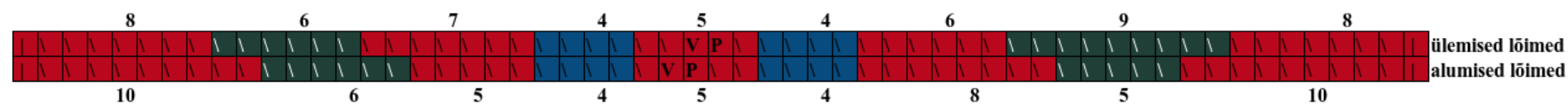
Labane põime. Lahtised narmad, ise keerdunud, aasaline lõpetus 1 reas.

Lõimede arv 57 + 57, lõime tihedus 4,75 cm kohta.

Originaali laius 12 cm, tööproovi laius 11,5 cm.

Tööproovi materjal: 8/2 villane lõng (Aardla Kaubandus).

Käärimine:

Sele 13.

Vöö käärimise skeem (*Allikas: Külv 2019*)

Fragment originaalvööst (*Allikas: MUIS 2019*)

Vöö tööproov (*Allikas: Külv 2019*)

ERM A 293:190 Rõngu

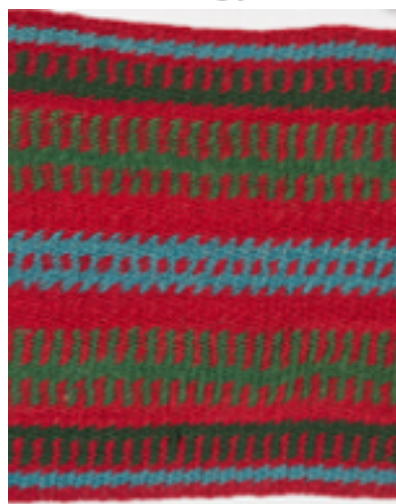
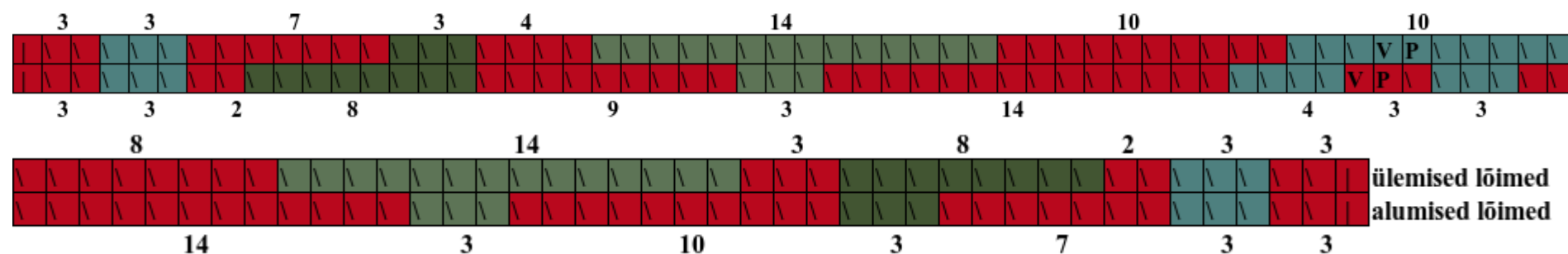
Labane pōime. 3 reas vōrgendiks pōimitud narmad, aasaline lõpetus 1 reas.

Lõimede arv $95 + 95$, lõime tihedus 5,28 cm kohta.

Originaali laius 18 cm, tööproovi laius 18 – 19 cm.

Tööproovi materjal: 8/2 villane lõng (Aardla Kaubandus).

Käärimine:

Sele 14.

Vöö käärimise skeem (*Allikas: Külv 2019*)

Fragment originaalvööst (*Allikas*: MUIS 2019)

Vöö tööproov (*Allikas: Külv 2019*)

ERM 722 Tarvastu

Kahepoolne toimne põime. 3-ga palmitsetud narmad, lisa lõngaga kinnitatud lõpetus.

Lõimede arv 40 + 40, lõime tihedus 3,08 cm kohta.

Originaali laius 13 cm, tööproovi laius 10 cm.

Tööproovi materjal: mägilamba lõng (erakogu).

Käärimine:

Sele 15.

Vöö käärimise skeem (*Allikas: Külv 2019*)

Fragment originaalvööst (*Allikas: MUIS 2019*)

Vöö tööproov (*Allikas: Külv 2019*)

ERM A 173:8 Tarvastu

Diagonaalpõime. 4-kordselt keerutatud narmad, aasaline lõpetus viimase vaheliku mõlema poolega.

Lõimede arv 26 + 26, lõime tihedus 5,2 cm kohta.

Originaali laius 5 cm, tööproovi laius 6 cm.

Tööproovi materjal: 8/3 villane lõng (Aardla Kaubandus ja erakogu).

Käärimine:

1	3	4	9	4	3	2	
/	/	/	/	/	/	/	ülemised lõimed
\	\	\	\	\	\	\	alumised lõimed
3	3	4	7	4	3	2	

Sele 16.

Vöö käärimise skeem (Allikas: Külv 2019)

Fragment originaalvööst (Allikas: MUIS 2019)

Vöö tööproov (Allikas: Külv 2019)

ERM A 446:849 Kolga-Jaani

Diagonaalpõime. 2-kordselt keerutatud narmad, aasaline lõpetus viimase vaheliku mõlema poolega.

Lõimede arv 32 + 32, lõime tihedus 4,57 cm kohta.

Originaali laius 7 cm, tööproovi laius 7 cm.

Tööproovi materjal: 8/2 villane lõng (Aardla Kaubandus ja erakogu).

Käärimine:

1	6	16	3	4	2	
						ülemised lõimed
						alumised lõimed
2	4	3	16	6	1	

Sele 17.

Vöö käärimise skeem (*Allikas*: Külv 2019)

Fragment originaalvööst (*Allikas*: MUIS 2019)

Vöö tööproov (*Allikas*: Külv 2019)

ERM A 446:852 Kolga-Jaani

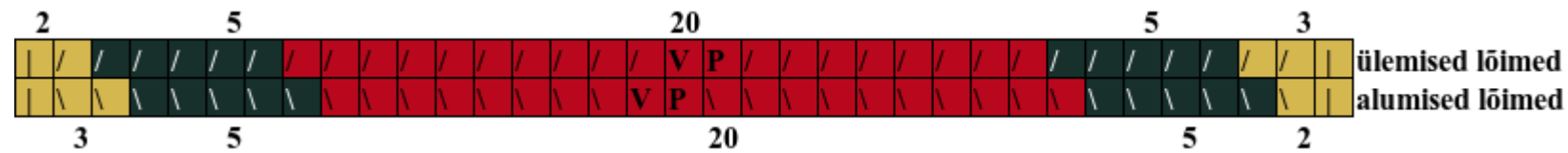
Diagonaalpõime. Keerutatud narmad, keskosa kinnitatud punase lisalõngaga.

Lõimede arv $35 + 35$, lõime tihedus 5,38 cm kohta.

Originaali laius 6,5 cm, tööproovi laius 9 cm.

Tööproovi materjal: 8/2 villane lõng (Aardla Kaubandus).

Käärimine:

Sele 18.

Vöö käärimise skeem (*Allikas: Külv 2019*)

Fragment originaalvööst (*Allikas*: MUIS 2019)

Vöö tööproov (*Allikas*: Külv 2019)

ERM A 446:853 Kolga-Jaani

Diagonaalpõime. 3-ga palmitsetud narmad, keskosa kinnitatud punase lisalõngaga.

Lõimede arv $27 + 27$, lõime tihedus 4,5 cm kohta.

Originaali laius 6 cm, tööproovi laius 6 cm.

Tööproovi materjal: 8/3 villane lõng (Aardla Kaubandus ja erakogu).

Käärimine:

Diagram illustrating the structure of a 16-measure phrase, divided into two rows of 8 measures each (labeled "ülemised lõimed" and "alumised lõimed"). The measures are grouped by duration: 2, 3, 7, 3, 7, 3, 2 measures.

Sele 19.

Vöö käärimise skeem (*Allikas: Külv 2019*)

Fragment originaalvööst (*Allikas*: MUIS 2019)

Vöö tööproov (*Allikas: Külv 2019*)

ERM A 446:855 Kolga-Jaani

Diagonaalpõime. 3-kordselt keerutatud narmad, keskosa kinnitatud punaka lisalõngaga.

Lõimede arv $25 + 25$, lõime tihedus 5 cm kohta.

Originaali laius 5 cm, tööproovi laius 5 – 5,5 cm.

Tööproovi materjal: 8/3 villane lõng (Aardla Kaubandus).

Käärimine:

Sele 20.

Vöö käärimise skeem (*Allikas: Külv 2019*)

Fragment originaalvööst (*Allikas*: MUIS 2019)

Vöö tööproov (*Allikas*: Külv 2019)

ERM 6925 Äksi

Diagonaalpõime. 2-kordselt keerutatud narmad, aasaline lõpetus 1 reas.

Lõimede arv 57 + 57, lõime tihedus 6 cm kohta.

Originaali laius 9,5 cm, tööproovi laius 10,5 – 12 cm.

Tööproovi materjal: 8/2 villane lõng (Aardla Kaubandus ja erakogu).

Käärimine:

Sele 21.

Vöö käärimise skeem (*Allikas*: Külv 2019)

Fragment originaalvööst (*Allikas*: MUIS 2019)

Vöö tööproov (*Allikas*: Külv 2019)

ERM 6984 Äksi

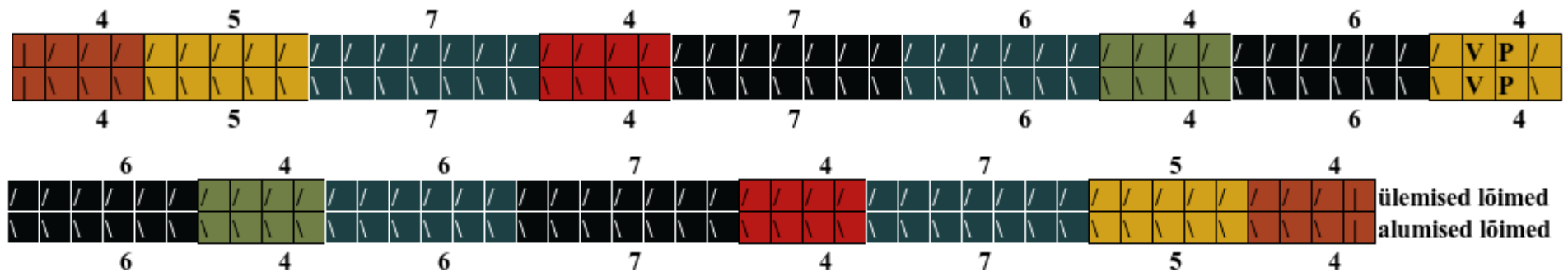
Diagonaalpõime. Narmad ega lõpetus pole säilinud.

Lõimede arv 90 + 90, lõime tihedus 5,8 cm kohta.

Originaali laius 8 cm säilinud, kogu vöö laius oli selle põhjal u 15,5 cm, tööproovi laius 17 – 19 cm.

Tööproovi materjal: 8/2 villane lõng (Aardla Kaubandus ja erakogu).

Käärimine:

Vöö värvid autori foto põhjal (MUISis foto puudub):

Sele 22.

Vöö käärimise skeem ja värvid (*Allikas: Külv 2019*)

Vöö tööproov (*Allikas: Külv 2019*)

ERM 11906 Rõngu

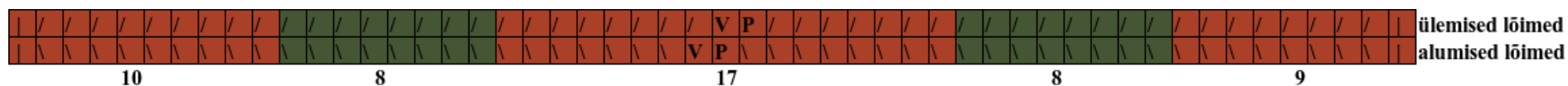
Diagonaalpõime. 2-kordselt keerutatud narmad, keskosa kinnitatud punase lisalõngaga viimasest vahelikust.

Lõimede arv $52 + 52$, lõime tihedus 4,73 cm kohta.

Originaali laius 11 cm, tööproovi laius 10 – 10,5 cm.

Tööproovi materjal: 8/2 villane lõng (Aardla Kaubandus).

Käärimine:

Sele 23.

Vöö käärimise skeem (*Allikas: Külv 2019*)

Fragment originaalvööst (*Allikas*: MUIS 2019)

Vöö tööproov (*Allikas: Külv 2019*)

ERM A 279:64 Rõngu

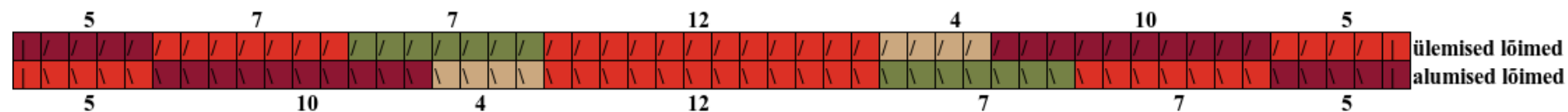
Diagonaalpõime. Narmad pole säilinud, keskosa kinnitatud punase lisalõngaga.

Lõimede arv 50 + 50, lõime tihedus 4,17 cm kohta.

Originaali laius 12 cm, tööproovi laius 11 – 12 cm.

Tööproovi materjal: 8/2 villane lõng (Aardla Kaubandus).

Käärimine:

Sele 24.

Vöö käärimise skeem (*Allikas*: Külv 2019)

Fragment originaalvööst (*Allikas*: MUIS 2019)

Vöö tööproov (*Allikas*: Külv 2019)

LISA 3 Tartu- ja Viljandimaa pulmasõnastik ja veimepärimus

1) Pulmategelased

Isamees (S-Jaani, K-Jaani, Põltsamaa, Kursi, Torma, Kodavere, Äksi, T-Maarja, Võnnu), **kosjataat** (Helme, Nõo), **pulmatalitaja** (K-Jaani), **raudkäsi** (Tarvastu, Otepää, Sangaste), **saajavanamees** (Pilistvere), **saajavanem** (Tarvastu) — peamine peiu abiline ja pulmarituaali üks juhtidest, kosjade läbiviija. Isameheks oli abielus vanem sõnaosav ja kombeid tundev mees.

Kaasanaine, kaasanaene (K-Jaani), **kõrvane** (Tarvastu), **kõrvatsenaine** (S-Jaani, Kursi), **laulatusnaine** (Otepää), **saajanaine** — mõrsja põhiline esindaja ja rituaali juhtija pulmas, võis olla mõrsja ema, isamehe naine (T-Maarja). Pidi laulatatud ehk tanutatud (äärmisel juhul lesk) olema. Ta pidi kogu pulmarituaali käigus pruudiga kaasas käima.

Kaasitaja (Pilistvere, Torma, T-Maarja), **kaasikunaine** (Helme, Kambja) — pulmalaulik. Laulikud olid nii peiu kui mõrsja pool, kohati on neile tasutud toidukraami, ka rahaga, antud veimi. Kaasitajad olid enamasti vanemad naised. Kui oma sugulaste seas kaasitajaid polnud, palgati neid külast. Laulikud olid tavade tundjatena olulised pulmarituaali juhtijad.

Kirstumees, kirstupoiss, kirstuvedaja (Kodavere) — pidid toimetama veimekirstu peiukoju, tegelesid muude kirstuga seotud toimingutega. Nõudsid teel kirstu eest lukuraha või kirsturaha, hõbedat kirstu jms, mille sai endale mõrsja ema või mõrsja.

Langud — 1) mehe ja naise vanemad; 2) sugulased abiellumise kaudu; 3) mõrsja- ja peiupoolsete pulmaliste vastastikune kõnetlussõna pulmades.

Lapulane (Kursi, Kambja, Nõo), **lapuline** — kutsumata pulmavõõras.

Mõrsja — tuntud kogu Lõuna- ja Kesk-Eesti alal abielluva naise nimetusena. Pulmades pigem passiivne. Mõrsja nimetus kadus tanutamisega, mil temast sai abielunaine, noorik. Vrd pruut.

Noorik — mõrsja pärast tanutamist (T-Maarja, Võnnu), üldlevinult noor abielunaine kuni esimese lapse (või esimese tütre) sünnini.

Peigmees — abielluv noormees, pulmade keskne, enamasti passiivne tegelane.

Peiupoiss — isamehe järel tähtsam saajarahva pulmategelane, peiu saatja ja abiline, vallaline noormees. Tunnuseks mõõk või üle õla seotud valge linik. Peiupoisse võis olla 1 kuni 3, võrdselt pruuttüdrukutega. Tasuks rituaalide juhtimise eest sai ta täied veimed.

Pruudiveli, pruutveli, pruudivend — noor vallaline mees. Pruutvendi oli võrdselt peiupoistega, pruuttüdrukud ja pruudiveljed kutsus pulmaametisse mõrsja.

Pruuttüdruk, pruutneitsi, pruutõde, käetüdruk (Kodavere) — (Põltsamaa, Äksi, K-Jaani, Nõo) pruudipoolne pulmategelane, vallaline tütarlaps.

Pulma pillimees — pillimehi oli pulmas vähemalt üks. Kutsujaks oli peig, pillimees sai tasuks mõrsjalt täied veimed.

Saajarahvas, päranduserahvas (Pilistvere) — peiupoolsed pulmalised.

Vakarahvas — mõrsjapoolsed pulmalised Lõuna-Eestis. Saabusid teisel päeval veimekirstuga peiukoju.

2) Üldiseid pulmakombeid

Aletuli — (K-Jaani, Kursi, Pilistvere, Viljandi) põhiliselt Kolga-Jaanis tuntud ohvritalitus tule tegemise ja raha annetamisega peiukodus, hiljem kujunenud pulmanaljaks.

Kaasavara — mõrsjale antav vara isakodust, mis koosnes loomadest ja riideesemetest. Tartu-Maarjas öeldi, et esimene peretütar sai kaasavaraks „eidevaka”, keskmine „koerakellad” ja viimane „viisupaelad”.

Kahe otsaga saajad — traditsioonilised pulmad, mille esimene osa peeti mõrsja kodus ja teine osa peigmehe kodus.

Kosjad — nõusoleku saamine abieluks neilt ja neiu vanematelt, kohati eelnes kosjadele kuulamine. Kosja läks peigmees isamehega (või mõne teise saatjaga). Kosjajutu eest hoolitses isamees, peiu vaikis. Kaasas olid käsiraha, kosjakingid, punane kosjaviin ja kosjakakk. Kui kõik olid kosjaviina ja -kakku maitsnud, olid kosjad vastu võetud. Vahetati kingitusi — neiu sidus tavaliselt ümber tühjaks joodud viinapudeli ümber vöö või paela, peiu maksis käsiraha, kosilastele pakuti süüa. Mulgimaal ja Laiusel sidus peiu oma vöö

neiu voodi külge. Paistus pidi see toimuma (pool)salaja. Pärast kosilaste toast väljumist pidi neiu otsuse tegema, vöö välja viskamine tähendas kosjade tagasi lükkamist. Tarvastus pidi kosjade vastu võtmiseks ka neiu oma vöö selle kõrvale siduma.

Kosjakingid — 1) Peiu kingid mõrsjale ja mõrsja omastele: mõrsjale kingiti põll, tanu või siidirätik; mõrsja emale põll, tanu või pearätt; isale vöö, müts või piip. 19. sajandi lõpul muutus kohustuslikuks kingiks sõrmus, millest kujunes kihlasõrmus. 2) Mõrsja kinkis kosilastele kindad, sukad, vöö, peiu emale saadeti (kosjaviina pudeli külge seotud) sukad (v kindad) ja vöö.

Kosjaviin — punakas viin, mille kosilased tõid kosja kaasa (üks pudel kohapeal joomiseks, teine pudel viinutamiseks), kosjaviina joomine oli märgiks kosjade vastuvõtmisest. Kui pruut läks veimi koguma ja pulma kutsuma, andis ta igale sugulasele suutäie.

Lemmikibu (Palamuse, Kodavere), **leemkibu** (Kursi) — eriline vöödega ehitud õllekann, mis käis pulmaliste seas raha korjamise eesmärgil vastava laulu saatel ringi, tuntud kogu Ida-Eestis.

Nooriku tantsitamine — pärast tanutamist, esimesena tantsitas tavaliselt isamees, siis peigmees, peiupoisid ja teised pulmavõõrad. Esimesele tantsitajale (va isamees ja peigmees) või viimasele nn lõhkitantsitajale on noorik kohati (Paistu, Sangaste) kinkinud kindad, vöö või taskuräti.

Peiupoolse pulma kinni katmine (Kodavere), **päätmine** (Tartumaa) — pruudikoju jõudmisel või sealt lahkumisel seoti peiule, isamehele ja peiupoisile (harva kogu saajarahvale) linikud või vööd üle õla. Pruuttüdrukud sidusid meestele linikud üle parema õla vasaku käe alla sõlme, naistele üle vasaku õla. Isamees sai liniku ja vöö, teised pulmalised ainult liniku. Sidumine tekitas rohkesti nalja ja peiupoolsete sümboolset hädaldamist.

Põlle lappimine, põlle paikamine — (Põltsamaa, Palamuse, Laiuse, Tarvastu, M-Magdaleena, Puhja, Võnnu) algselt järgnes põlletamisele. Kurdeti, et «pruudi põll on katki» ja vaja rahaga parandada. Pulmalised pidi põlle peale raha annetama.

Põlletamine — sageli pärast tanutamist, mõrsjale seoti põll ette. Igal pool ei põlletatud või tehti seda teisel ajal. Põlle sidus ette tavaliselt pruudivend, kohati peiupoiss või kõrvatsinaine.

Räti paikamine (Kambja) — kui mõrsja istus peiuga laua taga, siis võeti mõrsja peast räti, laotati lauale ja kutsuti pulmalisi rahaga räti paikama. Vrd põlle lappimine.

Saaja(d) (Lõuna-Tartumaa, Mulgimaa) – vanapärane nimetus pulmade jaoks.

Tanutamine, ehitamine (S-Jaani) — mõrsjale kombekohane tanu pähe seadmine. Abielunaiseks muutus mõrsja alles pärast tanutamist ja põlle ette panemist. Kodaveres toimus tanutamine mõrsjakodus, mujal üldiselt peiukodus. Tanutajaks oli enamasti peiu ema. Algselt toimus see varjatult. Tanu pandi pähe rituaalselt 3 korral, seda saatsid tanutamissõnad.

Uue kodu tutvustamine, uue kodu valgustamine, maja õnnistuse jagamine (Otepää) — põline tava, mis järgnes enamasti mõrsja peiukoju saabumisele, kohati ka esimesele söömisele peiukodus. Osalesid mõrsja ja peiuema, kõrvatsinaine võis kanda annikotti. Ämm tutvustas majapidamist, loomi ja olulisi objekte. Igale tutvustatavale objektile pidi mõrsja jätma ande.

3) Veimede jagamisega seotud kombed

Anded, annid, veimed — 1) pulmalistele, eeskätt saajarahvale, mõrsja poolt antavad kingid (sukad, vööd, kindad jne, 20. sajandi alguses ka padjapüürid, käterätid); 2) mõrsja kaasavara; 3) riidekraam mõrsja kaasavarast.

Andevakk, annivakk, mõrsjavakk, pruudivakk, veimevakk — puulaastudest vakk, millega toodi pruutkirstust ande pulmalistele jagamiseks; ülekantud tähenduses ka veimekirst koos sisuga. Hallistes peeti oluliseks esimese asjana panna veimevakka pärg, et neiu mehele saaks.

Kirst (mõrsja-, nooriku-, pruudi-, pruut-, veimekirst, laev (Põltsamaa, Pilistvere, S-Jaani)) ja **kirsturaha, lukuraha** — puukirst, millega toodi pulmades peiukoju mõrsja

veimed. Mõrsjakodus pidi peiu kirstu välja lunastama, pannes kirstu lukule ja nurkadesse rahad, mis jäid ämmale (Torma).

Korjamiskäik (K-Jaani), **viinutamine** (Kursi, Torma, Laiuse) — mõrsja käis pärast kirikus lugemas käimist kosjaviinaga sugulastele ja sõpradele pulmadest teatamas ja sai vastu ande. Enamasti käis ta korjamiskäigul üksi, kaugemale sõitis hobusega. Pruut kutsus kõik pulma, sh kindlasti ristivanemaid. Igas talus andis pruut kosjaviina, mille eest sai vastutasuks veimi. Mõnest talust anti terve kimp, mõni andis villu või kangast. (K-Jaani)

Pooled veimed, pooled annid — üksik ese, nt sukad või kindad, mis anti kingiks peiu sugulasele või pulma ametimehele.

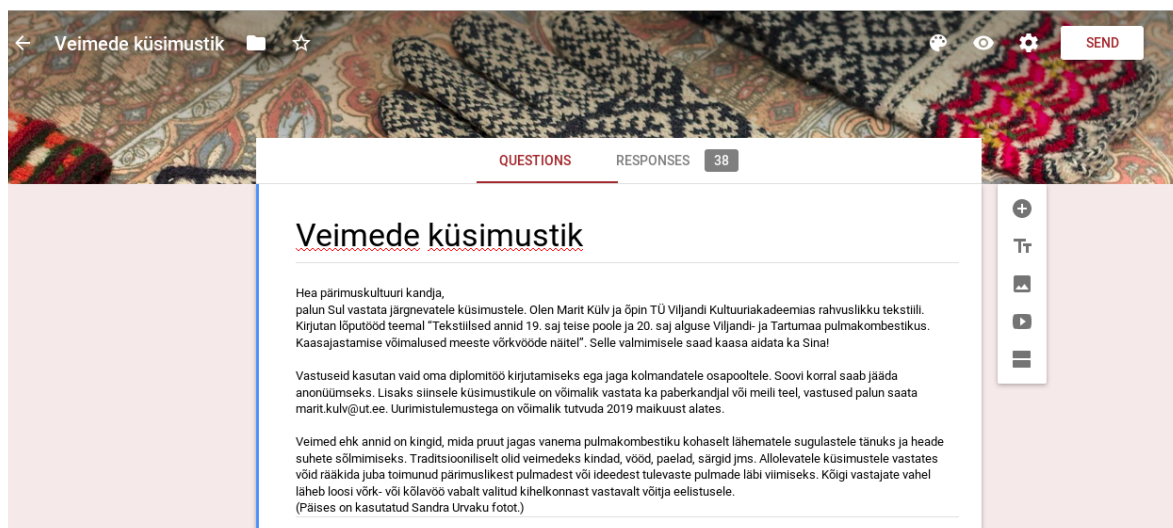
Pruudi aitamine — külatüdrukute ühine töö mõrsja veimevaka valmistamisel, aitas käidi kas neljapäeval ja pühapäeval. Aitajatele ei makstud, tasuks oli söök, tööjärgne mängimine koos külapoistega. Suureks tasuks oli pulma kutsumine.

Täied veimed, täied annid, veimekimp — vöö või paelaga kimbuks kokku seotud esemed, mis anti kingiks peiu lähematele sugulasele ja tähtsamatele pulma ametimeestele. Suures kimbus olid näiteks hame, sukad, kindad, vöö, sukapaelad.

Veimede jagamine — reeglina toimus peiukodus, pulmade lõpuosas pärast kirstu saabumist. Veimede jagamisega sõlmiti sidemed mõrsja ja peiu suguseltsi vahel. Kinkide jagamise algatas saajarahvas. Algupärane on kirstu avamine varjatult, hiljem kujunes see pidulikuks hetkeks. Jagamisel aitas pruuti üks või mitu pulmategelast, kihelkonniti nad varieerusid. Isamees võis ulatada veimed mõõga otsas või seoti need saajale kaela. Mõnel pool kaasnes veimede jagamisega ka tantsimine (nt peiupoisiga). 19. saj teisel poolel oli kombeks oli anda veimede eest raha. Reeglina anti veimi ainult kutsutud pulmalistele, hilisemal ajal olulisematele sugulastele ja ametimeestele. Jagamisel arvestati veimesaajate omavahelise sugulusega, näiteks poissmeestele anti üksikuid esemeid, perele või emale ja lapsele võidi anda veimed ühe kimbuna (K-Jaani).

(Sõnastiku koostamiseks kasutatud allikad: Külv 2017; Lukka-Jegikjan 2018; Tedre 2019)

LISA 4 Veimede küsimustik

Hea pärimuskultuuri kandja,

palun Sul vastata järgnevale küsimustele. Olen Marit Külv ja õpin TÜ Viljandi Kultuuriakadeemias rahvuslikku tekstiili. Kirjutan lõputööd teemal “Tekstiilsed annid 19. saj teise poole ja 20. saj alguse Viljandi- ja Tartumaa pulmakombestikus. Kaasajastamise võimalused meeste võrkvööde näitel”. Selle valmimisele saad kaasa aidata ka Sina!

Vastuseid kasutan vaid oma diplomitöö kirjutamiseks ega jaga kolmandatele osapooltele. Soovi korral saab jääda anonüümseks. Lisaks siinsele küsimustikule on võimalik vastata ka paberkandjal või meili teel, vastused palun saata marit.kulv@ut.ee. Uurimistulemustega on võimalik tutvuda 2019 maikuust alates.

Veimed ehk annid on kingid, mida pruut jagas vanema pulmakombestiku kohaselt lähematele sugulastele tänuks ja heade suhete sõlmimiseks. Traditsiooniliselt olid veimedeks kindad, vööd, paelad, särgid jms. Allevatele küsimustele vastates võid rääkida juba toimunud pärimuslikest pulmadest või ideedest tulevaste pulmade läbi viimiseks. Kõigi vastajate vahel läheb loosi võrk- või kõlavöö vabalt valitud kihelkonnast vastavalt võitja eelistusele. (Päises on kasutatud Sandra Urvaku fotot.)

- Sugu: mees/naine
- Vanus
- Kodukihelkond (päritolu identiteet, ei pruugi ühtida praeguse elukohaga)
- Perekonnaseis
- Kontakt (meiliaadress ja telefon, kui on soov osaleda loosimises)

- Senised kogemused pärandkultuuri ja pärimuspulmade valdkonnas. (Kuni 5 lauset. Kui oled osalenud/korraldanud pärimuspulmi, täpsusta, mis kihelkonna kombestiku järgi ja millal.)

- 1) Palun kirjelda 5-10 märksõnaga, millisena kujutled pulmi. (Tegevused, rõivastus, asukoht vms.)
- 2) Milliseid allikaid oled kasutanud/kasutaksid ning eelistad vanemate pulmakommete tundma õppimisel? (Näiteks perepärimus, Internet, arhiivid/muuseumid, raadio/TV, kirjandus (raamatud, ajakirjad), pulmakorraldaja, tuttavad-sõbrad, koolitus/seminar, muu (palun täpsustada).)
- 3) Kas ja miks pead/ei pea oluliseks vanemate pulmakommete kohaselt sugulastele ja pulma ametimeestele kinkide tegemist ja andide andmist?
- 4) Kas oled osalenud pulmades, millele eelnes veimede valmistamine? Mis moel, kelle eestvedamisel, kus, mis ulatuses?
- 5) Mis esemeid sooviksid pruudina/soovitaksid pruudil suguvõsale või pulmategelastele kinkida? (Nii pärimuslikke kui tänapäevaseid esemeid, mida sooviksid ka ise saada.)
- 6) Kas eelistad veimekinkidena pigem ostetud või ise tehtud esemeid, miks?
- 7) Kui suur on Sinu käsitöökogemus? Milliseid käsitöötehnikaid sooviksid veel arendada või omandada, et veimi valmistada? (Näiteks: kudumine, paelte punumine, erinevad vöökudumise tehnikad, puutöö vms.)
- 8) Kas oleksid huvitatud pärimuslike veimede isetegemise õpetustest ilma koolitusest? Mis allikast? (Allikateks nt raamat, video, Interneti lehekülg vms.)
- 9) Kas oleksid huvitatud pulmapärimuse ja veimede valmistamise koolitusel osalemisest? Kas koolitus võiks olla kihelkonna-, piirkonnapõhine või üle-Eestiline üldistatud? Põhjendage valikuid.
- 10) Kui palju oleksid üksikisikuna või sõprade grupiga nõus veime- ja pulmapärimuse koolituse eest maksma? (Hinnaskaala: 20, 50, 100, 300 vms; võid lisada endale sobiva koolituse pikkuse).

Suur tänu, et leidsid aega küsimustikule vastata! Kui soovid veel midagi teemakohast lisada, palun pane kõik mõtted kirja.

SUMMARY

The title of this final thesis is „Sprang belts in Viljandi and Tartu counties in the 19th century. The techniques and role of the belts in traditional wedding customs, opportunities for re-creation”.

The thesis is driven by the need to offer new practical perspectives in researching ethnographic sprang belts. Previous articles don't offer a conclusive overview of Tartu and Viljandi counties sprang belts. Another dimension, in addition to the technical aspects, is the role of belts in 19th century wedding customs. The researchers dealing with wedding traditions are usually not practitioners and haven't offered a practical approach for using and re-creating the wedding textiles. There is a group of people nowadays who are interested in 19th century wedding customs and textiles. They often lack time and skills to do the research on their own, therefore, I offer this combined research as a solution.

There are several aims for this thesis: 1) to research technical aspects of ethnographic sprang belts from Tartu and Viljandi counties; 2) to analyse the role of belts in wedding customs in the 19th century and 3) to offer contemporary and relevant options for reviving wedding traditions as well as sprang belts.

The basic sources for this research are ethnographic sprang belts, archive notes, published articles and a questionnaire compiled for the current purpose. Some of the belts I have seen in the museums and some from the photos. The belts are preserved in Estonian National Museum and Viljandi Museum. The research includes practical experiments related to sprang belts – 24 samples from four parishes were made in order to evolve suitable diagrams and find the best yarns for making copy-like belts nowadays. Based on the practical experience, I have offered new terminology for sprang in Estonian.

In the second chapter I give an overview of the ethnographic belts. There are some notable similarities as well as differences among Tartu and Viljandi counties sprang belts. Most of the belts are made by plain interlinking and interlacing techniques. There are

single or no examples from some of the parishes which doesn't allow extensive conclusions to be made. Most of the belts were made between the 1820s and 1880s. This is a period, when local wedding customs were fully alive and applicable.

In the third chapter, an overview of 19th century wedding traditions is given, focusing on belts and other textiles which were made for the bride's chest. During the wedding ceremony the bride gave belts, garters and other textiles as gifts to various relatives as well as to objects in the groom's household. Nowadays, the brides can choose to follow all of the traditions or just a selection of them.

The second half of the final thesis focuses on modern applications – how to make authentic sprang belts nowadays. One of the important aspects is to choose the suitable yarn and to make a sample before making a full belt. I have offered a diagram option for noting down the patterns of ethnographic sprang belts. The most important aspect, when making a copy-like belt, is to follow the example of original in as many details as possible, including the closing row and fringes.

Finally, I offer some options for reviving the tradition of making dowry and gifts for the most important people in the wedding. Most of the people who replied to the questionnaire, were positive towards the idea of making textile gifts for weddings nowadays, if possible. As yet, there are not many sources combining wedding customs and crafts. Therefore, there are people interested in publications and courses in the area, both general and parish-based. Hopefully, this thesis provides some good ground for further research and publications in the field.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Marit Külv,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose „Viljandi- ja Tartumaa võrkvööd 19. sajandil. Vööde tehnikad ja roll traditsioonilises pulmakombestikus ning võimalused kaasajastamiseks”, mille juhendajad on Christi Kütt ja Liis Burk, reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Marit Külv

15.05.2019